

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**KURAN'DA YETİM HAKLARI BAKIMINDAN MEKKİ
MEDENİ AYETLERİN MUKAYESESİ**

NURTEN UYAR

DANIŞMAN
PROF. DR. SADIK KILIÇ

YÜKSEK LİSANS

ORDU 2020

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Nurten UYAR'ın hazırladığı “**Kuran'da Yetim Hakları Bakımından Mekki Medeni Ayetlerin Mukayesesi**” başlıklı tez 17/01 / 2020 tarihinde aşağıda imzaları olan jüri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Adı-Soyadı	Üniversite	İmza
Başkan	: Prof. Dr. Sadık KILIÇ	Ordu Üniversitesi	
Jüri Üyeleri	: Dr. Öğretim Üyesi Orhan İYİBİLGİN	Ordu Üniversitesi	
	: Dr. Öğretim Üyesi Mustafa TUNÇER	Giresun Üniversitesi	

ONAY

.... / .... / 2020

Dr. Öğr. Üyesi Yahya TURAN

Enstitü Müdürü V.

ÖĞRENCİ BEYAN METNİ

Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezi olarak savunduğum "Kuran'da Yetim Hakları Bakımından Mekki Medeni Ayetlerin Mukayesesi" adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmadan yazdığımı ve yararlandığım kaynakların "Kaynakça" bölümünde gösterilenlerden farklı olmadığını, belirtilen kaynaklara atıf yapılarak yararlandığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

11 /02/ 2020

NURTEN UYAR
16531200009

ÖNSÖZ

Kur'an-ı Kerim'in getirmiş olduğu hükümleri ve bu hükümlerin tamamlanma süreci dikkate alındığında; onun, insan hayatının bütün alanlarında hak ve adaleti, huzuru ve mutluluğu tesis etme gibi bir amacı olduğu açıkça görülmektedir. Özellikle sosyal adaletin sağlanması için vahyedilen ayetlerde, bu gaye daha da belirgindir. Bu keyfiyet, sosyal güvenin ve adaletin sağlanması için yetim hakları hususunda; gerek Mekke'de inen gerekse Medine'de inen ayetlerle ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Kur'an, insan hakları hususunda son derece önemli bir yenilik getirip; Allah hakkı, anne-baba-çocuk hakları, toplum hakkı, akraba hakkı ve kadın hakkı gibi konularının yanında bir de yetim hakkını gündeme koymuştur. Toplumun kendi bakış açısıyla yeniden inşasını amaçlayan İslam, elbette ki yetim haklarının ihlal edildiği bir toplumda güçlü bir uyarı ve aynı şekilde bir emir getirmiştir. Ve Cahiliye toplumundan Asr-ı Saadete uzanan, Kur'an'la yapılan ahlak inşasında yetim haklarının korunması da böylece yerini almıştır.

Allah-u Teala'nın, insanı akıl ve idrak sahibi yaratmasının sonucu; onun sorumlu bir varlık olmasıdır. İnsan, Allah'a karşı sorumlu olmakla birlikte mahlukata karşı da bir takım sorumluluklara sahiptir. İnsanoğlunun kendilerine karşı sorumlu olduğu önemli bir kesim ise yetimlerdir. Kur'an-ı Kerim, yetimlerle alakalı ayrıntılı düzenlemeler getirerek, gelecekte toplumsal bir sorun haline gelmeden, onları himaye altına almıştır. Bu himaye sürecince, tüm Müslümanları, yetimlere karşı şefkatli, merhametli, özverili ve adaletli olmakla sorumlu tutmuştur.

Bir bakıma tüm insanlara terettüp eden bu sorumluluğun bir gereği olarak, "Kur'an'da Yetim Hakları Bakımından Mekke-Medine Ayetlerin Mukayesesi" başlıklı çalışmamızı yaparak, günümüz insanının bu hususa dikkatini çekmeyi amaçladık.

Tez çalışması boyunca beni teşvik eden, destek ve yardımlarını esirgemeyen, bana yol gösteren kıymetli hocam Prof. Dr. Sadık Kılıç'a ve bana maddi manevi destek olan eşim Emirhan Uyar'a teşekkürü borç bilirim.

Nurten Uyar
2020

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
KISALTMALAR VE SİMGELER.....	vi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	6
1. KAVRAMLAR VE TARİHİ SÜREÇ	6
1.1. KUR'AN'DA YETİM KAVRAMI VE TÜREVLERİ.....	6
1.2. YETİMİN SÖZLÜK ANLAMI.....	6
1.3. YETİMİN YETİM ANLAMI.....	5
1.4. YAHUDİ VE HRİSTİYANLIKTA YETİM HAKLARI	6
1.5. CAHİLİYE DÖNEMİNDE YETİM.....	8
İKİNCİ BÖLÜM.....	14
2. KUR'AN-I KERİM'DE YETİMLE İLGİLİ AYETLERİNMEKKÎ-MEDENÎ MUKAYESESİ.....	14
2.1. MEKKÎ-MEDENÎ AYETLERİN ÖZELLİKLERİ	14
2.2. YETİM HAKLARI HUSUSUNDA MEKKÎ AYETLERİN ANA KONULARI.....	16
2.2.1. Yetime İkramda Bulunmak	16
2.2.2. Yetime İyi Davranmak	19
2.2.4. Yetimin Malına El Uzatmak.....	21
2.2.4. Mekkî Ayetlerin İçerik ve Üslup Bakımından Değerlendirmesi	29
2.3. YETİM HAKLARI HUSUSUNDA MEDENÎ AYETLERİN ANA KONULARI.....	32

2.3.1. Yetime Sevdiklerinden Vermek	32
2.3.2. Yetime İyi Davranmak	38
2.3.3. Yetim Kız Çocukları.....	40
2.3.4. Mali Haklar.....	47
2.3.4.1. Yetim Mallarının Muhafazası	47
2.3.4.2. Yetime Mallarının Teslim Edilmesi.....	52
2.3.4.3. Yetime Ganimet ve Feyden Pay Verilmesi.....	56
2.3.5. Medenî Ayetlerin İçerik ve Üslup Bakımından Değerlendirilmesi.....	60
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	64
3. HADİSLERDE YETİM	64
3.1. Yetimlere İyi Muamelede Bulunmak.....	65
3.2. Yetime İkranda Bulunmak.....	67
3.3. Yetimin Mali Haklarını Korumak.....	70
SONUÇ	76
KAYNAKÇA	79
ÖZGEÇMİŞ	82

ÖZET

KUR'AN'DA YETİM HAKLARI BAKIMINDAN MEKKÎ MEDENÎ AYETLERİN MUKAYESESİ

Tarihte, toplumun korunmaya en muhtaç olan kesimini her zaman yetimler oluşturmuştur. Kur'an vahyi öncesinde, cahiliye toplumunda da görülen adaletsizliklerden bir tanesi yetimlerin haklarının verilmemesidir. Allah-u Teala tedricen indirdiği ayetlerle, toplumdaki yanlış olan yetim algısını önce yıkmış, daha sonra; yetim- toplum, yetim-vasi münasebetini Kur'anî bir zeminde yeniden düzenlemiştir.

Allah-u Teala'nın ayetlerle ve sünnetle çizdiği çerçevede yetimlere karşı Müslümanların; dinî, ahlakî, sosyal ve maddi olarak yüklendiği sorumluluklar belirlenmeye çalışılmıştır. Kur'an-ı Kerim bu anlamda ilgilileri; yetimlerin bireysel, fiziksel, zihinsel ve psikososyal gelişimlerini yakından izlemeye teşvik etmiştir.

İşte bu çalışma da; yetimlerin himaye edilmesi konusunu ayet ve hadisler ışığında tahlil ederek toplumsal adaletin sağlanmasında önemli bir kesimin korunmasını hedeflemiştir. Tahlil yapılırken ayetlerin nüzul ortamını da dikkate alınmıştır. Mekkî veya Medenî ayetlerin gerek hitap şekilleri gerekse sosyal hukuk ve haklara saygı alanında yükledikleri sorumluluklarla alakalı göze çarpan farklılıklarına dikkat çekilerek, toplumun ahlaki inşasının nasıl sağlanabileceği üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İslam, Yetim, Kur'an, Adalet, Hak-Hukuk.

ABSTRACT

THE COMPARISON OF MECCAN- MEDENIAN VERSES WITH REGARD TO ORPHAN RIGHTS IN THE QURAN

The most vulnerable part of society in history orphans. One of the injustices in the ignorance community on of them is not granted orphan rights. Allah gradually hath firstly destroyed the perception of the orphan that is wrong with the rebuilt on the ground.

Allah in the framework of verses and circumcision against the orphans religious, moral, social and material responsibilities of Muslims was tried to determine. In this sense, the Holy Quran is an orphan's individual, physical, mental and psychosocial development.

In this study verses and hadith on the protection of orphans 1 am an important part of social justice by analyzing in my light protection. When performing the analysis, the environment of verses should also be considered. It has been taken. Mekkî or Medenî verses, both the forms of appeal and law attention to the outstanding differences related to their responsibilities in the field and how the moral construction of society is provided.

Key Words: İslam, Orphan, Quran, Justice, Right- law.

KISALTMALAR VE SİMGELER

a.s	: aleyhisselam
b.	: bin
bt.	: Bint
bty.	: Basım tarihi yok
c.	: cild
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
H.z.	: Hazreti
MÜİF	: Marmara Ünivesitesi İlahiyat Fakültesi
r.a.	: Radiyallahü anh
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
Sav	: Sallallahü Aleyhi ve Sellem
Thk.	: Tahkik Eden

GİRİŞ

Kur'an-ı Kerim'in ele aldığı konuların genel çerçevesi ve Peygamber Efendimiz'in (sav) sünnetine bakıldığında, İslam'ın hükümlerinin; insanların bedenen ve ruhen duyabileceği bütün gereksinimleri bütüncül bir şekilde aldığını görmekteyiz. Dünyada mutlu bir hayat geçirmek, aynı zamanda da ahiret yurdunda o saadeti sağlamak amacıyla, Kur'an ve onun bir tür tefsiri olan hadis/sünnet; toplum gerçekliğinde var olan bir çok hususlarda kurallar koymuştur. Bu sebeple insanın insanla, insanın toplumla, toplumların toplumlarla, kişinin Allah'la olan ilişkilerini düzenleyen bir çok kural vardır. Her birinin hayatın birer gerçeği olan bu kurallar, emirler ve nehiyeler bağlamında yetimler gerçeğini de göz önünde bulundurmaya gerektirmektedir.

İslam inancında, insan hayatına, insan haklarına son derece değer verilmesi itibariyle; zayıf ve savunmasız bir konumda bulunup, himaye edilmeye muhtaç olan yetimlerin hakları bilhassa çok önemli bir yere sahiptir. Allah-u Teala'nın peygamber olarak gönderdiği ve insanlara yol gösterici seçtiği kimseler, bizzat kendileri yetim büyümüşler ve bu konuda, söz ve davranışlarıyla yetim hukukunun sınırlarını göstermişlerdir.

İnanç ve ibadet alanında en büyük çöküşün olduğu cahiliye döneminin; gücünün her zaman zayıfı ezdiği dönemlerden biri olması sebebiyle, elbette ki yetimler de; haksız uygulamalardan-kadınlar, fakirler ve köleler gibi-paylarını almışlardır. Muhakkak ki Kur'an-ı Kerim gelip, insanlık namına bir çok değer kaybolmaması için, onların elinden tutmuştur.

Kur'an ve hadislerde insanların yetimlere sahip çıkması hususundaki teşvikler göz önüne alındığında, bu konuya verilen değer daha açık bir şekilde görülecektir. Kur'an 22 ayette bizlere yetim haklarıyla ilgili hudutlar çizerken Allah Rasulü (sav) de, bu konudaki uygulamayı, sünnetiyle tatbik etmiş ve bizlere örnek olmuştur.

Dünyaya geldikten sonra insanlara bağımlı olarak en uzun süre yaşayan canlı, insandır. Sorumluluklarını gereği gibi yerine getirebilmesi için dayanıklı, sağlıklı ve faydalı bir kişilikte olması gerekir. Bir insanın sağlıklı bir psikolojiye yetişmesi için ebeveyn sevgisi ve şefkatine ihtiyacı vardır. Yalnızcamaddi

gereksinimlerin karşılanarak, sağlam bir kişilik oluşumunun sağlanması beklenemez . Bu noktada yetimlere karşı sorumluluklarımız, maddi manevi olarak bir bütünlük teşkil etmelidir.

Bu sebeple yetimlerin himayesi ve mallarının korunması hususunda gereken hassasiyeti göstermek, bütün insanların zati bir borcu olarak karşımıza çıkar. Kur'an'da belirlenen hudutların ve sünnetle elde ettiğimiz prensiplerin en azından asgarisinin bilinmesi, bu bağlamda önemli bir husustur.

Biz de bu çalışmamızda Kur'an ve sünnette, yetim haklarının ve mallarının korunması konusundaki prensiplerin incelenerek analizini yapmayı ve insanların dikkatini bu hususa çekmeyi amaçladık. İslam'ın yetime verdiği önem ayetler ışığında ortaya konulmaya, yetime ve onun himaye edilmesine ilişkin sorumluluklar ve görevler tespit edilmeye çalışılmıştır. Diğer çalışmalardan farklı olmak üzere ise; Mekkî- Medenî ayetlerin mukayese edilmesi ve toplum yapısının araştırılmasına yönelik bir çalışmanın yapılmamış olması da bizi teşvik eden başka bir husus olmuştur. Ayetlerin Mekkî-Medenî olarak mukayese edilmesi; ayetlerin hitap şekillerini, süreç içerisinde hukuki hakların oluşum aşamalarını görmemizi sağlayacaktır. Bir başka ifadeyle Cahiliye toplumu olarak bilinen dönemin Asr-ı Saadete dönüşme sürecini idrak etmemize de yardımcı olacaktır.

Kaynaklarımızda öncelik tefsir eserlerine verilmiştir.Çalışma oluşturulurkenKurtubi'nin el-Camiu li Ahkami'l-Kur'an'ı, Taberi'nin Camiu'l-Beyân'ı, Mevdudi'nin Tefhimu'l-Kur'an'ı , Ibn Kesir'in Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim'i, Râzî'nin Mefatihü'l-Gayb'ı, Sabuni'nin Safvetü't-Tefasir'i ve Tefsiru'l-Vadîh'ı, Zemahşeri'nin Keşşaf'ı, Zekai Duman'ın Beyanü'l-Hak adlı eseri ve Elmalılı Hamdi Yazır'ın Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kur'an Yolu Tefsiri kaynakları kullanılmıştır. Hadisler Kütüb-i Sitte eserlerini kapsamaktadır. Bir çok tez ve makaleden faydalanılmıştır.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kelime izahına ve cahiliye döneminde yetimin statüsüne yer verilmiş, Hristiyan ve Yahudi kaynaklarında yetim ve öksüzlerle alakalı hükümlere değinilmiştir.

Tezimizin "Kur'an'da Yetim Hakları Bakımından MekkîMedenî Ayetlerin Mukayesesi" adlı ikinci bölümünde ise yetimlerle alakalı ayetlerde MekkîMedenî ayrımı yapıldıktan sonra ayetlerin tahlili yapılmıştır. Mekke ve

Medine'de inen ayetler aynı konu başlıkları altında mukayese edilmiş ve değişen hitap şekilleri ve getirilen hükümlere bakılarak zihinlerde oluşturulan yetim bilincine dikkat çekilmiştir.

Yetime iyi davranmak, yetime infakta bulunmak ve yetimin mali haklarını korumak başlıkları altında Mekke'de ve Medine'de nazilolan ayet-i kerimeler mukayese edilmiş, hukuki haklarının verildiği Medenî ayetlerde ayırıcı başlıklar açılarak dönemsel farklılıklar ortaya konulmuştur.

Son olarak da üçüncü bölümümüzde yine genel mukayese başlıklarımızı kullanarak ayet-i kerimleri hadislerle destekleyerek konunun ehemmiyetine bir kez daha vurgu yapılmıştır.

Tezimizde üzerinde durduğumuz bütün konuların sonuçları ve genel olarak ulaşılabilecek değerlendirmeleri ise Sonuç bölümünde işlenmiştir

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMLAR VE TARİHİ SÜREÇ

1.1. KUR'AN'DA YETİM KAVRAMI VE TÜREVLERİ

Kur'anı Kerimde yetim kelimesi 23 yerde yer almakla birlikte farklı türevlerde görürüz. 12 surede ve 22 ayette karşımıza çıkmaktadır. Enâm 152; İsrâ 34; Fecr 17; Duhâ 9; Mâûn 2. ayetlerde el-yetim şeklinde, İnsan 8; Beled 15; Duhâ 6. ayetlerde yetimen, Bakara 83,177,215,220; Nisâ 2,3,6,8,10,36,127 (127. ayette iki defa); Enfal 41; Haşr 7. ayette el-yetama şeklinde, Kehf 82. ayette ise yetimeyni şeklinde olmak üzere 23 yerde yetim kelimelerine rastlamaktayız.¹

1.2. YETİMİN SÖZLÜK ANLAM

Sözlükte, "yalnız olmak, tek başına kalmak" manasına gelen "yütm" kökünden türemiş olan yetim kelimesi teklik, yalnızlık, ayrı düşmek gibi manalar ifade eder.²

Yetimler, babası ölüp de yalnız kalanlardır. "el-Yütm" sözcüğü tek kalmayı ifade eder. "*er-ramletü'l-yetimet*" (tek kum tanesi) ve "*ed-Dürretü'l-yetimet*" (tek inci) ifadeleri de buradan gelir. Denilir ki; insana yetimlik babanın vefat etmesiyle gelir. Hayvanlarda ise annenin kaybedilmesi yetimlikdir.³ "Babanın yokluğu" anlamına geldiğinden yetim (çoğulu yetama-eytam) kelimesi hem çocukları hem de yetişkin insanları kapsar.Çünkü babadan yalnız kalma manası kalıcıdır.⁴ Mecazen, "Hz. Muhammed" manası da verilmiştir.⁵ Genel anlam itibariyle yetimliğin manası "tek kalmak" demektir.

Arapçada mana itibariyle ortak paydada buluşulabilecek bazı kavramlar vardır; annesini kaybetmiş çocuğa "عجى" (aciyy⁶), hem annesini hem babasını kaybetmiş çocuğa ise "لطم" (latim⁷) denilmektedir. Türkçede ise öksüz kavramı bu kelimenin yerine de kullanılabilmektedir.

¹Muhammet Fuat Abdalbaki, *Mu'cemül müfehres*, Darul Hadis, Kahire, 1996, s. 858.

² Abdüsselam Arı, "Yetim", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2013, (c. 43, s. 501).

³ Carullah Mahmud b. Ömer Zemaşeri, *el-Keşşaf an Hakaiki Ğavamizi't-Tenzil ve Uyuni'l-kavil fi Vucuhi't-Tenzil*, (Çev. M. Coşkan, Ö. Çelik, N. Çağıl, A. Bebek), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul, 2016, c. 2 s. 16

⁴ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Yenda Yayınları, İstanbul, 1999, c. 2, s. 492.

⁵ Ferit Devellioğlu, *Osmanlı Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2000, s. 1161.

⁶ Ebu'l-Fazl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem el-Mısri Ibn Manzur, "Aciyy", *Lisanü'l-Arap*, Edebü'l-havza Neşriyat, İran, 1405, c. 15, s. 29.

⁷ İbn Manzur, "latim", 1405, c. 3, s. 51.

Mufaddal'den naklen, yetimliğin aslının "gaflet/ habersizlik hali" olduğunu, yetimin kendi iyiliğine olan işleri bilmediğinden ötürü "yetim" olarak isimlendirildiğini söyler.⁸

1.3. YETİMİN YETİM ANLAMAMI

Kavramsal anlamda yetim; baba sevgisinden ve korumasından mahrum kalmış kişidir. Küçük bir çocuk ihtiyaçları noktasına birine muhtaçtır ve bu kişi de babasıdır. Bu sebepten yetimlik babaya bağlanmıştır. İstilahi kullanımda çoğu lügavi kitaplarda "bülüğ öncesi" ifadesi dikkat çekmektedir. Babası vefat eden kimseye yetim deniyor olsa da, gerçek yetimlik; kimsesizliğin yani babasızlığın, bülüğdönemine kadar sürecidir.

Örfen bakıldığında sadece babasını kaybedene değil, annesini kaybedene de yetim denilebilir. Yetim kelimesi henüz kendisini kurtaracak yaşa gelmemiş olanlara ait bir kavram olduğundan; zayıflık, akıl zayıflığı, fikir noksanlığı anlamlarıyla ilişkilendirilmiştir. Bu sebeple, bülüğdan sonra rüştünü elde edememiş kimse üzerinde yetim kelimesinin anlam ve delaletinin kalacağı gibi, eşi vefat etmiş bir kadın için de yetim kelimesi kullanılabilir. Nitekim Peygamber Efendimiz'in (sav) "Yetim kadından kendi nefsi için izin istenir."⁹ hadis-i şerifinde, yetim kadının, küçük bir çocuk olmayacağı malumdur.¹⁰

Yaygın kullanımda yetim kelimesi genel olarak; bülüğdönemine gelmemiş çocuklar için kullanılan bir kelimedir. Bu çocuklar yani yetimler, kendi mülkiyetlerini kullanabilecek ve idare edebilecek hale geldiklerinde, herhangi bir korumaya ve kollamaya ihtiyaç duymadıklarında, tüm zorluklara göğüs gerip, dik durabilecek, başkasının da sorumluluğunu alabilecek hale geldiklerinde artık yetim kavramı altında yer almazlar. Kureyşliler Hz. Peygamber (sav) için "Ebu Talib'in yetimi" derlerdi. Hz. Peygamber bülüğ dönemini geçtiği halde ya babasını doğmadan kaybetmesinden dolayı, yahut Ebu Talibin himayesinde yetişmesi sebebiyle, küçümseme, istihza amaçlı söylenmiştir. Hz. Peygamber'in (sav) "Bülüğdan sonra yetimlik yoktur."¹¹ buyurduğu hadis-i şerifinde yetim; lügavi

---

⁸Mehmet Şirin Ayrıl, *Kur'an'ın Yetimlere Bakış Açısı*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007, s.2.

⁹Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesai, *es-Sünen*, (Thk. Celaleddin Suyûtî), Dâr el-Marife, Beyrut, 2012, c. 6, s. 392, (Nikah 3261. hadis)

¹⁰ Yazır, 1999, c. 2, s. 492.

¹¹ Ebu'l-Hüseyn İbnü'l-Haccac Müslim, *Sahihu'l-Müslim*, (Thk. Celaleddin Abdurrahman İbn Ebi Bekr es-Suyûtî), Daru'l-Erkam, Beyrut, bty., c. 4, s. 436-437, (Kitabü'l-Cihat ve Siyer 137 nolu hadis)

manasında değil; şer-i, dinianlamda belirtilmiştir. Bir başka ifadeyle;bir çocuk bülüğ dönemini geçtikten sonra ona uygulanacak hükümler değişir.¹²

Bazı Arap ülkelerinde kullanılan hükmi yetimlik kavramı da yetim kelimesinin tanımı içerisine alınabilir. Bir çocuğun ebeveynlerinden birinin kaybolması, çocuğun terk edilmesi veya boşanmayla ondan uzaklaşması gibi durumlarda çocuk hükmi yetimlik tanımı içerisine girer.¹³

1.4. YAHUDİ VE HRİSTİYANLIKTA YETİM HAKLARI

Kitab-ı Mukaddes'te, yetimlerle ilgili pek çok açıklama yer almaktadır. Bir kanaat oluşturması için bunları şöyle sıralayabiliriz.

"İyilik etmeyi öğrenin. Adaleti gözetin,zorbayı yola getirin. *Öksüzün* hakkını verin. Dul kadını savunun."¹⁴

"Gerçekten *kimsesiz dul kadınlara* saygı göster. Ama dul kadınların çocukları ya da torunları varsa, bunlar öncelikle kendi ev halkına yardım ederek Tanrı yolunda yürümeyi ve büyüklerine iyilik borcunu ödemeyi öğrensinler. Çünkü bu Tanrıyı hoşnut eder."¹⁵

"İmanlı bir kadının dul yakınları varsa onlara yardım etsin. İnançlılar topluluğu yük altına girmesin ki, gerçekten *kimsesiz olan dullara* yardım edebilsin."¹⁶

"Tanrınız Rabb'in adını yerleştirmek için seçeceği yerde, O'nun önünde siz, oğullarınız, kızlarınız, erkek ve kadın köleleriniz, kentlerinizde yaşayan levililer, aranızdaki yabancılar, *öksüzler*, dullar hep birlikte sevineceksiniz."¹⁷

"Tarladaki ekini biçtiğinizde özden kaçan bir demet olursa, almak için geri dönmeyin. Onu yabancıya, *öksüze*, dul kadına bırakın. Öyle ki tanrınız RAB el attığınız her işte sizi kutsasın. Zeytin ağaçlarınızı dövüp ürününüzü topladığınızda, dallarda kalanı toplamak için geri dönmeyeceksiniz. Kalanları yabancıya, *öksüze*, dul kadına bırakacaksınız. Bağbozumunda artakalan üzümleri toplamak için geri dönmeyeceksiniz. Yabancıya, *öksüze*, dul kadına bırakacaksınız."¹⁸

---

¹² Zemahşeri, 2016, c. 3, s. 16.

¹³ Arı, 2013, s. 501.

¹⁴ Veşaya, 1/17.

¹⁵ Timoteos, 5/ 3-4.

¹⁶ Timeteos, 5/16.

¹⁷ Yasa'nın Tekrarı, 16/11.

¹⁸ Yasa'nın Tekrarı, 24/19-21.

"Üçüncü yıl, ondalığı verme yılı, bütün ürününüzün ondalığını bir kenara ayırın. Ayırma işini bitirdiğinizde ondalığı, Levililere, yabancılara, *öksüzlere* ve dul kadınlara vereceksiniz. Öyle ki onlar da kentlerinizde yiyip doysunlar. Sonra Tanrınız RAB'be 'Bana buyurduğun gibi Rabbe ayırdıklarımı evden çıkarıp Levililere, yabancılara, *öksüzlere* ve dul kadınlara verdim.' diyeceksiniz, 'Buyruklarından ayrılmadım ve hiç birini unutmadım.'¹⁹"

"Dul ve *öksüzün* hakkını yemeyeceksiniz. Yerseniz bana feryat ettiklerinde onları kesimlikle duyuram. Öfkem alevlenir. Sizi kılıçtan geçiririm. Kadınlığınız dul, çocuklarınız öksüz kalır."²⁰

"Yabancıya ya da *öksüze* haksızlık etmeyeceksiniz. Dul kadının giysilerini rehin almayacaksınız."²¹

"Baba Tanrı'nın gözünde temiz ve kusursuz dindarlık kişinin sıkıntı çeken *öksüzlerle* ve dullarla ilgilenmesi ve kendini dünyanın lekelemesinden korumasıdır."²²

"*Öksüzlerin*, dul kadınların hakkını gözetir, yabancılara sever, onlara yiyecek ve giyecek sağlar."²³

"Öyle ki sizin gibi paraları ve mülkleri olmayan Levililer, kentlerinizde yaşayan yabancılar, *öksüzler*, dul kadınlar gelsinler, yiyip doysunlar. Bunu yaparsanız Tanrınız RAB el attığınız her işte sizi kutsayacaktır."²⁴

"Siz, oğullarınız, kızlarınız, erkek ve kadın köleleriniz, kentlerinizde yaşayan Levililer, yabancılar, *öksüzler*, dullar bu bayramda hep birlikte sevineceksiniz."²⁵

"Yöneticileri asilerle hırsızların işbirlikçisi; hepsi rüşveti seviyor, armağan peşine düşmüş, *öksüzün* hakkını vermiyor, dul kadının davasını görmüyorlar."²⁶

"Bu yüzden Rab onların gençleri için sevinç duymayacak, *öksüzlerine* dul kadınlarına acımayacak. Çünkü hepsi tanrısızdır. Kötülük yaparlar. Her ağız

---

¹⁹ Yasa'nın Tekrarı, 26/12-13.

²⁰ Mısır'dan Çıkış, 22/ 22-24.

²¹ Yasa'nın Tekrar, 24/17.

²² Yakup'un Mektubu Giriş, 1/27.

²³ Yasa'nın Tekrarı, 10/18.

²⁴ Yasa'nın Tekrarı, 14/29.

²⁵ Yasa'nın Tekrarı, 16/14.

²⁶ Yeşaya, 1/23.

saçmalıyor. Bütün bunlara karşı Rabbin öfkesi dinmedi. Eli hala kalkmış durumda."²⁷

"*Öksüz* memeden uzaklaştırılıyor, Düşkünün bebeği rehin alınıyor."²⁸

"Çünkü ben yardım isteyen yoksulu, desteği olmayan *öksüzü* kurtarırdım."²⁹

"Ekmeğimi yalnız yedim, *öksüzle* paylaşmadımsa, gençliğimden beri *öksüzü* baba gibi büyütmedimse....öksüze el kaldırdımsa kolum omzumdan düşsün, kol kemiğim kırılsın."³⁰

"Yabancıya, *öksüze*, dul kadına haksızlık edene lanet olsun."³¹

"Yoksullardan adaleti esirgemek, halkımın düşkünlerinin hakkını elinden almak, dulları avlamak, *öksüzlerin* malını yağmalamak için haksız kararlar alanların vay haline!"³²

"*Öksüzün* üzerine kura çeker, arkadaşınız üzerine pazarlık ederdiniz."³³

"Dul kadınları eli boş çevirdin. *Öksüzlerin* kolunu kanadını kırdın."³⁴

"*Öksüzlerin* eşeğini kovuyor, dul kadının öksüzünü rehin alıyorlar."³⁵

Kitab-ı Mukaddes'teki bölümlerde görüldüğü üzere; bir çok yerde yetimlerin, öksüzlerin ve dulların uğradığı haksızlıklardan bahsedilmiştir. Aynı zamanda öksüz ve dullara sahip çıkmaya, iyilik yapmaya teşvik edilmiş, onlara yapılan zulümler da kınanmıştır.

1.5. CAHİLİYE DÖNEMİNDE YETİM

İslamiyet öncesi dönemde yaşayan Arapların yaptığı bir takım kötü alışkanlık ve davranışlara "Arapların ayıpları" denilir.Riya, asabiyet, hırsızlık, sarhoşluk,zina, kan dökme, yetim malı yeme davranışları toplumda çok yaygındı. Kur'an-ı Kerim'deki ifadelerden ve hadis-i şeriflerden görüldüğü üzere toplumun inanç, tutum ve davranışlarını İslami dönemdeki inanç, tutum ve davranışlardan ayırmak için cahiliye kavramı kullanılmıştır. Cahiliyenin temel özellikleri; bilgisizlik, Allah'a ortak koşma, putlara tapma, kabileler arası üstünlük yarışı,

---

²⁷ Yeşaya, 9/17.

²⁸ Eyüp 24/9.

²⁹ Eyüp 29/12.

³⁰ Eyüp 31/17-22.

³¹ Eyüp 27/19.

³² Yeşaya, 10/1-2.

³³ Eyüp, 6/27.

³⁴ Eyüp 22/9.

³⁵ Eyüp 24/3.

asabiyet, korunmasıza zulmetme, haksızlık, adaletsizlik, insan haklarına riayet etmeme, riya, kibir, çocukları katletmek, kız çocuklarını ölüme terk etmek, kabileler arası davalar bunlardan sadece bir kısmıdır.³⁶

Ayrıca Cahiliye döneminin en önemli özelliklerinden bir tanesi de üst tabakanın alt tabakayı ezdiği bir hiyerarşinin yani geçit vermez ve acımasız bir sosyal tabakalaşmanın olmasıdır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de toplum içerisindeki tabakalaşmayı ifade eden bir takım kavramlar karşımıza çıkmaktadır. Üst tabakayı ifade eden; "Mele", "Mürtef", "Ekabir", "İstekber" kavramları ve birtakım söylemlerle üst tabakanın varlığına işaretler vardır. Aynı şekilde alt tabakayı ifade eden; "Duafa", "ERâzîl", "Fekku Rakabe", "Meleket eyman", "abd", "Miskin", "Sail- Mahrum" gibi kavramlar ayetlerde geçmektedir. İleride şiddetli bir şekilde İslam'a muhalefet edecek olan bu üst sınıf kesim; refah düzeyi yüksek, şehrin ticaretini elinde bulunduran ileri gelen kişileridir.³⁷

Böyle bir toplumda elbette ki yetimler de bu olumsuz sosyal yapılanmadan nasiplerini almışlardır. İslamiyet'ten önce Arap toplumunda kabileler arasında devam eden ve yıllarca süren savaşlar ve kan davaları, geride bir çok yetimin bırakıldığı ölümlere sebep oluyordu. Arap yarım adasında erkek olmayana, genç olmayana ve silah kullanamayana kendilerine kalan miraslar verilmez, hakları korunmazdı. Yetim kalmış kız çocukları vasileri tarafından, hakları olan mehirleri gasp edilerek evlendirilirdi. Bazen de vasisi; malına sahip olmak amacıyla yetimle evlenir ve adaletli davranmazdı.³⁸

Ibn Abbas'tan rivayetle;

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُنْتَلَىٰ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ الَّتِي لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَىٰ بِالْقِسْطِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا ﴿١٢٧﴾

"Senden kadınlar hakkında açıklama istiyorlar. De ki: "Onlara ait hükmü, Allah ve kitapta size okunan ayetler açıklıyor; onlar için yazılan kendilerine vermediğiniz, nikahlamak da istemediğiniz yetim kadınlar hakkında çaresiz çocuklar hakkında, yetimlere adil davranmanız hususunda size okunup duran ayetler (açıklıyor). İyilik olarak ne yaparsanız şüphesiz Allah onu eksiksiz

³⁶ İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammet Ve Evrensel Mesajı*, DİB Yayınları, Ankara, 2010, s. 42.

³⁷Hekim Tay, Mekke Toplumunda Sosyal Tabakalaşmanın Mekki Ayetlerdeki İzdüşümü, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 5, S. 2, 2016, s. 33-54.

³⁸ Arı, 2013, s. 501.

bilmektedir."³⁹ayetiyle ilgili olarak naklettiğine göre, Ali b. Ebu Talha şöyle demektedir: "Cahiliye zamanında yanında yetim bulunan bir vasi, eğer o kız çocuğunun üzerine bir elbise atarsa, yetimin herhangi bir kimseyle evlenmesi mümkün olmazdı. Vasi yetimi güzel bulursa evlenir, bulmazsa da başka biriyle evlenmesine mani olarak mallarını yedi. Böylece tek varisi olurdu. Allah vasileri böyle adaletsizliklerden ayetleriyle men etmiştir."⁴⁰

Yetimlere karşı Mekke toplumunun İslamiyet öncesi tavırlarını Kur'an-ı Kerim'in uyarılarından da çıkarım yaparak bulmamız mümkündür. Yetime karşı kötü ve adaletsiz muamelenin kaldırılması ve yetimlerin toplumdaki hak ettikleri statüye kavuşmaları için Allah-u Teala bir çok ayeti kerime göndermiştir. "*Yetimi sakın ezme*".⁴¹, "*Yetimin malına el uzatmayın*".⁴², "*Yetime ikram etmiyorsunuz*".⁴³ ayetleri çağın ve toplumun ihtiyaçları doğrultusunda Allah-u Teala'nın uyarı ayetleridir. Yetimlerle alakalı ayetlerin çokluğu, cahiliye döneminde yetimlerin eziyet ve mahrumiyete, ihmale uğradıklarının da bir tür delilidir. Özellikle miras hususunda yakınları veyahut vasileri tarafından yetimler maddi zulme maruz kalıyorlardı.⁴⁴ Ayrıca yetim malının korunması, mümkünse arttırılması ve belirli şartlarda harcanması için emirlerde bulunmuş ve uymayanlar için ağır tehditlerde bulunarak toplumu terbiye etmeyi, yanlışlarını düzeltmeyi amaçlamıştır.

Dönemin içinde bulunduğu ahlaki durumu en iyi anlatan rivayetlerden bir tanesi de, Cafer b. Ebu Talip'in Habeşistan'da Necaşiye karşı Müslümanları savunduğu konuşmasıdır. Cafer b. Ebu Talip o konuşmasındaki; "Ey Necaşi! Allah bize bir peygamber olarak seçtiği elçiyi kendi içimizden seçmeden önce biz cahil bir toplum olarak yaşadık. Kendi ellerimizle yaptığımız putları ilah edinir, şehvet ve arzularımızdan kaynaklanan günahlar işler, gücü olmayana eziyet eder, yetimin hakkını yer, kötü ve doğru olmayan her işi yapardık. Biz, O Peygamberin bütün ilke, erdem, sıdk ve namusunu yakından biliyorduk. O, bize kötülükten sakınmayı, tevhidi, sadece Allah'a ibadet etmeyi, namazı, sadakayı, orucu, güzel

---

³⁹ Nisâ, 4/127.

⁴⁰Neşet Uluşal, *Kur'an'da Yetim Kavramı* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006, s. 10

⁴¹ Duhâ, 93/9.

⁴² Enâm, 6/152.

⁴³ Fecr,89/17.

⁴⁴ Nurullah Eski, *Hak ve Sorumlulukları Bakımından İslam Hukukunda Yetimler* (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007, s. 14

olanı yapmayı öğütledi. Bunların hepsi bizim hoşumuza gitti ve kabul ettik.⁴⁵" şeklindeki açıklamaları sosyal hayatla ilgili önemli bilgiler içermektedir.

Sosyal adalet, dayanışma, sosyal devletgibi kavramların bulunmadığı bir dönemde yetimler de paylarına düşen adaletsizliği, mağduriyeti, sıkıntıyı üzerlerine almışlardır.İslam'la birlikte yetimler, hak ettikleri ehemmiyeti, saygıyı, statüyü, hakları geri kazanmışlardır.

---

⁴⁵ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, (Çev.Mehmet Yazgan),Beyan Yayınları, İstanbul, s. 252.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KUR'AN-I KERİM'DE YETİMLE İLGİLİ AYETLERİNMEKKÎ-MEDENÎ MUKAYESESİ

İslam'da insan hayatı önemli bir yere sahiptir. Onun için, insan haklarına riayet etmenin üzerinde çok durulmuştur. Kur'an-ı Kerim'in yetim haklarının üzerinde bu derece titizlikle durması ve yetime her dönemde nasıl davranması gerektiğiyle ilgili ayrıntılı bir şekilde ayetlere yer vermesi bunun en önemli delillerindendir. Mekke ve Medine'de nazil olmak üzere pek çok ayet-i kerimede; yetimin yetiştirilmesi, yetim hakları, yetime güzel muamelede bulunma, malını koruma ve hatta arttırma, haklarını vakti geldiğinde iade etme yönünde pek çok emirler vardır. Yetimin hayatının her safhası için ayrı tavsiyelerde bulunulmuştur. Bu bağlamda bir çok hadis-i şerif de bu konunun önemini destekler niteliktedir.

Mekke'de inen ayetlerde daha çok yetime karşı davranışların nasıl olması gerektiği üzerine genel bir yaklaşım olarak durulmuştur. Medine'de inen ayetlerde ise kesin emirler ve açık, net hukuki hakları içerir. Bu bölümde Mekkî- Medenî ayetleri ve konu itibariyle farklılıklarını nüzul sebepleriyle inceleyeceğiz.

2.1. MEKKÎ-MEDENÎ AYETLERİN ÖZELLİKLERİ

Mekkî-Medenî sureler ve ayetlerle ilgili olarak ulema üç görüş ileri sürmüştür;

- Meşhur olan görüşe göre; Hicretgerçekleşmedennazil olanlarMekkî, hicret edildikten sonranazil olanlarMedenî'dir.
- Hicret edildikten sonra inmiş olsa bile Mekke'de inen ayetler Mekkî, Medine'de inen ayetler Medenî'dir.
- Mekkelilere hitaben inen ayetler Mekkî, Medinelilere hitaben inen ayetler Medenî'dir.⁴⁶

Ayetlerin Mekkî veya Medenî olduğunun bilinmesi bize nüzul ortamı, muhataplarının sosyal özellikleri hakkında önemli bilgiler verir. Surelerin;

---

⁴⁶Celaleddin es- Suyûtî, *el-İtkân fi 'Ulumi'l-Kur'an*,(Çev. Sakıp Yıldız, Hüseyin Avni Çelik), İstanbul, Hikmet Neşriyat, 1987, c. 1, s. 2.

muhataplarının ihtiyaçlarına göre belirli nzl sebepleri vardır. Bunların hepsi bir bütün olarak vahyin idrakinde gerekli ilimlerdir.

Kur'an-ı Kerim toplumun sahip olduğu yapıya doğrudan müdahil olarak; dönüştürmeyi, iyileştirmeyi ve yeniden inşa etmeyi hedeflemiştir. Bundan dolayı da ayetlerin hitap ettiği toplumun yaşıyış ve rf, doğal olarak ayetlerin konusu olmuştur.

Mekke'de inmiş olan ayetlere bakıldığında peygamberliğin önemi üzerinde durulmuş, tevhit ve imanı pekiştirici hükümler indirilerek, insanlar;şirkten, yani Allah'a bir ortak edinmekten, putlardan sakındırılmıştır. Yapılan tüm amellerin mutlaka hesabının sorulacağı, cennet ve cehennemin olduğu ahiret hakikati gündeme getirilmiştir. Ahlaki değerler üzerinde durularak toplumsal düzene verilen öneme vurgu yapılmıştır. Kız çocuklarının canına kıymak, adam öldürmek, baskı, zulüm, kibir, yalan, israf yasaklanırken; anne babaya, akrabaya iyilik, yetimi koruyup gözetme, ahde vefa, emanete riayet, iffet, infak, nefis muhasebesi, ve ibadetler emredilerek yeni bir hayat tanzim edilmiştir. Sonuç olarak asabiyet, haksız kazanç, iki, kumar ve zinanın yerini; adalet, eşitlik, hürriyet kavramlarının alması amaçlanmıştır.

Mekke'de inen ayetlerin temelindeolan iki konu vardır; Allah-u Teala'nın herşeye gücünün yetmesi ve Onun ikram ve ltuflarının sonsuz oluşu. Bir taraftan Allah-u Teala'nın eşsiz oluşundan üstün kudret sahibi olmasından, yaratıp yönetmesinin muhteşemliğinden bahsederek; O'na şirk koşmanın yersizliği anlatılmakta, bir taraftan da O'nun nimetlerinin sınırının olmayışı anlatılarak; yalnız O'ndan yardım istenip, yalnız ona kulluk edilmesi gerektiği, ellerindeki bütün nimetlerin hak edildiğinden değil, Allah'ın ihsanından dolayı verildiğini ve başkalarına infak etmeleri gerektiği ifade edilmektedir.

Mekkî surelerde putperestlerin tutumlarının giderek sertleşmesi ve zulümlerinin artmasından dolayı hitap tarzının giderek ciddi ve katı bir hal aldığı görülür. İlk inen surelerde konular uzun olmamakla birlikte esasına dair znl açıklamalar içermektedir. Zamanla surelerin genişlemesiyle birlikte hükümlerde, emirlerde ayrıntılardan bahsedilmiştir. "Dinin ana gayeleri" denilen din, can, akıl, mal, nesebin korunmasıyla alakalı temel hükümler ve ahlaki sorumluluklarla ilgili konular,Mekkî surelerin ana konularıdır. Ayrıca Mekke'de inen surelerde

kıssalardan bahsedilerek; toplumun ihtiyacı olan bir çok noktada kendilerine dönmeleri, sorgulamaları, ders çıkarmaları hedeflenmiştir. Hicretin gerçekleşmesinden kısa bir zaman önce, yeni muhataplar edinen vahiylerin ayetlere yansması; üslup ve muhteva değişikliği şeklindedir. Davet dili yeni muhataplara yönelik dil daha yumuşak bir tavır sergiler. Bir diğer özelliği ise fesahat ve belagat açısından çok zengin olmasıdır. Kısa ifadelerle; kalpleri hidayete, doğruluğa, güzelliğe meyilli olanları etkileyip, aynı zamanda inanmayan ve çıkarlarına ters düştüğü için inkar eden müşriklerin elini kolunu bağlayan bir üslup görülmektedir.⁴⁷

Medine'de nazil olan surelerin genel konularını; temelini ilahi irade ve rızanın teşkil ettiği bir toplumun inşası ve ahlaki emirleri içeren ana ilkeler olarak ifade etmek mümkündür. Hem dinin uygulanmasına ilişkin düzenlemelerin oluşmasında bir sistem belirlenmesi, hem de devlet ve hukuk oluşumunun süreci başlamıştır. Medenî surelerde, geçmiş dönemlere ait konular ve olaylar; bir takım prensip ve değerlerin idrakine vesile kılınmıştır. Hususi olarak; paylaşma ve yardımlaşma bilincinin artırılması ve oluşturulması, umumi olarak ise iman ve ahlaki değerlerin yerleştirilmesi hedeflenmiştir. Medine'de ortaya çıkmaya başlayan hukuki yapı ve siyasi canlanmayla birlikte vahiy de farklı bir boyut kazanmıştır. Ehl-i kitapla ilişkiler değiştiğinden ayetlerin üslubu da değişmiştir. Mekke dönemi sonlarında ve Medine döneminin başlarında Yahudiler ve Ehl-i Kitabın tarihleri hakkında betimleyici ve saptayıcı bilgi verilirken, hicretten sonra Müslümanlarla Yahudiler arasında çıkan problemlerle birlikte üslup da giderek sertleşmiştir. Peygamber'le (sav) açıktan mücadele etme cesaretine sahip olmayan bir münafık topluluğu ortaya çıkmış ve bu münafık topluluğuyla alakalı meseleler Medenî surelerin muhtevasında ağırlık kazanmıştır. İslam'ın yayılması için girişilmiş cihat mücadelesinin ayetlere yansması da; savaş hükümleri ve diplomasisi olarak görülür. Medenî ayetlerin muhtevası, fesahat ve belagat sergileme hususunda Mekkî ayetler kadar elverişli değildir. Dili daha sadedir.⁴⁸

Medine'deki siyasi yapılanmanın temelleri Mekke döneminde atılmış, Hz. Peygamber'in sözlerini tam anlamıyla kabul etme, iman etme ve dini buyruklara sadık kalmanın emsalsiz misalleri verilmiştir. Mekke Dönemi,

⁴⁷ Mustafa Çağrı, " Kur'an", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, Ankara, 2002, c. 26, s. 391.

⁴⁸ Çağrı, 2002, s. 392.

insanların Kur'an ve peygamberle buluştuğu dönemdir. Medine Dönemi ise idari yapılanma ve devlet oluşturma, diplomatik ilişkiler kurulması dönemidir.

Mekkî ve Medenî olan ayetlerin temel özellikleri, yetimler hususunda da geçerlidir. Mekkî ayetler; temel ahlaki kurallar çerçevesinde her Müslümanın yetimleri koruması gerektiğini, onlara kötü davranılmamasını ve zulmedilmemesini öğütlerken; Medenî ayetlerde ise yetimlerin himaye edilmesi, mallarının korunması, geliştirilmesi, teslim edilmesi hususunda ayrıntılı hükümler içermektedir. Kısaca, Yetimlere karşı daha hassas davranmaya teşvik eden talimatlar içermektedir.⁴⁹

Yetimlerle alakalı düzenlemeleri içeren ayet-i kerimelerin tahliline geçmeden önce, tam da bu noktada üzerinde durulması gereken bir diğer husus; Allah-u Teala'nın insana verdiği değer in doğru kavranmasıdır. Kur'anî ifadeyle insanın ahsen-i takvim üzere yaratıldığı⁵⁰, yeryüzüne halife kılındığı⁵¹, meleklerin dahi kendisine hürmet ve saygı duyduğu⁵², Allah-u Teala'nın ona ruhundan üflediği⁵³, Allah'ın kendisine sayısız nimetler verdiğini⁵⁴ ifade eden ayetler, insanın Allah nezdinde ne kadar değerli olduğunun bir delilidir. Bu ayetler aslında; genel olarak insanlara, özel olarak da konumuz çerçevesinde, yetimlere nasıl davranılması ve nasıl bir bakış açısı edinmemiz gerektiğini ifade eden ayetlerdir. Müslümanın hem yaratılış bakımından hem de dinde kardeşlik vasfı taşıdığı insanlara saygısızca davranması, onların haklarını çiğnemesi, korumasız ve kimsesiz olan kişilere karşı duyarsız olması, sırtını dönmesi işte bütün bu nedenlerle düşünülemez.⁵⁵ Hatta bu bağlamda denilebilir ki; yetim olmayanın yetim olana hiç bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük anca takvadedir.

---

⁴⁹ Ömer Başkan, *Yetim Kavramı Bağlamında Mekkî Ayetlerde Toplumun Zayıf Unsurlarına Yönelik Koruyucu Dil*, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, Çorum, 2013, s. 452-459.

⁵⁰ Tin, 95/4.

⁵¹ Bakara, 2/30.

⁵² Bakara, 2/30.

⁵³ Secde, 32/9.

⁵⁴ İbrahim 14/34.

⁵⁵ Ali Can, Kur'an'a Göre Yetimlerin Himayesi, *Diyanet İlmî Dergi*, S. 3, 2016, s. 130.

2.2. YETİM HAKLARI HUSUSUNDA MEKKÎ AYETLERİN ANA KONULARI

2.2.1. Yetime İkranda Bulunmak

Kur'an-ı Kerim'in tamamında ayetlerle oluşturulması istenen asıl dini, ahlaki, sosyabilincin temelinde; nimetin asıl sahibinin Allah olduğunu, nimetleri bize mecburiyetten, hak ettiğimizden değil, rahmeti gereği ikram olarak bahşettiğini bilmek ve ona minnettar olup verdiği bütün nimetler için şükretmek; darlıkla imtihan ettiğidönemlerde de sabretmek; Allah'ın paylaşmamız ve hayra vesile kılmamız için verdiği nimetleri gereği üzere; yoksul ve ihtiyaç sahipleriyle paylaşarak ve insanları da buna teşvik ederek, insani ve sosyal bir örgü içinde kurumsallaşmasına katkıda bulunmaktır. Bu davranış ölçüsü Mekkî ayetlerin ana konularındandır.⁵⁶

Pek çok yerde yetimleri konu alan Kur'an-ı Kerim'de yetimlere ikramla ilgili Fecr suresinde şöyle buyrulur:

فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَيْهِ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِي ﴿١٥﴾ وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَيْهِ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِي ﴿١٦﴾ كَلَّا بَلْ لَا تَكْفُرُونَ الْيَتِيمَ ﴿١٧﴾ وَلَا تَحَاضُونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمَسْكِينِ ﴿١٨﴾ وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَمًّا ﴿١٩﴾ وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ﴿٢٠﴾

"İnsana gelince, Rabbi ona imtihan için ikramda bulunduğunda ve onu nimetlere boğduğunda, Rabbim bana ikram etti' der. Onu imtihan edip rızkını daralttığına ise 'Rabbim beni önemsemedi' der. Hayır! Doğrusu siz yetime ikram etmiyorsunuz. Birbirinizi yoksulu yedirmeye teşvik etmiyorsunuz. Mirası hak hukuk demeden yiyorsunuz."⁵⁷

Surede peygamberleri inkar eden kavimlerin helakine; Allah'ın kulunu bir çok yolla imtihan etmesine sebep olarak, insandaki dünyaya olan yoğun eğilim, mal sevgisi ve bencillik duygusuna değinilmekte, tematik bir bütünlük içinde kıyamet alametleri ve ölümden sonraki hayat anlatılarak insanlar uyarılmaktadır. Kısaca insandaki bencillik ve mal tutkusunun; yetime ikram etmesine, yoksulu yedirmesine ve miraslarda hak sahibine hakkını vermesine

⁵⁶ HEYET, (Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümü), *Kur'an Yolu*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2014, c.5, s. 619.

⁵⁷ Fecr, 89/ 15-20.

engel olduğu anlatılmaktadır. İnsan, bunun böyle olmaması gerektiği hususunda ahiret hayatı hatırlatılarak uyarılmaktadır.

Allah-u Teala, hikmeti ve imtihan düzeni gereği kulunun rızkını bollastırduğunda; insan, bu nimetlerle bir sınamadan geçirildiğini, sorumluluğunun bu nimetlerin şükrünü eda etmek olduğunu aklından bile geçirmeyip, ben merkezli bir duygu ile hak ettiği için bu güzelliklerin kendisine verildiğini zannederek mutlu olur. Bu duygunun etkisiyledir ki; ihtiyaç sahiplerini bu nimetlerden faydalandırıp mutluluğuna ortak etmez. Diğer taraftan ise; Allah kulunu imtihan etmek için verdiği nimetleri azalttığında ise, bunu; Allah'ın kendisini hor görmesi olarak kabul eder.

Doğrusu Allah-uTeala'nın malı ve sıkıntıyı vermesine binaen bir takım çıkarımlarda bulunarak sevip sevmediğine karar vermek mantıklı bir davranış değildir.Allah, dünyevi nimetleri yahut sıkıntıları; razı olduğu kullarına da, olmadığı kullarına da verir. Kendisini inkar edenlerin rızkını bolca vermesi; o kimselerin, Rabbi'nin nezdinde kıymetli olduğundan değildir. Aynı şekilde iman edenlerin de kimi zaman imtihan sebebiyle rızkını azaltması; o mü'minin kendi katında değersiz olduğundan değildir.⁵⁸ Her iki durumda da sonuç; Allah'a tam anlamıyla dayanma ve boyun eğme noktasında kendisini gösterir. Malı arttırdığında bunun için şükrederek, kıstığında ise sabırla boyun eğerek Allah'a itaati görülür.⁵⁹

İşte bu açıdan değerlendirildiğinde, "*Hayır, doğrusu siz yetime ikram etmiyorsunuz.*"⁶⁰ ayeti yetime ikramı emretmektedir. Cenab-ı Hak müşriklerle alakalı bazı şüphelerinden bahsettikten sonra ' Aslında yaptıkları çok daha kötü bir şey varsa; o da, Allah'ın kendilerine ikram ettiği mallardan yetime infak etmemeleridir.' buyurarak "Hayır bilakis siz yetime ikram etmezsiniz" demiştir.⁶¹ Nitekim Abdullah b. Mübarek'in Ebu Hureyre'den naklettiği bir hadiste, Rasulullah (sav) şöyle buyuruyor; "Müslüman evlerinin en hayırlısı, içinde yetime ihsan edilen evdir. Müslüman evlerinin en kötüsü de içinde yetime kötü

⁵⁸ Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsiru'l-Kebir*, Daru'l-Kesbi'l-İlmiyye, Tahran, bty., c. 31-32, s. 171

⁵⁹ Ebu'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, (Çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 8453.

⁶⁰ Fecr,89/17.

⁶¹Râzî, bty. , c. 31-32, s. 171.

davranılan evdir. Sonra Rasulullah (sav); parmağını göstererek; ben ve yetimin koruyucusu cennette böyleyiz." demiştir.⁶²

Bu ayet ve hadisten da açıkça anlaşıldığı üzere şerefli ve ahlaki bir duruş, Allah'ın lütuf olarak bahsettiği nimetleri muhtaç, yoksul, kimsesiz, özellikle de yetimlerle paylaşarak elde edilir. Buna göre, şerefini ve ahlakını yücelten de düşüren de insanın kendi iman ve güzel ahlakıdır.⁶³

Fecr suresinin devamında "*Mirası helal haram demeyip alabildiğine yersiniz*" ifadesi de "Hayır! Doğrusu siz yetime ikram etmiyorsunuz." ayetiyle ilişkilidir. Bu muhtevada Râzî'nin naklettiğine göre; Zeccac şunu söylemiştir: "Onlar, yetimlerin miraslarını kendi mallarıyla birleştirerek, israftan kaçınmayarak yerlerdi. Bunun üzerine de Cenab-ı Hak "*Mirası helal haram demeden alabildiğine yersiniz.*" buyurmuştur. Yani, "yetimlerin mirasını alabildiğine yer, hepsini kendi elinizde toplarsınız"⁶⁴ demek suretiyle onların kötü fiillerini tespit edip, onları kınamıştır.

Bir başka ayeti kerimede yetime ve yoksula ikramda bulunmak sarp yokuşu tırmanmakla ifade edilmektedir.

وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ ﴿١٢﴾ فَكُّ رَقَبَةٍ ﴿١٣﴾ أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْئَةٍ ﴿١٤﴾ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ﴿١٥﴾ أَوْ مَسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿١٦﴾

"Sarp yokuşun ne olduğunu sen ne bileceksin? O köle azat etmektir. Yahut şiddetli bir açlık gününde kendisiyle yakınlığı olan bir yetimi yahut yerde sürünen bir yoksulu doyurmaktır."⁶⁵

Beled suresindeki bu ayetlerde Allah-u Teala insana iki yol gösterdiğini, fakat insanın sarp yola girmeyi göze alamadığını buyurmaktadır. Sarp yokuşun ise köle azat etmek, kıtlık gününde yetimi veya yoksulu doyurmak ve sabrı tavsiye etmek olduğu şeklinde açıklanmaktadır. "İki yol" genellikle "iyilik ve kötülük yolları" olarak izah edilmiş olup, bu aynı zamandakişinin hüküm verme, tercihte bulunma yetenekleriyle donatıldığı anlamına gelir. Yani, insanı yeryüzünün en seçkin varlığı olarak yarattığına dair ontolojik bir delildir. İnsanı sorumlu bir

⁶² Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid Mace el-Kazvini, *es-Sünen*, Daru'r--Risaleti'l-Alemiyye, Beyrut, 2010, c. 4, s. 641, (Babu'l-Edep 3679 nolu hadis).

⁶³ Zeki Duman, *Beyanü'l-Hak*, Fecr Yayınevi, Ankara, 2006, c. 1 s. 69.

⁶⁴ Râzî, bty., c. 31-32, s. 172.

⁶⁵ Beled, 90/12-16.

varlık olarak konulara alınmasının sebebi ise; onun hüküm verme ve tercihte bulunma özellikleridir. Bu demektir ki, Beled suresinde, insanın en ağır sorumlulukları sıralanmaktadır. Bunlar köle azat etmek, yetime ve yoksula ikram etmek, sabrı ve merhameti tavsiye etmektir.⁶⁶

İşte son derece zor bir günde bir yetime veya bir çaresize yedirmek suretiyle yardımına koşan, bunlara gücü yetmiyorsa da iman ettikten sonra birbirine sabrı ve merhameti tavsiye ederek teselli vermeye çalışan mü'minler "ashabu'l-meymenet", amel defterleri sağ taraflarından verilecek olan ashab-ı yemin, bir başka ifadeyle kendilerine ve başkalarına faydalı olmuş olan kimselerdir.⁶⁷ Sarp bir yokuş olması bu amellerin her nefse kolay gelmemesi sebebiyledir.

2.2.2. Yetime İyi Davranmak

Biliyoruz ki, Hz. Muhammed henüz anne karnındayken babasını, altı yaşındayken de annesini kaybetmiş, önce onu dedesi Abdülmuttalip, sonra amcası Ebu Talip koruyup yetiştirmiştir.⁶⁸

Allah-u Teala Hz. Peygamber'e,

أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ ﴿٦﴾ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ ﴿٧﴾ وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ ﴿٨﴾ فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ﴿٩﴾

"Seni yetim bulup barındırmadı mı?...öyleyse yetimi sakın ezme!"⁶⁹ diyerek, Kur'anî ahlakı, anne karnındayken babasını kaybetmiş bir yetim peygamberin dilinden insanlara ulaştırmıştır. "Seni yetim bulup barındırmadı mı?" ayeti; yetimin himayesi ve korunmasının nasıl olması gerektiği hususunda bir irşat olmak üzere, Peygamber (sav) gerek amcası gerek dedesiyle nasıl yalnız bırakılmayıp korunduysa bundan sonra da korunacağına ve himayesiz bırakılmayacağına bir işarettir.⁷⁰

Allah-u Teala Peygamber'e (sav) bu nimetleri hatırlattıktan sonra, "O halde yetimi ezme.." buyurmuştur. Yetimin halinden en iyi anlayacak olan ancak bir yetimdir. Kendisi yetimken Allah kendisini nasıl korumuşsa, kendisi de öyle

⁶⁶ HEYET, Kur'an Yolu, 2014, s.220.

⁶⁷ YAZIR, 1999, c. 9, s.83.

⁶⁸İbn Kesir, 1993, s. 8501.

⁶⁹Duhâ 93/6-9

⁷⁰ Süleyman Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, 1995, c.6, s. 3071.

yetimi korumuş ve başkalarını da yetimleri korumaya, iyi davranmaya teşvik etmiştir. Bu kefiyet, Hz.Peygamber'in (sav) bir çok hadisinde rivayet olunmuştur.

Mâûn suresinde de yetime iyi davranılması konusunda zımnî emirlerini görmekteyiz;

أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالْإِيمَانِ ﴿١﴾ فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ ﴿٢﴾

*"Dini yalanlayanları gördün mü? İşte o, yetimi itip kakar."*⁷¹

Bu surenin nüzul sebebiyle ilgili olunan rivayetlerden biri de -Maverdi'den gelen-, konunun Ebu Cehil ile ilgili olduğudur. Bir yetimin vasisi olan Ebu Cehil, kendisine gelen zor durumdaki yetime kendi malından vermemiş onu itip kakmıştır. Kureyş müşrikleri ise hafife almak ve alay amaçlı "Muhammed'e git de sana şefaet etsin." demişler, yetim de onların amaçlarını bilmediği için Efendimiz'e (sav) gitmiş ve yardım istemiştir. Efendimiz (sav) de kapısına gelen hiç bir ihtiyaç sahibini boş göndermediği için onunla Ebu Cehil'in yanına gitmiştir. Ebu Cehil onları buyur edip yetime malını vermiştir. Bunun üzerine Ebu Cehil'e kızan müşrikler, " Sen de mi onun gibi oldun, ona uydun." diyerek kızmışlardır. Ebu Cehil de "Hayır sapıtmadım. Onun sağında ve solunda öyle bir şey gördüm ki vermezsem bana vuracak sandım." demiştir.⁷² Ayet-i kerimenin bu sebeple nazil olmuş olması, genel olan hükmü hususileştirmez. Aksine hüküm umumidir. Tüm iman edenleri kapsar. Bu da iman ettim diyen her Müslümanın; yetime iyi davranmasını, onu itip kakmamasını ve hakkını koruyup vakti geldiğinde de yetime vermesini gerektirir.

Ayetin asıl gayesi, dini yalanlayanların kimler olduğunu ortaya koymaktır. Onlar kimsesiz yetimi, ihtiyaç sahibini itip kakan, yardım etmediği gibi yardıma teşvik de etmeyen kimselerdir. Bunlar sadece birer örnek özelliğindedir. Dini inkar edenlerin bu özelliklerin yanında bir çok özelliği daha vardır. Lakin Hz. Peygamber (sav) döneminde toplumsal ahlakla ilgili en belirgin iki davranış örneği gösterilmiştir. Bu davranışların temelindeki sebep ise Allah'ın hükümlerini ve O'nun dinini inkar etmeleridir.⁷³ İnsanın dine inanmaması şaşılacak bir şey olmakla birlikte inkar ettikten sonra bu gibi kötü davranışlar sergilemesi çok da şaşılacak bir şey değildir. Asıl şaşılacak olan şey; dindar görünenlerin bedeni ve

⁷¹Mâûn, 107/1-2

⁷² Yazır, 1999, c. 9, s. 328.

⁷³ Heyet, Kur'an Yolu, 2014, c. 5, s. 108.

mali sorumluluklarını, ibadetlerini yerine getirmeme gafletine düşmeleridir. Hatta bir yardımdan sakınacak derecede kötülük yapmalarındır.⁷⁴

Öyleyse diyebiliriz ki; insaf, vicdan ve merhamet sahibi her kişi yetime sahip çıkar, korur ve ihtiyaçlarını giderir. Aksi durumda ise; dini yalanlamanın sonucu merhametsizlik ve acımasızlık olduğundan, yetimi itip kakar. İslam insana merhamet ve yetime sevgiyle, şefkatle davranmayı öğretir. Kur'an okulu, bir nevi gönül eğitimi vermektedir. Onun içindir ki; Efendimiz'e (sav) ve bizlere "Yetimi sakın ezme." emri verilmiştir.

İslam'ın insanlığa ve topluma yönelik en önemli amacı; insanlar arasında muhabbeti ve birlikteliği, paylaşmayı sağlamak ve mutlu anların yanında zor zamanlarda da dayanışma sağlanabilecek bir toplum bilinci oluşturmaktır.⁷⁵

2.2.4. Yetimin Malına El Uzatmak

Mekke'de inen yetimlerle ilgili ayetlerde; yetime iyi davranmanın ve ikramda bulunmanın haricinde işlenen bir diğer konu, yetimin hakkını korumaktır. Yetim ve onun hakları hususunda inen ayetler çerçevesinde yaptığımız genel değerlendirmede hukuki haklarının hepsinin Medenî ayetlerde geçtiğini söylemiştik. Mekkî olmakla birlikte yetim haklarının geçtiği ayetler de tabii ki vardır. Toplumunun ahlaki yapısının bozuk olması, yetime yapılan eziyetlerin olması, haklarının çiğnenmesi, itilip kakılması, hor görülmesinden dolayı Mekke'de inen ayetlerde yetimlerin korunmasıyla ilgili emirlerin bulunması, ahlaki temel bilinci oluşturmak amacıyla elbette ki normal ve gereklidir. Bu husustaki Mekkî ayetlerde de kullanılan ifadeler "yaklaşma!", "el sürme" uyarıları şeklindedir.

Mekke'de bu hususta inen ayetlerden bir tanesi,

وَلَا تَقْرُبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا ﴿٣٤﴾

*"Rüştüne ulaşınca kadar yetimin malına güzel bir niyetle olmadıkça yaklaşmayın. Ahde vefa gösterin; çünkü ahit sorumluluk doğurur."*⁷⁶ ayetidir. Ayetin siyak sibakına bakıldığında belli bazı ahlaki emirlerin arasında yer aldığı görülecektir. İsra suresi bildiğimiz üzere; konuları itibariyle; isra olayını,

⁷⁴ Yazır, 1999, c. 9, s. 329.

⁷⁵ Heyet, Kur'an Yolu, 2014, c. 5, s. 107.

⁷⁶ İsra, 17/34.

israiloğullarının işledikleri hatalar sebebiyle başlarına gelen iki büyük işgal ve dağılım, önemli bir kısmı da Hz. Peygamber'den (sav) önceki peygamberlere gelen vahiylerde de bulunan temel ve dini ahlaki hükümleri içerir. İsrâ suresinin 22-40 ayetleri arasında Hz. Peygamber muhatap alınıp söylenmiş olsa da aslen umuma hitaben Allah-u Teala bir takım dini ve ahlaki ödevler sıralamıştır. Bu ahlaki ve dini ödevlerin tümünün ilahi dinlerde ortak olan emirler olduğu da açıktır.⁷⁷

Söz konusu ayetlerde geçen dini ve ahlaki emirleri şu şekilde sıralayabiliriz;

- Tevhide inanmak, şirk koşmamak
- Anne babaya iyi davranmak
- Muhtaçlara ve akrabaya iyilikte bulunmak
- Cimrilikten ve israftan kaçınmak
- Çocukların hayatını korumak
- Zinadan uzak durmak
- Cana kıymamak
- Yetimin malına el uzatmamak
- Verilen ahdi yerine getirmek
- Ölçü-tartıda adaletli olmak
- Bilmediğin işin ardına düşmemek
- Kibirilenmemek

Kur'an-ı Kerim'deki emirler ile Kitab-ı Mukaddes'tekiler arasında -cumartesi yasağı hariç - tevhidi, ilahi dinlerin ana omurgalarının birliğine bir işaret sayılmak üzere, öz olarak birdir. Musa (sav) şeriatinde de on emir adı verilen hükümler Tevrat'ta geçmekte olup, bunlar şunlardır;

- Yalnızca Allah'ı ilah edinmek
- Puta tapmamak
- Allah'ın adını boşuna kullanmamak
- Anne babaya saygılı olmak
- Haksız yere cana kıymamak
- Zina etmemek

---

⁷⁷ Heyet, Kur'an Yolu, 2014, c.5, s. 477.

- Hırsızlık yapmamak
- Yalan şahitlik yapmamak
- Başkasına ait bir şeye göz dikmemek ⁷⁸

İsra suresinde İsrailoğullarından bahsettikten sonra 22-40. ayetler arasında -on emirde olduğu gibi- bir takım ahlaki buyrukları Allah-u Teala bildiriyor. "*Yetim malına ...ergenlik çağına varıncaya kadar yaklaşmayın!*" emri de bunlardan biridir.

"Yaklaşmama" emrinden anlıyoruz ki, yaklaşırsa haram olduğu unutulup tatlanacak ve yenecektir. İnsan psikolojisinde, korumasız olan malı herkes sever ve almak ister. Önemli olan ona yaklaşmamaktır. Allah, yetim malına yaklaşılmaması gereken zaman dilimini ergenlik çağıyla sınırlandırmıştır. Ergenlik çağı, bu hükmün bitiş noktasıdır.

Ayetteki "*Ancak en iyi bir surette olması müstesna.*" istisanasının anlamıyla ilgili olarak da şu iki açıklama yapılmıştır;

a. Yani yetimin malını arttıracak, kazandıracak muamelelerde, alışverişler yapmak müstesnadır;

b. Çok zorda ve muhtaç kalındığında yetimin malından yemek müstesnadır.⁷⁹

Yetimin mallarını hızlıca harcayarak israf etmek, onların mallarına kötü yaklaşmaktır. Onların mülkiyetlerini arttırmak, işlerini yapmak ve alınması gereken önlemleri almak ise; aksine yetim malına iyi yaklaşmak demektir.⁸⁰

Demek oluyor ki; malına sahip çıkabilecek yaşa gelene kadar yetimle ve malıyla en güzel şekilde ilgilenmek mü'minlerin toplumsal görevlerinden biridir. O nedenle mü'min yetimin malıyla ilgilenir. Ancak yetim malının korunması ve en güzel şekilde arttırılması haricinde, başka bir niyetle yetim malına asla yaklaşılmamalıdır.⁸¹

Yetim malına yaklaşmama emrinden sonra verdiği sözü yerine getirme konusunda emir yer almaktadır. Devamında da "*Ahde vefa sorumluluk gerektirir.*"

⁷⁸ Çıkış, 20.

⁷⁹ Râzî, bty, c. 19-20, s. 204.

⁸⁰ Ebu Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid Taberi (310/ 923), *Tefsiri't-Taberi*, (Thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki), Daru Aleml-i-Kütüb,Riyad,2003, c. 14, s. 590.

⁸¹ Duman, 2006, c. 1, s. 470

ifadesiyle, verilen sözün bu dünyada kalmayacağı, onun ahirete intikal edip sorgulama konusu olacağı söylenerek, konunun ciddiyeti vurgulanmıştır.⁸²

Yetimin malına yaklaşmama emrinin olduğu bir diğer Mekkî ayet de Enâm suresinde geçmektedir;

قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكُمْ وَصَّيْتُكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٥١﴾ وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَا تُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا ذَلِكُمْ وَصَّيْتُكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَذَكَّرُونَ

"De ki: Gelin, Rabbinizin neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anne babaya iyilik edin. Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin; biz, sizin de, onların da rızkını veririz. Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın. Haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın yasakladığı cana kıymayın. İşte bunları Allah size emretti; umulur ki düşünüp anlarsınız. Rüştüne erinceye kadar yetimin malına, onun iyiliğine olmadıkça el sürmeyin. Ölçü ve tartıyı adaletli yapın. Biz herkese ancak gücünün yettiği kadarını yaparız. Söz söylediğiniz zaman yakınlarınız hakkında bile olsa, adaletli olun. Allah'a verdiğiniz sözü eksiksiz yerine getirin. İşte düşünüp öğüt alasınız diye Allah size bunları emretti."⁸³

Enâm suresinin konusu ağırlıklı olarak itikadi ve ahlaki içerikli emirlerden oluşur. Kısa bir içerik sunumu olmak üzere 151.- 152. ayetleri İslam dininin ahlaki temel taşlarını konu edinmektedir. Burada son derece önemli dokuz ahlaki emir görmekteyiz.

1. Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmamak
2. Anne babaya iyilik etmek
3. Fakirlik korkusuyla çocuklarınızın canına kıymamak
4. Kötülüklerin zahir ve batinına de yaklaşmamak
5. Gerekli bir neden olmadıkça Allah'ın haram kıldığı cana kıymamak
6. Rüştüne erişinceye kadar-iyilik dışında-yetimin malına yaklaşmamak

⁸² Bayraklı, 2013, c. 11, s. 253.

⁸³ Enâm, 6/151-152.

7. Ölçü ve tartıyı adaletle yapmak

8. Adaletli olmak

9. Allah'ın ahdini/ O'na verilen sözü tam olarak yerine getirmek

Ayetlerin öncekilerle münasebetine bakılacak olursa; önceki ayetlerde kafirlerin kendisine iftira ederek, Allah'ın haram kıldığı halde, onların helal saydıkları hayvan, meyve ve sebzeleri anlatmaktadır. Sonrasında da hakikaten haram kıldığı, zararlı şeyleri anlatmıştır. Dünya-ahiret saadetine sebep olacak olan, tüm semavi dinlerde de yer alan vasiyetlerini açıklamıştır.⁸⁴

Bu emirleri incelediğimizde dokuz hükmün beşi olumsuz dördü olumlu sigadadır. Haramlar beş, olumlu emirler dört tane geçmektedir. Yüce Allah'ın olumlu emir olarak verdiği hükümler, aslında insanın aksini yapacağına ihtimal vermediği hükümlerdir.⁸⁵

Burada da, İsrâ suresinde bahsedildiği minvalde yetim haklarına evrensel ahlaki değerler içerisinde değinilmiştir; *"Rüştüne erişinceye kadar yetim malına yaklaşmayın, iyi bir tutum hariç."* Zayıf ve savunmasız olan yetimlerin malları daha çok sömürülmeye ve kullanılmaya açık halde bulunduğundan, ayette bu hususa özellikle dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Aynı zamanda, tamamıyla ilgisiz de kalınmaması gerektiğini emretmiş, arttırmak amacıyla en güzel şekilde yaklaştırmaya teşvik edilmiştir.⁸⁶ Yetim malına yönelik en güzel şekilde yaklaşma da onu muhafaza etmek ve çalıştırmak gibi şeylerdir.⁸⁷ Yani daha faydalı olan yaklaşım biçiminden maksat, yetime fayda sağlamak ve onun malını arttırmaktır.⁸⁸

Allah-u Teala bir takım istisnalar dışında, hiç bir surette yetim malına yaklaşmamayı emretmiştir. Bu istisnalar ise niyetteki iyiliğe bağlı olarak; yetimin malını arttırmak, kar sağlamak, değerini gözetmek için gayret sarfetmektir. Ancak bu surette yaklaşılabilir. Bu mala bekçilik ve sahiplik yapan kimse eğer ihtiyaç sahibiyse o maldan belirli bir orana göre kullanması, eğer varlıklı ise yetimin

⁸⁴ Muhammed Ali es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, Mektebetü'l-Asıyye, Beyrut, 2015, c. 1, s. 364

⁸⁵ Bayraklı, 2013, c. 7, s.16.

⁸⁶ Heyet, Kur'an Yolu, 2014, c. 2, s. 488.

⁸⁷ Ebu Said Nasıruddin Abdullah b. Ömer b. Muhammed Beyzavi, *Envarü't-Tenzil ve Esrarü't-Te'vil (Beydavi Tefsiri)*, (Çev. Abdulvehhab Öztürk), Kahraman Yayınları, İstanbul, 2011, c. 2, s. 202.

⁸⁸ Sabuni, 2015, c. 1, s. 364

malına hiç yaklaşmaması daha uygundur. "En güzel olandan başka bir suretle"emrinin manası; "Kim zengin ise kaçsın, kim de fakir ise örfe göre yesin."⁸⁹ ayetin manası gibidir.⁹⁰Yetim, rüştüne ulaştığında ise malının teslim edilmesi emredilmiştir.

Yetim malını korumanın önemine işaret eden bir diğer ayet-i kerime de Kehf suresinde geçmektedir.

وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿٨٢﴾

"Duvara gelince o, şehirde iki yetim çocuğa aitti. Altında da onlara ait bir define vardı; babaları ise iyi bir adamdı. Rabbin istedi ki, o iki çocuk güçlü çağlarına erişsinler ve rablerinden bir rahmet olarak definelerini çıkarınsınlar. Ben bunları kendiliğimden yapmadım. İşte hakkında sabredemediğin şeylerin iç yüzü budur."⁹¹

Kehf suresi konusu itibariyle; başlıca ashab-ı kehf kıssasını, Musa-Hızır kıssasını ve Zülkarneyn kıssasını içerir. Kıssa; geçmiş olayları, izleri ortaya çıkararak, bilinmeyen ve unutulmuş olaylar üzerinde dikkatleri toplayarak insanı tefekküre teşvik eden bir olgudur.⁹² Mümin insan, kıssaları okuduğunda anlatılanlardan ibret almaya, böylece de iyi kimselere benzemeye azmetmelidir. Bu ayet-i kerime Musa-Hızır kıssasının içerisinde geçmektedir.

Bilindiği gibi Musa-Hızır kıssasında üç olaya yer verilmektedir. Bunlardan biri, birlikte gemiye bindiklerinde Hızır'ın, geminin dibine bir delik açması⁹³;Hızır'ın görünüşte masum olduğu anlaşılan bir erkek çocuğunu öldürmesi⁹⁴ ve son olarak da,kendilerini misafir etmeyen kasaba halkına karşılıksız yardım ederek yıkılmak üzere olan bir duvarı düzeltmesidir.⁹⁵ Bu üç davranış biçimine de Musa (sav) itiraz etmiş, Hızır ise, yolculuğun sonunda, söz konusu olayların iç yüzünü ona açıklamıştır.

⁸⁹Nisâ, 4/6.

⁹⁰Râzî,bty, c. 15-16, s. 234.

⁹¹ Kehf 18/82

⁹² Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü*, MÜİF Yayınları, İstanbul, 2012, s. 204.

⁹³ Kehf, 18\71.

⁹⁴ Kehf, 18\ 74.

⁹⁵ Kehf, 18\82.

Kıssada anlatılan olayların sonucunda Hızır ve Musa (sav) bir köye ulaşmış onlardan yardım istemiş ancak orada ikamet edenler Musa (sav) ve Hızır'ı ağırlamak istememiştir. Neredeyse çökmek üzere olan yıkık bir duvarla karşılaşmış ve kendisine ilim verilen kul o duvarı onarmıştır.⁹⁶ Ona eşlik eden Musa (sav) sabredemeyip bunun karşılığında bir ücret talep edebileceğini söylemesi üzerine yolculukları bu noktada son bulmuş ve Bilge kul olayların iç yüzünü şöyle açıklamıştır: *"Duvara gelince o, şehirde iki yetim çocuğa aitti. Altında da onlara ait bir define vardı; babaları ise iyi bir adamdı. Rabbin istedi ki, o iki çocuk güçlü çağlarına erişsinler ve rablerinden bir rahmet olarak definelerini çıkarsınlar. Ben bunları kendiliğimden yapmadım. İşte hakkında sabredemediğin şeylerin iç yüzü budur."*⁹⁷

Bu ayet, yetim haklarıyla ilgili ilginç nükteler içermektedir. Allah-u Teala'nın, Hızır (sav) vasıtasıyla yetimlerin mallarını kurtarması gerçekten manidardır. İki yetim, sadece yetim olduklarından dolayı değil, babalarının salih bir kimse olmasından ötürü o defineye nail olacaklardı. O define salih bir babanın helalinden kazanılmış, Allah yolunda harcanılmak için iyi bir niyetle konulmuştur. Eğer o duvar, yetimler rüştüne erişmeden yıkılarak kaybolmuş olsaydı, o define başkaları tarafından alınacak ve ziyan edilecekti. Tefekkür edildiğinde; o an yıkılmak üzere olan duvarın altındaki yetimlere ait define olduğunu bilip, onu vakti gelene kadar korunmasını sağlamak ne kadar da kutsal bir iştir.⁹⁸ *"Hep bunlar Rablerinden bir rahmet olacaktır. Ve ben bunları kendiliğimden yapmadım."* Yani tüm bunları rabbimin bir rahmeti olmak üzere yaptım. Kendisine ilahi ledünni; özel bir ilim verilen kul, salih bir babanın bıraktığı helal bir mala, çocuklar adına sahip çıkmakla yetim hakkını korumanın önemine çok özel bir biçimde işaret etmiştir.⁹⁹

Yetimin mallarının korunması en az onların şahsiyet ve karakter eğitiminin sağlanması kadar değerlidir. Zira yetimlerin küçüklükleri ve savunmasızlıkları sebebiyle mallarını kendi başlarına korumaları zordur. Vasileri kendi malları kadar hatta daha hassas bir şekilde onların mallarını korumakla

---

⁹⁶ Kehf, 18\77.

⁹⁷ Kehf, 18\82.

⁹⁸ Yazır, 1999, c. 5, s.407.

⁹⁹ Bayraklı, 2013, c. 12, s.38.

mükelleftir. Böylesi ahlaki bir tutum İslam'ın ve Müslüman olmanın olmazsa olmaz, zorunlu bir gereğidir.

2.2.4. Mekkî Ayetlerin İçerik ve Üslup Bakımından Değerlendirmesi

Nakli bilgilerle irtibatlı olan sebab-i nüzul, nasih mensuh gibi bilgi alanlarının yanı sıra Mekkî-Medenî ilmini de her dönemde Kur'an'ın anlaşılmasında usuli bir temeldir. Kur'an'ın ayetlerde görülen ifade biçimleri ve söylemleri, inzal olduğu toplumun yani muhataplarının dünya görüşünü yansıtabilir. Toplumun zihninde oluşmuş olan bu dünya görüşünün yanlışlığını, sapkınlığını temellendiren, yani delil olabilecek nitelikte inzar, tezkir ve tehditler içerir. Tüm bu sapkınlık ve olumsuzlukların yerleştiği zihin ve eylem dünyasını etkilemeyi amaçlar.

Nakledilen bilgilere bakıldığında; Allah Rasulü'nün (sav)Kur'an'ı tebliğ etmeye başladığı Mekke toplumunun müşrik karakterini ve bu minvalde şekillenmiş dünya görüşlerini, yaşam biçimlerini ve güce endeksli ahlak ve değer anlayışını görmemiz mümkündür. Sonuç olarak burada, sağlam bir temelden yoksun ve dünyevileşmiş bir ahlak ve değer anlayışı söz konusudur. Erken dönem Mekkî ayetlerde bu tasvirleri görmemiz mümkündür.

Geniş ölçüde Mekkî surelerde, putperestlerin davranışlarının ve eylemlerinin giderek kötüleşmesine paralel olarak, ayetlerdeki üslubun da sertleştiği görülür.¹⁰⁰Mekkî ayetlerde sert uyarıların olduğu konulardan bir tanesi de Mekke toplumunun mal biriktirme arzularının zulmüne maruz kalan yetim ve kimsesizler konusudur. Erken dönem Mekkî ayetlerde ısrarla üzerinde durulan bir konu olmasının yanında, Kur'annüzulünün son dönemlerine kadar geniş bir sürece yayılan bir hüküm oluşumu söz konusudur.

Yetimlerin yerleşik bir örfî gelenekte, özellikle mirastan mahrum edilmek suretiyle ekonomik özgürlüğü sağlanmayan ve vasisi tarafından dayatmalara maruz kalan bu sosyal sınıfın yeniden özgürleşmesi ve haklarının iade edilmesi sürecini Kur'an'da gözlemler, adeta adım adım takip ederiz.

Nüzul sıraları göz önünde bulundurulduğunda yetim kavramına yer veren ilk Sure Duhâ Suresi'dir. Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber'e yönelik yaptıkları kötü tutumlarına karşı; ilahi rahmet ve himayeyle birlikte bir geçmiş sorgulaması da içeren, bir teselli metni izlenimi vermektedir. Allah Rasulü'nün yetim kalma

---

¹⁰⁰ Mustafa Çağrı, Kur'an, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, DİB Yayınları, Ankara, 2002, c. 26, s.390

acısını Rabbi'nin nasıl dindirdiğini hatırlatıp, yine kendisini yalnız bırakmayacağı açıkça ifade edilmektedir. Daha sonra, "*yetimi ezme, kahretme..*" ifadesi gelir. Bu ayetlerle Efendimiz'in (sav) bizzat kendisinin yaşadığı zor bir tecrübe olan yetimlerin malına el konulması hususunu, ilahi söylemin, vahyin erken döneminden itibaren halletmek istediği bir konu olduğunu tespit edebiliriz.

Fecr suresinde ise vurgu daha açıktır. "*Hayır yetime ikram etmiyorsunuz.*" Kureyşli müşriklere surenin genelinde kendilerinden önce gelen kavimlerin akıbetleri anlatılıp ihtar edilmiş, aynı hataları yapmaları durumunda kendilerinin de aynı akıbetle sürükleneceği ima edilmiştir. Yetime ikramı, düşkünün doyurmaya teşviki aklına getirmeyecek kadar mal hırsının kişiyi esir alması ve bu hırsıyla miras taksimine baş vurmadan, hakka riayet etmeden bütün malları kendi mallarına katması kişinin bedbaht kimselerden olduğunun göstergesi olarak kabul edilmiştir. Akıbetlerinin korkunçluğundan bahsedilerek sure tamamlanmıştır. Onların dünya görüşlerinin sapkınlığı ibret almaları için, muhatapların da gündemine sunulmuştur.

Mâûn suresinde ise Allah-u Teala yetim hakkını yemeyi daha sert bir şekilde eleştirmiştir. "*Yetimi itip kakma, yoksulu doyurmaya teşvik bile etmemek*" dinini yalanlayan kimselerin yapabileceği bir davranış olarak özelleştirilmiştir. Önceki surelerde yapılan ifşa artık bir farkındalık oluşturma sürecine dönüşmüştür.

Beled suresinde artık teşvik edici bir dil kullanılmaya başlanmıştır. Kişinin köle azat etmesinin, kıtlık zamanında bir yetimi doyurmasının, birbirine imanı, sabrı tavsiye etmesinin kişiyi "ashabul-meymene" zümresine dahil edeceği müjdelenmiştir.

Mekke döneminin sonlarında nazil olunan İsrâ ve Enâm surelerinde ilgili ayetlerde; mümin toplumunun belli bir nitelik ve niceliğe ulaştığını ve toplumun fiillerine yönelik bir takım sınırlamalar ve düzenlemelere ihtiyaç duyulduğunu görmekteyiz. Suredeki ilgili ayetler, yetim ve kimsesizlerin başta olmak üzere, herkesin güven ve huzur içerisinde yaşayabileceği ideal toplumun temellerini vekurucu ilkelerini içermektedir. Genel ve ufki bir çerçeve vermektedir. Bu çerçeve Allah'a şirk koşmamak, anne babaya iyi muamele, rızık endişesiyle çocukların öldürülmemesi, akrabaya, yoksula yolda kalana yardım edilmesi, israf

ve zinadan sakınılması, haksız yere can alınmaması, yetim malına kötü niyetle yaklaşılmaması, ölçü ve tartıya hile karıştırılmaması gibi konular, adaletin çerçevesinin belirlenmesi için indirilmiş hükümler olarak dikkat çeker.

Öyle anlaşılıyor ki Mekkî ayetlerde süreç içerisinde yetimlerin etrafında koruyucu bir kalkan oluşturulmaya çalışılmış, muhatapların zihninde ve dünya algısında yeni bir bilinç inşası amaçlanmıştır. Artık Medenî ayetlerde ise bunun yerini yetimin karakter inşası, hukuki haklarını tüm detaylarıyla düzenleyen bir üslup gözlemlenecektir. İlgili ayetlerde yetimin yetiştirilmesi, evlendirilmesi, hukuki sorumluluklarının verilmesi, iyi bir gelecek inşası öncelikle yakın akraba, toplum ve devlet sorumluluğuna bırakılmıştır.

2.3. YETİM HAKLARI HUSUSUNDA MEDENÎ AYETLERİN ANA KONULARI

Bu başlık altında, Medenî ayetlerin genel karakter özellikleri ekseninde, yetimleri alâkadar eden hususların ayetler bağlamında incelenmesi yer alacaktır.

2.3.1. Yetime Sevdiklerinden Vermek

Mekkîve Medenî dönemi arasındaki farkları, aynı konu hakkında fakat farklı zamanlarda inen ayetlerde açık bir şekilde görmemiz mümkündür. Mekkî ayetlerde toplumsal ahlaki bozuklukları göstermek adına "*Yetime ikram etmiyorsunuz*" diye hitaplarda bulunurken; Medenî ayetlerde ise onlara en güzel ikramın nasıl yapılması gerektiğiyle ilgili bir şuur dersi verilmekte, böylece adeta Müslümanlar eğitimden geçirilmektedir.

İnsan suresindeki örneğimizle bu toplumsal eğitimi daha net görmemiz mümkün olacaktır. Allah-u Teala "has kullarım" diye bahsettiği kullarının özelliklerini anlatırken, onların bir özelliğini de;

وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ﴿٨﴾

"Kendileri sevip istediği halde yoksula, yetime ve esire yemek verirler."¹⁰¹cümleleriyle ifade eder.

Bu vurgulu ifadelerden anlıyoruz ki; yetimi doyurmak, ona ikramda bulunmak, sadaka vermek bir kulu Allah'ın has kulları seviyesine ulaştıracak kıymette bir ibadettir. Elden çıkarmak istediklerinden değil, severek kullanılabilecek nimetleri muhtaçlara vermek, işte o has kulların özellikleridir. O kimseler yedirmeyi, ikram etmeyi birinci görev olarak bilirler. Bu ayette feragat ahlakının, diğerlerine karşı ahlaki sorumluluğun İslam'daki önemi dile getirilmiştir. Sadece Allah rızasının gözetildiği, hiçbir menfi duygu barındırmayan bu özverili davranışlar ancak has bir kula aittir. Çünkü en değerli iyilik, kendi kendine sorumluluk edinerek yapılan iyiliktir.¹⁰²

¹⁰¹ İnsan,76\8.

¹⁰² Heyet, Kur'an Yolu, 2014, c. 5, s.519.

Bu ayette geçen "حُبِّهِ" deki zamirin hangi anlama geldiğiyle ilgili iki yorum vardır. Birinci mana; kişinin yemeye olan sevgisidir. Yani,"kendi ihtiyaçları sebebiyle içlerinde istek ve arzu taşımalarına rağmen" demektir.Zamirin merciine göre bir diğer anlam ise; yemeği yedirirken zorla değil, bütün kalpleriyle, isteyerek, seve seve demektir¹⁰³ ki, onların o esnadaki ruhi ve ahlaki hallerinden bir işaretidir.

Bir çok ayette de birinci manayı destekler nitelikte ifadeler vardır;

*"Kendilerinin ihtiyacı olsa dahi, başkalarını kendi canlarına tercih ederler."*¹⁰⁴

*"Sevdiğiniz şeylerden sadaka vermedikçe asla iyiliğe eremezsiniz!"*¹⁰⁵

*"Ey inananlar! Kazandıklarınızın ve yerden sizin için çıkardığımız nimetlerin iyilerinden Allah için verin. Kendinizin göz yummadan/ iğrenmeksizin alamayacağınız kötü şeyleri sakın sadaka olarak vermeye çalışmayın."*¹⁰⁶

Erdemliler sınıfına dahil olmanın olmazsa olmaz şartlarından biri fedakarlıktır. İyiliğin lezzetini elde etmenin yolu sevdiğinden vermektir. İyilik, yetimin elinden tutmanın içindedir. Bu ameli işlediği an kişi o iyiliği orada bulacaktır. ¹⁰⁷ Allah-u Teala asıl iyiliğin tanımını yapmak için şöyle buyurmuştur:

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ (١٧٧)

"Yüzlerinizi doğuya ya da batıya çevirmeniz iyilik değildir. Asıl iyilik, o kimsenin iyiliğidir ki Allah'a ahiret gününe, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan tutku ve sevgilerine rağmen, onu yakınlarla yetimlere, yolda kalmışlara,isteyene ve kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekatı veren, anlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta, savaşın

¹⁰³ Yazır,1999, c. 8, s. 363.

¹⁰⁴ Haşr, 59/ 9.

¹⁰⁵ Âl-i İmran, 3/92.

¹⁰⁶ Bakara, 2/267.

¹⁰⁷ Bayraklı,2013, c. 20, s.216

kızıştığı zamanlarda sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır. İşte bunlar doğru olanlardır. İşte bunlar Allah'a karşı sakınanların ta kendileridirler."¹⁰⁸

Yetime infak etmenin üzerinde durulduğu bir diğer ayeti kerime de Bakara suresindeki bu ayettir. Bu ayetin sibakına bakıldığında Allah-u Teala Ehli Kitabın dinleri hususunda ihtilafları olduğunu ve anlaşamadıklarından bahsetmektedir. Bu ihtilaflardan birinin sebebi de Kible konusudur.¹⁰⁹ Yetimle ilgili hükmün genel bağlamını anlamak gayesiyle konuya kısaca temas edeceğiz.

Allah müminlere önce Peygamber (sav) uygulamasıyla Kudüs'e doğru yönelmeyi, sonra da Kabe'ye doğru dönmeyi emretmiştir. Bu durum Ehli Kitaba ve bazı Müslümanlara zor gelmiştir.¹¹⁰ "Yüzlerinizi doğu batı tarafına çevirmeniz." hitabı ehli kitabadır. Yahudiler batıya Beyti'l-Makdis'e, Hristiyanlar ise doğuya doğru ibadet ederler.¹¹¹

Kiblenin tahvili konusunda dedikoduyu çok ileri götürerek, her biri kendi kiblelerine dönmenin daha hayırlı olacağını iddia edip ısrarda bulunmaları üzerine buyrulmuştur ki; "İyilik, yüzlerinizi doğuya batıya çevirmeniz değildir..."¹¹² Devamında ise asıl iyiliğin ne olduğunu Allah-u Teala açıklamıştır. *Birr* (iyilik), Kur'an-ı Kerim'in en geniş anlam içeriği olan ifadelerden birisidir. Bu husustaki *birr* kelimesi genel olarak değerlendirildiğinde; ayetlerde bir çok anlama geldiği görülür. İman, ibadet, ihsan, itaat, doğruluk, günahsızlık gibi anlamlarda kullanılmıştır. Bu ayeti kerimede *birr* kelimesinin içeriğine; iman, ibadet, sosyal ve kişisel ahlak konuları girer. *Birr* kelimesinin muhtevası bunlarla sınırlanmamış sadece örneklere gidilmiştir. Ayetin asıl tespit edilmesi gereken konusu şekilciliğin İslam açısından temelde bir anlam ifade etmediğidir. Böylece hem kible konusundaki tartışmalara son nokta konulmuş hem de şekilselcilikle takvaya ve ihlase ulaşamayacağı gibi önemli bir ilkeye de vurgu yapılmıştır.¹¹³ Doğu ve batı yönünde dönmenin Allahın emri ve şeriate uygunluk olmadığı müddetçe *birr* ve itaat olmadığını göstermektedir.¹¹⁴

---

¹⁰⁸ Bakara, 2/177.

¹⁰⁹ Sabuni, 2015, c.1, s. 99.

¹¹⁰ İbn Kesir, 1993, c. 3, s. 683.

¹¹¹ Zemahşeri, 2016, c. 1, s.592.

¹¹² Yazır, 1999, c.1, s.483.

¹¹³ Heyet, Kur'an Yolu,2014, c. 1, s.264.

¹¹⁴ İbn Kesir, 1993, c. 3, s. 683.

Asıl iyiliğe nasıl ulaşılacağını ise ayette açıkça görmekteyiz. Bunlardan bir tanesi de içleri çektiği, arzu ettiği halde yetime, öksüze, ihtiyaç sahibine yedirmektir, onlar için infak etmektir. Bundan çok daha faziletli olan infak şekli de; kendileri ihtiyaç sahibi olduğu halde başkalarının yardımına koşanların infakıdır. O kimseler de, en çok sevdiklerini, istediklerini sırf Allah için başkalarına verirler.¹¹⁵

Yetime infaktan insanı alıkoyan duygulardan biri olarak mal sevgisi dikkat çekici bir odaktır. Ibn Kesir tefsirinde bunu şu şekilde ifade eder;

"İnsanları Allah yolunda vermekten alıkoyan, nefisleri cömertlikten menedip, insan ruhunun yayılmasını önleyen mal sevgisinden ruhun kurtulup azad oluşu son derece önemli bir meziyettir. Bu, ayetin kastettiği mal sevgisi, ona yüklenen ruhi değerlerdir. Kişinin hoşuna giden bir nimetin kötüsünden veya değersizinden değil, arzu ettiği, sevdiği şeyden eli titremeden vermenin insan bilincinde oluşturduğu değer...Böylece insan,sahibi olduklarının kölesi ve kulu olmaktan hürriyete erişir ki, bu kulluk, insanı zillete düşür edip başları öne eğdiren kulluktur. Böylece insan hırstan kurtulur. Hırs insanı zelil eder. Bu İslam namına büyük bir insani değerdir."¹¹⁶

Müslümanın, infak hususunda, nefsiyle mücadelesinin hürriyet ve özgürlük tanımı olarak yapılması; sadece Allah'a kul olmayı kabul eden imanın bir getirisiidir.

İnsanın kendisini zillete düşür edecek mal hırsından, sevgisinden kurtulup gerçek özgürlüğüne kavuşması için Allah-u Teala bu ayeti kerimede ihtiyaç sahibine, yetime infak etmeye davet etmiştir. Bunun sebebi, ayetin; zekatın verileceği yerlerin belirlenmesi veya infak ve ihsanlara yönelik bir teşvik olması da ihtimal dahilindedir. Bu konuyla ilintili olarak bir başka ayet-i kerimede de Allah-u Teala buyurmaktadır ki;

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ مَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلَّوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا
مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٢١٥﴾

¹¹⁵Ibn Kesir, 1993, c. 3, s. 684.

¹¹⁶Ibn Kesir, 1993, c. 3, s. 687.

"Sana Allah yolunda ne harçayacaklarını soruyorlar. De ki: "Hayır olarak ne harcarsanız o; ana-baba, akraba, yetimler, fakirler ve yolda kalmışlar içindir. Hayır olarak ne yaparsanız, gerçekten Allah onu hakkıyla bilir."¹¹⁷

İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir ki; yaşlı ve zengin bir adam olan Amr b. Cemuh el-Ensari: "Ya Rasulallah, mallarımızdan neyi Allah yolunda harçayalım ve onları nerelere yatıralım?" diye sorması üzerine bu ayet nazil olmuştur; "Hayır olarak ne harcarsanız o, ana-baba, akraba, yetimler, fakirler ve yolda kalmışlar içindir." Harcanacak şeyin sorulması üzerine, farklı bir üslupla harcanacak yerlerin cevap olarak verilmesi; ne veya ne kadar harcanacağına değil nereye harcadığının üzerinde durulduğunu gösterir.¹¹⁸

Ayette geçen iki hayır kelimesinden birincisi "mal varlığı", diğeri ise sadece Allah rızası için severek ve isteyerek, gönülden koparak yerine etirilen "iyilik" anlamını taşır.¹¹⁹ Burada ve konu çerçevesindeki diğer ayetlerde anlaşıldığı üzere Kur'an-ı Kerim'de maddi-manevi ilgi veyapılan hayırlarda, yetimler önemli bir yer tutar.

Medenî ayetlerde müminlerde İslami şuur inşasını görmemeye imkan yoktur. Öyle ki; yetimlerle ilgili ayetlerde önce nasıl vermemiz gerektiğinden bahseder ve bir niyet inşası yapar. Daha sonra vermenin daha faziletli nasıl olabileceğini anlatır. Böylece hassasiyet ve incelik katar ibadetlere. Sadece iyilik yapmaya değil iyilik yaparken de dikkat edilecek hususları ve zerafeti anlatır. Yetime ikramda bulunurken, infak ederken empati yapmaya teşvik eder;

وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٨﴾ وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكَوْا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٩﴾

"Miras taksiminde (kendilerine pay düşmeyen) akrabalar, yetimler ve fakirler hazır bulunurlarsa, onlara da maldan bir şeyler verin ve onlara (gönüllerini alacak) güzel sözler söyleyin. Geriye eli ermez, güzü yetmez çocuklar bıraktıkları takdirde korkacak olanların (başkalarının yetimleri için de) kalpleri sızlasın; Allah'tan sakınsın ve doğru söz söylesinler."¹²⁰

¹¹⁷ Bakara 2/215.

¹¹⁸Ebu Said Nasuriddin, Abdullah b. Ömer b. Muhammed b. Beyzavi, *Envarü't-Tenzil ve Esari't-Te'vil*, (Çev. Abdulvehhab Öztürk), Kahraman Yayınları, İstanbul, 2011, c. 1, s. 275.

¹¹⁹ Heyet, Kur'an Yolu, 2014, c. 1, s. 338.

¹²⁰Nisâ 4/8-9

Bu ayet, sosyal adaletin oluşturulmasına teşvikle birlikte, İslam'ın insanları sürekli davet ettiği; sevgi, merhamet, empati, hiç bir menfaat gütmekten iyilikte bulunmak gibi değerleri görürüz. Ayette zikredilenlere mirastan pay verilmesi, gönüllerinin alınması; varisler arasına gerginlik ve haset gibi vesveselerin girmesine engel olur.¹²¹

Önceki ayette Cahiliye adetini yok ederek kadına miras hakkı tanırken bu ayette de, toplumun diğer kesimlerine yayılmasını önererek, sosyal devlet anlayışına vurgu yapar. Allah, kıskançlık ve çekememe ihtimalini ortadan kaldırmak için; miras taksiminde hazır bulunan ihtiyaç sahibi kişilere infakta bulunmayı ve tatlı söz söylemeyi şart koşturmuştur. Amaç infak edilenle eden arasında psikolojik gerilim ve yersiz bir minnettarlık duygusunun oluşmamasıdır. Bu ayrıca, onların hor görülmemesi açısından da önemlidir.¹²²

Ayetteki; *"Yetimleri kendi çocuklarınız olarak düşünün"* anlamına gelecek ifadeler; insanların vicdani duygularına yapılan bir hitap olarak, kişilerin üzerindeki etkiyi arttırmıştır. Bu gibi miras taksimi işlerinde kendilerine söz hakkı düşenler kendilerini ölen kimsenin yerine, yetimlerinin yerine ise kendi çocuklarını koysunlar da düşünerek sözlerini ona göre doğru söylesinler, denilmektedir.¹²³ Allah kullarının kalplerine bu edebi, terbiyeyi, adaletle hakkı savunmayı ve insafı telkin ederek yetimin hallerini anlamaya teşvik etmiştir.

Taberi diyor ki; "Tercih edilmesi daha doğru olan görüş, ayeti şu şekilde açıklayan görüştür: "Ölmeden önce bütün mal varlığını tüketip bitirmeleri halinde veya vefat ederken yakınlarına, yetimlere ve yoksullara vasiyet ederek mallarını vermeleri halinde, vefatlarından sonra kimsesiz olarak geride kalan çocuklarının, başkalarına muhtaç olacaklarından korkanlar, başkalarının miras taksiminde buldukları vakit vasiyette bulunana, adaletli davranmasını ve geriye bakacağı evlatlarını başkalarına eline bırakmamasını, muhtaç etmemesini öğütlesinler. Böylece doğru sözü söylemiş olsunlar."¹²⁴

Bu ayet-i kerimenin mensuh mu muhkem mi olduğuyla ilgili bir çok görüş vardır. Bunlar arasında tercihe en uygun olan yorum; ayeti kerimenin muhkem olduğudur. Bu ayetin asıl hedefinin; yakınlarla vasiyette bulunmanın

¹²¹ Heyet, Kur'an Yolu, 2014, c.2, s.22.

¹²² Bayraklı, 2013, c. 5, s.46.

¹²³ Yazır, 1999, c. 2, s.504.

¹²⁴ Taberi, 2003, c.6, s. 452.

yanında, yetimlere gönül alıcı ve güzel bir şekilde konuşmak olduğunu söyleyen yorumdur. Miras ayetiyle aralarında nesh olduğu tartışmalarına; bu ayetin asıl amacının vasiyetle alakalı olduğunun bilinmesi son verecektir. Diğer yandan da nesh edildiğine dair kitapta da sünnette de bir delil yoktur.¹²⁵

İşte Allah-u Teala yakınlarla, yetimlere ve düşkünlere mirastan infak etmeyi zorunlu tutmaksızın, sadece edebi öğretmek için, müminlere öğütte bulunmuştur. Verdiklerini az bulmaları, çok görmemeleri ve insanların başlarına kakmamaları, "Allah bereket versin." demeleri güzel söz olarak onlara söylenmesi tavsiye edilmiştir.¹²⁶

2.3.2. Yetime İyi Davranmak

"Yetim" sıla-i rahimin ve akrabanın haklarını gözetmenin bir başka çeşidi olarak görülebilir. Çünkü; kimsesiz yetimi kullanmak söz konusu bile olamaz. Yetim olduğundan ve etrafında gereksinimlerini karşılayacak birisi kalmadığından mutlaka birilerine muhtaçtırlar. İnsan getireceği külfetler sebebiyle, böylesi bir yetimle yakınlık kurmayı, iyilik yapmayı, ilgilenmeyi pek arzulamaz. Pek azı müstesna. Bu sorumluluk insan nefesine zor geldiğinden şüphesiz ki Allah katında ecri çok fazladır.¹²⁷ Allah-u Teala'nın yetime iyilikte bulunmanın önemi konusunda Medine'de indirdiği ayetlerden bir tanesi, Bakara 83. ayettir;

وَأَذِّنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنْتُمْ مُّعْرِضُونَ ﴿٨٣﴾

"Bir zamanlar biz İsrailoğullarından "Yalnız Allah'a kulluk edeceksiniz; ana babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz. İnsanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın, zekatı verin." diyerek söz almıştık. Sonra içinizden küçük bir kesim dışında, sözünüzden döndünüz; hala sırt çevirmektesiniz."¹²⁸

Ayetlerin önceki ayetlerle münasebetine bakıldığında, Cenab-ı Hak, İsrailoğulları'nın günah ve suçlarını sayar. Bu ayetlerde İsrailoğulları'nın zulümlerini, kötülüklerini ve yer yüzünde bozgunculuk çıkardıklarını gösteren önemli örnekler yer alır. Zira onlar, Tevrat'ta kendilerinden alınan ahdi yerine

¹²⁵ Taberi, 2003, c. 6, s. 438.

¹²⁶ Zemahşeri, 2016, c. 2, s. 46.

¹²⁷ Râzî, bty., c. 3-4, s. 167.

¹²⁸ Bakara 2/83.

getirmemişler, Allah'ın, öldürülmesini haram kıldığı canı almışlar, haksız bir şekilde insanların mallarını gasp etmişler, kendi kardeşlerine zulüm ederek onları memleketlerinden çıkarmışlardır böylece lanetlenmeye ve helake layık olmuşlardır.¹²⁹

Bu ayetlerde "on emir" adı verilen (çıkış, 20), İsrailoğullarının yükümlü olduğu bazı emirler hatırlatılmakla birlikte verdikleri bir söz olduğu ifade edilmektedir. Bu emirler şu şekilde sıralanır¹³⁰;

- Allah'tan başka ilaha tapılmayacak
- Herhangi canlıya benzer bir put yapmayacaksın.
- Rab'bin adını boş yere ağzına almayacaksın.
- Şabat gününü kutsal sayacaksın.
- Anne-babana saygı göstereceksin
- Adam öldürmeyeceksin
- Zina etmeyeceksin
- Hırsızlık yapmayacaksın.
- Yalancı şahitlik etmeyeceksin.
- Komşunun hiçbir şeyine göz dikmeyeceksin.

Bakara 2\83.ayette İsrailoğullarından çoğunun zamanla bu emirlere uymadıklarını ve çok az bir kısmı hariç verdikleri sözden döndükleri,Hz. Peygamber (sav) zamanındaki Yahudilerin de bu hükümlere karşı çıktıkları belirtilmiştir.¹³¹

Tevratta ve Bakara 83'te yer alan emirlerin ortak konuları önemlidir. Asıl konumuz olan "yetime iyilik yapın" emri bütün bu oluşumları kapsamaktadır.Anne-babaya,akrabaya ve yetime iyilik şeklindeki sıralama dikkate şayandır. Anne ve babasına iyilik yapmayan kişi akrabaya;anne-babaya ve akrabaya iyilik yapmayan da yetime iyilik yapmaz.¹³²

Allah-u Teala Yahudilere verdiği bu sorumlulukların benzerini Nisâ suresinde Müslümanlara da vermiştir.

---

¹²⁹ Sabuni, 2015,c. 1, s.62.

¹³⁰ Mısırdan Çıkış, 20.

¹³¹ Heyet, Kur'an Yolu, 2014, c.1, s.151.

¹³² Bayraklı, 2013, c.1, s.573.

وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ
وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ﴿٣٦﴾

*"Allah'a kulluk edin ve O'na hiç birşey ortak koşmayın ana-baba, akrabaya , yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzakkomşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara iyi davranın Allah kendini beğenen ve böbürlenip duran kimseyi asla sevmez."*¹³³

Yetim hakkına riayeti emreden Tevrat ve Kur'an, bülüğ çağına ermemiş, anne-babadan yoksun çocukların dertleriyle dertlenilmesini, ihtiyaçlarının giderilmesini evrensel ibadetler arasına almıştır. Yetime karşı birr; onun her türlü hakkını gözetmek ve sorumlulukları yerine getirmekle yapılır. Babasından kalan mirası kullanacak yaşa gelene kadar onu korumaktır. Yetimin hem geçimini sağlayıp hem de yetiştirilmesini sağlamaktır. Yapılanları başına kakmamak, horlamamak, aşağılamamak, çaresizliğinden istifade etmemektir. Zira Allah'ın topluma ve ferde karşı ihsan ve lütufları, yetimlerine takındıkları tavırların karşılığıdır.¹³⁴

2.3.3. Yetim Kız Çocukları

Yoğunluk olarak aile hukukuna dair hükümler içeren Nisâ suresinin ilk on ayeti, özellikle yetim haklarıyla ilgilidir. Sure hicri üçüncü yılda yapılan Uhud savaşından sonra bölüm bölüm inmeye başlamıştır. Savaşın neticesinde şehit edilen Müslümanların geride eş ve çocukları kalmıştır. Yakınları tarafından sahip çıkılanlar olmakla birlikte kimsesi olmayan kadın ve çocuklar, sahihsiz ve zor durumda kalmışlardır. Dönemin sosyal şartlarında ailenin korunumu, geçiminin sağlanması, çocukların yetiştirilip eğitilmesi konusunda tek güvence erkektir. Sosyal kurum anlamında ise Müslümanlar arasında henüz oluşum süreci tamamlanmış; böylece yetimlere, kimsesizlere ihtiyaç sahiplerine yardım edecek bir kuruluş bulunmamaktadır. Bu sure ile miras taksimi, evlilik, yetim hakları gibi, onlara ait yasalar gündeme gelmeye başlamıştır. Yetim kızların nikahlanmalarında, mehirlerinin ödenmesinde, nikahtan sonra da adaletle muamele edilmesi hususunda hassasiyet gösterilmesi gerektiği, aksi halde onlarla

¹³³Nisâ 4/36.

¹³⁴ Bayraklı, 2013, c.1, s. 572.

evlenmeyip, arzu edenlerin kendilerine münasip başka eşler almaları öğütlenmiştir.¹³⁵

وَأِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ آدَنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا ﴿٣﴾

"Yetimlerin hakkına riayet edemeyeceğinizden korkarsanız, beğendiğiniz kadınlardan ikişer üçer dörder nikahlayın. Haksızlık etmekten korkarsanız tek kadın veya mülkiyetinizde bulunan cariyelerle yetinin; bu, adaletten ayrılmamanız için en uygundur."¹³⁶

"Adaleti yerine getirmekten korkarsanız..."pasajı şart ifade eder. Karşılığı yani cezası ise; "sizin için helal olan kadınlardan ... nikahlayın." buyruğudur. Şartın bu karşılığa nasıl bağlandığını anlayabilmemiz için ayetin neden indiğini incelememiz gerekmektedir. Müfessirlerin bu konuda bir kaç izahı vardır;

Urve'den rivayet edildiğine göre; Aişe'ye (r.a) "Eğer yetimler hakkında adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız..." ayetinin anlamı sorulduğunda; o, şöyle dedi: "Yeğenim, bu yetim kızdır. Velisinin evinde kalır, velisi ise onun güzelliğinden ve malından etkilenir. Ancak en düşük mehire onu kendisine nikahlamak ister. Nikahtan sonra onu koruyacak kimse olmadığını bildiğinden ona kötü davranmaya başlar. İşte bunun için Cenab-ı Hak "Yetimlerin hakkına riayet edemeyeceğinizden korkarsanız,(onları nikahlamayıp), beğendiğiniz kadınlardan ikişer üçer dörder nikahlayın." buyurmuştur. Sonra insanlar bu ayetin peşinden yetimler hakkında Hz. Peygamber'den fetva istediler.

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ ۗ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُنثَلَىٰ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ الَّتِي لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرَّ عَنُوبُنَّ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوُلْدَانِ وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَىٰ بِالْقِسْطِ ۗ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا ﴿١٢٧﴾

"Senden kadınlar hakkında açıklama istiyorlar. De ki; onlara ait hükmü Allah ve kitapta size okunan hükümler açıklıyor; onlar için yazılanı kendilerine vermediğiniz, nikahlamak da istemediğiniz yetim kadınlar hakkında, çaresiz çocuklar hakkında, yetimlere adil davranmanız hususunda size okunup duran ayetler açıklıyor. İyilik olarak ne yaparsanız, şüphesiz Allah onu eksiksiz

¹³⁵ Duman, 2006, c. 3, s. 48-49.

¹³⁶Nisâ 4/3.

*bilmektedir.*¹³⁷" ayeti nazil olmuştur. Burada "*kitapta yetim kadınlar hakkında size okunan...*" ifadesinden amaç "*Eğer yetimler hakkında adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız..*" ifadesidir."¹³⁸

Bir önceki ayette yetim malını yemenin Allah katında çirkinbir günah olduğunu anlatan ayet inince, yetimlerin vasi veya velileri, yetim haklarını terk etmelerinden ötürügünaha girmekten korkmuşlar ve onların velayetlerini almaktan kaçınmışlardır. Bazen onların nikahları altında on tane kadın bulunuyor ve aralarında adaleti sağlayamıyorlardı. Bundan dolayı onlara; eğer yetimlerin haklarına riayet edememekten korkup veli olmaktan çekiniyorsanız, aynı şekilde diğer tüm kadınlara da adil davranmamaktan çekinin ve eşlerinizin azaltın, denilmek istenmiştir. Çünkü benzerini işlediği günahdan sakınan, hiç sakınmamış gibidir.¹³⁹

Bu ayete konu olan kimselere, yani; yetimlerin velayetlerini almaktan geri duranlara; "yetimler hakkından çekindiğiniz gibi zinadan da çekinin, sizin evlenebileceğiniz kadınlarla evlenin, helal olmayan olan kadınların peşinde dolaşmayın" denilmiştir.¹⁴⁰

İkrime'den rivayet edildiğine göre, yanında hem eşleri hem de yetimleri olan bir adam vardı. Kendi mallarının hepsini eşlerine harcayarak tükettikten sonra bu sefer yetimlerin mallarını da eşlerine harcardı. İşte bundan dolayı Cenab-ı Hak yetimin malını haksız yere kullanmaya kapı aralayacağından; masrafını arttırmak zorunda kalacağı, çok kadınla evlenmekten sakındırmıştır.¹⁴¹

Mücahid'e göre ise bu ayetin manası şöyledir: "Ey insanlar, sizler, yetimler hakkında korkup çekindiğiniz ve onlara karşı özenli davrandığınız gibi, genelde kadınlar konusunda da korkunuz, onlarla zina etmeyin ve onları ancak nikahlayarak evlenin. Evlilik için seçeceğiniz kadınlar; istisnai, şeran ve insan hayatı bakımından zorunlu haller gerektirirse; iki, üç ve dörde kadar olabilir."¹⁴²

Hasan Basri'den nakledilen görüşe göre ise bu ayet; "Ey yetimlerin velileri, şayet sizler, velisi olduğunuz yetimlerin mallarının bir başkasının

---

¹³⁷ Nisâ, 4/127.

¹³⁸ Râzî, bty., c. 9-10, s. 171

¹³⁹ Zemahşeri, 2016, c. 1, s. 20.

¹⁴⁰ Beyzavi, 2011, c. 1, s. 488, 489.

¹⁴¹ Râzî, bty., c. 9-10, s. 171-172

¹⁴² Taberi, 2003, c. 6, s. 366.

mülküne girecek olmasından dolayı, onları evlendirmekten çekiniyorsanız siz evlenin de onlara zarar vermemiş olun." anlamına gelir.¹⁴³

Ayetin manasıyla ilgili görüşlerden tercih edilecek olan mana; "Ey insanlar, nasıl ki sizler, yetimin mallarında adaletsizlik yapmaktan çekiniyorsanız, genelde kadınların haklarından da korkunuz. Çünkü, o da üzerinize vaciptir. Adaletsizlik yapmayacağınız sayıda eşler edinin;bir, çok zorunlu ise; iki, üç veya dört olabilir. Bunlar arasında da adaletle davranamayacağınızdan korkarsanız,cariyelerinizle yetinin." şeklindedir.¹⁴⁴ Bizim de tercihimiz bu manadır.

Bu doğrultuda Taberi de diyor ki; bu görüşün tercih edilmeye en uygun oluşunun sebebi bundan önceki ayetin yetim haklarıyla ilgili olması sebebiyledir. Bu ayette de yetim haklarını korumak emredildiği gibi kadın haklarına da riayet emredilmiştir.¹⁴⁵

Bu noktada, ayetteki şu nükteye de dikkat çekmemiz uygun olacaktır. Arapça ifadelerde bazen bir emrin, aslında yasaklama ve tehdit içerdiği örnekler vardır. "*Artık dileyen iman etsin, dileyen inkar etsin.*"¹⁴⁶, "*Böylece onlara verdiğimiz nimetlere karşı nankörlük etsinler.*"¹⁴⁷ ayetlerinde olduğu gibi. Zira,"inkar etsin.", "nankörlük etsin" ifadesi emir şeklinde de olsa asıl amaç tehdittir, yasaklamadır. Kadınlarla da bir, iki, üç, dört tanesiyle evlenmeyi ifade eden bu ayeti kerimedeki ifade de bunun gibidir. Yani eşler arasında adaleti sağlayamayacak kişinin iki, üç, dört eş edinmesi yasaklanmıştır.¹⁴⁸

Nisâ suresinin üçüncü ayetinde yetim kızlara haksızlık yapılması ve onlara adaletsizlik yapmak yerine, şartlar zorunlu olduğunda çok evliliğe müsaade edildiğini görüyoruz. Yetim hakkını yememek adaletsizlik yapmamak adına böyle bir şeye müsaade edilmesi de konunun ehemmiyetini göstermektedir. Özellikle adalet ve korku vurgusu üzerinden ayeti kerimede Allah-u Teala yetim hukukunu anlatmıştır. Bir başka ifadeyle yetimlere adaletle yaklaşamama korkusu çok

---

¹⁴³Taberi, 2003, c. 6, s. 367.

¹⁴⁴ Taberi, 2003, c. 6, s. 367-368.

¹⁴⁵Taberi, 2003, c. 6, s. 368.

¹⁴⁶ Kehf 18/29.

¹⁴⁷ Nahl 16/55.

¹⁴⁸Taberi, 2003, c. 6, s. 374.

evliliğe, çok evlilikte adil davranmama korkusu da bir tek eşle evliliğe doğru giden hükümler içermektedir.

Görüldüğü üzere, yetimler hususunda dönemin sosyal sorunları; sadece maddi anlamda yetimlerin mallarının ellerinden alınması, kullanılması, iade edilmemesi gibi sorunlar değildir. Aynı zamanda evlilik ve mehir konularında da yetimlere yapılan zulümler olduğundan, ayetlerde dikkat çekilen önemli bir husustur. İncelediğimiz Nisâ Suresinin üçüncü ayetinde Medenî hukuktaki durumunu gördükten sonra; yetim kızların toplumda önemli bir sorun haline geldiği bir diğer konuyu Nisâ suresinin 127. ayetinden anlıyoruz: Yüce Allah;

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُثَلَّى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ الَّتِي لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوُلْدَانِ وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَى بِالْقِسْطِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا ﴿١٢٧﴾

"Senden kadınlar hakkında açıklama istiyorlar. De ki: "Onlara ait hükmü, Allah ve kitapta size okunan ayetler açıklıyor; onlar için yazılanı kendilerine vermediğiniz, nikahlamak da istemediğiniz yetim kadınlar hakkında çaresiz çocuklar hakkında, yetimlere adil davranmanız hususunda size okunup duran ayetler (açıklıyor). İyilik olarak ne yaparsanız şüphesiz Allah onu eksiksiz bilmektedir." buyurmuştur.

Bu ayet-i kerime; Araplarda mirastan pay alamayan kadın veya çocukları pay sahibi yapabilmek veyahut kadınlara mehirlerini tam olarak verebilmek için nazil olmuştur.¹⁴⁹

Hz. Aişe'den rivayetle, "Kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar..." ayeti, yanında yetim bulunan bir kimseyle alakalıdır. O kimse ki; yetim kızın varisi ve velisi konumundadır. Adam, yetimin hurmalarına dahil ortak olmuştur. . O kişi, yetim kızla evlenmeyi de istemez. Ama elindeki ortak olduğu malı kaybetmek korkusuyla kızın evlenmesini de istemez. İşte bu ayet bunlar hakkında nazil olmuştur.¹⁵⁰

Yine Hz. Aişe'den gelen bir rivayet vasıtasıyla, *"..nikahlanmayı istemediğiniz yetim kızlar.."* ifadesinden maksadın; malı ve güzelliği az olan yetim bir kızdan vasisinin yüz çevirmesi olduğunu anlıyoruz. O kimseler, malı ve

¹⁴⁹ Râzî, bty., c. 11-12, s. 62.

¹⁵⁰ İbn Kesir, 1994, c. 5, s. 1948.

güzelliğinin az olması sebebiyle onlardan yüz çevirmelerinden dolayı - adaletle olması dışında- malına ve güzelliğine göz dikerek yetim kızlarla nikahlanmaları yasaklanmıştır.¹⁵¹

Tefsirlere baktığımızda, "*Fetva isteme*" ifadesi kadınların kendileri hakkında değil, onların içinde buldukları bir durum hakkındadır. Bu halin hangi hal olduğunun tam belirtilmemesi ayeti mücmel yapmıştır. Hakkında fetva istenen husus kapalı kalmıştır.¹⁵²

"*Senden fetva istiyorlar.*" ifadesini gramer yönünden çeşitli şekillerde tahlil etmişlerdir. Ve mana itibariyle farklı yorumlarda bulunmuşlardır.

Bir kısım müfessirlere göre ayetin manası; "Ey Muhammed, kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar. De ki: "Kadınlar hakkındaki fetvayı Allah ve kitapta okunan ayetler verir." şeklindedir. Diğer bir kısım müfessirlere göre ise; Ey Muhammed, kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar. De ki: "Onlar hakkında size fetvayı Allah veriyor. Bu kitapta size okunan ayetler levh-i mahfuzda bulunmaktadır." şeklinde mana verilmelidir. Bazı müfessirlere göre ise de; Ey Muhammed, kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar. De ki: "Kitaptan size okunan ayetlere yemin olsun ki o kadınlar hakkında fetvayı size Allah veriyor." manasındadır. Dördüncü yoruma göre ise müfessirler anlamın; Ey Muhammed, kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar. De ki: "O kitaplar hakkında ve kitapta size okunup zikredilen meseleler hakkında size fetvayı Allah veriyor." şeklinde olduğunu yorumlamışlardır.¹⁵³

Ayet-i kerimenin meali birinci izahtaki gibi yapılmıştır. Taberi ise sonuncu açıklama şeklini almış ve ayeti şu şekilde açıklamıştır; "Ey Muhammed, ashabin sana kadınlar hakkında fetva soruyorlar. Haklarının ve vazifelerinin neler olduğunu bilmek istiyorlar. Onlara de ki; "O kadınlar hakkında size fetvayı Allah verir. Allah'ın, peygamberine indirmiş olduğu kitaplarda durumları size anlatılmış olan, Allah'ın kendileri için farz kılmış olduğu miras paylarını vermediğiniz ve kendileriyle evlenme arzusunda bulunduğunuz yetim kadınlar hakkında da size fetvayı Allah verir."¹⁵⁴

---

¹⁵¹ İbn Kesir, 1994, c. 5, s. 1948.

¹⁵² Râzî, (bty) c. 11-12, s. 62

¹⁵³ Taberi, 2003, c. 6, s. 532-537.

¹⁵⁴ Taberi, 2003, c. 6, s. 537.

Ayetin devamında". *kitaplarda durumları size anlatılmış olan..*" şeklinde bahsedilen hüküm ilekastedilen maksat Nisâ suresinin başında ve sonunda zikredilen miras ayetleridir. Taberi de bu görüştedir. Ayetin izahını şu şekilde yapar; "Ey Muhammed, kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar. De ki: Kadın hakkında size fetvayı Allah verir ve Kur'an'da size okunan miras ayetlerindeki hükümler yönünden, Allah'ın kendileri için mirastan pay takdir etmesine rağmen sizlerin kendilerine mirastan pay vermediğiniz ve kendileriyle evlenmek istediğiniz yetim kadınlara ait olan fetvayı da Allah verir. Yine ergenlik çağına gelmediklerinden dolayı miraslarını alamayarak güçsüz düşürülen çocuklara ait mallar ve sizin yetimlere karşı adaletli davranmanız hakkındaki fetvayı da Allah verir."¹⁵⁵

Soru sormak ve görüş istemek, vahiy çağında yaygın bir durum idi. Şöyle ki; müslümanlar, vahye muhatap olurken, dini öğrenirken, kadınlarla alakalı pek çok soru sormuşlardır. Bu hallerden hükmü açıklanmamış olanların Allah tarafından hükmünün verileceği zikredilmiş, hükmü açıklanmış olanlara ise, atıfta bulunularak, bizzat o ayetler tarafından Müslümanlara fetva verildiği belirtilmiştir. Buna göre, Kur'an'ın o hükme dalalet etmesi, kitap tarafından bir fetva verme olarak kabul edilebilir.¹⁵⁶

Çağ ve toplumla münasebet itibariyle, cahiliye döneminde kız çocukları ve kadınları mirasçı olarak kabul etmediklerinden bu ayet-i kerimede onların haklarından bahsedilmiş, böylece adalete vurgu yapılmıştır. Bu ayetin inmesiyle; ergenlik çağına gelmemiş çocuklara, ölen kimsenin kız kardeşi bile olsa pay verilmemesi adeti kalkmıştır.

Yetimlerin evlenmesi ve evlendirilmesi Nisâ 3. ve 127. ayetlerinde yapılan uyarılarda, özellikle velilerin yetimleriyle evlenmesi hususu belirli şartlara bağlanmıştır. Mesela, veliler adaletle muamelede bulunmak şartı ile yetimlerle evlenebilirler. İçlerinde adaleti sağlama konusunda, kendilerinden en ufak bir şüphelerinin olması bile "adaleti yerine getirememekten korkmak.." ifadesinin doğru olabileceğini gösterir. Bu sebeple, sadece mülkiyet varlığı için yetimlerle evlenmek yasaklanmıştır. Adaletle muamele edememekten korkmak aslında yetimlerle evlenmemenin gerekçesidir. Velinin içerisindeki bu korku sebebiyle;

---

¹⁵⁵ Taberi, 2003, c. 6, s. 541.

¹⁵⁶ Râzî, bty., c. 11-12, s. 62.

malları kendilerine haram olmayan ve kendilerini adaletsizliğe sürüklemeyecek eşler almaları konusunda tavsiyede bulunulmuştur. Yetimlere adil davranamayan veliler için istisnai ve zaruri hallerde bir alternatif olarak teaddüd-i zevcat ile yetimlik vasfı olmayan kadınlarla alakalı kapsamlı bir sınır hukuki tanınmıştır.¹⁵⁷

Yetim kız çocuklarının bakımı, maddi manevi ihtiyaçları ve yetiştirilmesinin haricinde evlendirilmesi ve onlarla evlenmesi konusu da ayetlerde hükmü belirlenmiş konular arasındadır. Sınırları adalet vurgularıyla çizilmiş bu hükümler tüm insanların sorumluluğu içerisindedir. Adaletli olamamaktan korkan kimselerin - iyi niyet haricinde, malları ve de güzellikleri sebebiyle- yetimlerle evlenmemeleri tavsiye edilmiştir. Bu hükümler -Nisâ 127. ayeti ifade şekliyle- okunup duran ayetlerde açıktır. Vasi, veli, akraba ya da bir Müslüman olarak yetime karşı sorumlulukların bilinmesi ve uygulanması sosyal düzenin sağlanması için gereklidir.

2.3.4. Mali Haklar

Allah-u Teala Medenî ayetlerde yetimlerin hukuki haklarını tüm sınırlarıyla göstermiştir. Nisâ Suresi bu anlamda çok belirleyici bir suredir.

Nisâ Suresi'nin geneline bakıldığında; canın, malın, mülkiyetin korunması, bu konularda yapılan haksızlıkların cezalandırılması; adalet, iyilik, emanete riayet etme, yardımlaşma gibi konuları içerir.¹⁵⁸ Kadınların, başta yetim kız çocukları olmak üzere veli ve vasilerin korunması altında yaşayan bütün yetimlerin hukukundan bahseder. Mal varlığının korunmasından, arttırılmasından, teslim edilmesinden ve evlendirilmesi konularından bahseder. Onları cahiliye adetinden, zulmünden, zalim geleneklerinden korur. Bu bölümde özellikle Medenî bir sure olan Nisâ suresiyle yetimlerin mali haklarının nasıl belirlendiğini inceleyeceğiz.

2.3.4.1. Yetim Mallarının Muhafazası

Allah'ın emirleri doğrultusunda mü'minin oluşturduğu mali şartlar, kişiyi dünya hayatında mutluluğa ve yaratılış gayesine uygun yaşamaya teşvik eder. Bu mali şartlarda öncelikli olarak; aile ve toplum hayatında sıkı sosyal ilişkiler ve adaletli bir miras ilişkisi önemle tavsiye edilir. Bu noktada yetim hakları önemli

---

¹⁵⁷ Eski, 2007, s. 46.

¹⁵⁸ Heyet, Kur'an Yolu, 2014,c. 2. s. 8

bir yer tutar. Nisâ suresinin 2-6. ayetleri arasında geniş olarak yetimlerin haklarından söz edilmiş; yetim ve vasi arasındaki mali ilişkiler belirli hükümlere bağlanmıştır. Bu ayetlerde aralarda konu olarak mehir ve evlilik konuları geçmiş olmakla birlikte bu temas, yetim hukukunu oluştururken onların haklarını korumak için bir araçtır. Bu sebeple zikredilmiştir.¹⁵⁹

وَأْتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا الْخَبِيثَاتِ بِالطَّيِّبَاتِ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا ﴿٢﴾

*"Yetimlere mallarını verin, temizi pis olanla değiştirmeyin, onların mallarını kendi mallarınıza katarak yemeyin. Zira bu büyük günahdır."*¹⁶⁰

Mukatil b. Hayyan'dan rivayet edildiğine göre bu ayet-i kerimenin nüzul sebebi; Gatafan kabilesinden Mersed b. Zeyd isimli bir adamın yeğeninin malını korumak üzere müteveli olmasıdır. Kardeşinin oğlu küçük bir yetimdir.¹⁶¹Ergenlik çağına gelmiş olmasına rağmen yetime mallarını vermemiştir.Olayı çözmeleri için Hz. Peygamber'e başvurduklarında bu ayeti kerime nazil olmuştur. Amca, bu ayeti işittiğinde, "Biz Allah'a ve Rasulüne itaat ettik. Büyük günahtan Rabbi'mize sığınırız." diyerek malı yeğenine iade etmiştir.Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (sav),"Kim nefsinin cimriliğinden korunur ve bu şekilde Rabbine itaat ederse, onun yurduna girer." buyurmuştur. Çocuk ise daha sonra malını Allah yolunda harcamıştır.¹⁶²

Ayette geçen,"*Mallarını verin...*"ifadesi; onlara göz dikmeyiniz ve sırası gelince hiç sorun çıkarmadan tamamen veriniz. Ve vermek için iyi muhafaza ediniz demektir.¹⁶³

*"Temizi pis olana değiştirmeyin."*ifadesi ise müfessirler tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır. Bazı müfessirler "Ey yetimlerin velileri, sizler, yetimin iyi mallarını alıp, yerine kendinize ait kötü ve adi malları koymayın" anlamında olduğunu söylemişlerdir. Mücahid ve Ebu Salih'e göre; " Ey veliler, sizin için takdir edilen helal mallarınıza ulaşmadan önce sizin için haram kılınan şeyleri hemen elde etmeye koşmayın." anlamındadır. Ibn Zeyd'e göre ise anlamı; " Ey veliler, malın tümünü büyük çocuğa verip diğer mirasçıları mahrum etmeyin." şeklindedir.Taberi bu görüşlerden birincisinin kabul edilmesinin daha uygun

¹⁵⁹ Heyet, Kur'an Yolu, c.2, s. 14.

¹⁶⁰Nisâ 4/2.

¹⁶¹Sabuni, 2015, c. 1, s. 218.

¹⁶² Zemahşeri, 2016, c.2, s. 16.

¹⁶³ Yazır, 1999, c.2, s.491.

olacağını ve ayetin tam manasının: "Ey Yetimlerin velileri, siz, yetimlerinize size haram olan mallarını, sizin öz mallarınızla değiştirerek temiz mallarınızı murdar şeylerle değiştirmiş olmayın." şeklinde olduğunu söylemiştir.¹⁶⁴

Kanaatimizce; "temiz olan helal mal ile haram kılınarak kişiye, pis yani haram olmuş yetim malını değiştirmeyin. Ve kendi helal ve temiz mallarınızı da kirletmiş olmayın" anlamındadır.

Ayetteki, "*Onların mallarını kendi mallarınıza katarak yemeyin..*"pasajı da son derece dikkat çekicidir. Zira, yetim malını yalnız yemek de kendi mallarına dahil ederek yemek de büyük bir günahdır. Ama ayetteki ifadeden de anlaşılıyor ki; Allah'ın kendilerine verdiği nimetler sebebiyle ihtiyaçları olmadığı halde yetimin malına göz dikmenin kötülenmeyi daha çok hak ettiğini gösterdiği ortadadır.¹⁶⁵

Büluğ çağı gelinceye kadar, vasisi onun malını arttırdığı ve muhafaza ettiğinden, yanında kaldığı kimseye yetimin malı helal, yani temiz olabilir. Ancak, yetim büluğ vaktiğine eriştiğinde malını yetime vermemek, o malı kendisi için haram, yani pis hale getirmektir. Yetim malını kendi malına eklemekle birlikte; temiz malı kirli hale getirmiş olur. Yetimin hakkını vermemekle insan kendi ekonomik değerini de kirletmektedir. Ve bu, kişiyi, haram lokma yiyerek karakterini de kirletmeye götürür.

Allah-u Teala yetim hakkını korumamanın ve yemenin kendi katında ne denli bir karşılığı olduğunu şu ayeti kerimede son derece vurgulu olarak bildirmiştir;

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴿١٠﴾

"Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş olduruyorlar. Zaten onlar alevlenmiş bir ateşe gireceklerdir."¹⁶⁶

Bütün bu ayetler; Allah'ın, kimsesiz, himayeye muhtaç olan yetimlere karşı rahmet ve merhametine delildir. Çünkü yetimlerin aciziyet ve

¹⁶⁴Taberi, 2003, c. 6, s. 351.

¹⁶⁵ Zemahşeri, 2016, c.2, s. 16.

¹⁶⁶Nisâ 4/10.

güçsüzlüklerinden dolayı, Allah-u Teala onlardan yardım ve ikramlarını hiç esirgememektedir.. Bu tehdit diğer yandan Allah'ın rahmetine delildir.¹⁶⁷

Bu ayet yetim malının bazen haram olmaksızın yenilebileceğine dalalet eder. Burada önceki ayetlerin açıklamasında da kısaca değinildiği gibi; ihtiyaç sahibi olduğu halde, yetimlerle ilgilenen veli ve vasilerin belirli şartlarda yetim malından yiyebileceklerine atıf vardır.¹⁶⁸

Allah-u Teala'nın "*Karınlarına ancak ateş doldururlar.*" ifadesinin yorumuyla ilgili iki yorum bulunmaktadır. Birinci görüşe göre bu ayetin zahiri manasına göre kabul edilebilir. Süddi şöyle demiştir: "Bir insan yetim malını hakkı olmadığı yediği zaman, kıyamet vakti geldiğinde ağzından kulaklarından ve gözlerinden cehennem ateşinin alevleri çıktığı halde diriltilir. Onu gören herkes onun yetim malı yediğini anlar."

Ebu Said el-Hudri bir rivayetinde Efendimiz'in (sav) şöyle buyurduğunu söylemiştir; "Miraca götürüldüğü gece, dudakları deve dudakları gibi olan bir grup insan gördüm. Onlar için dudaklarından tutan, sonra da dudaklarına ateşten büyük parçalar koyan kimseler vazifelendirilmişti. Bu kayalar, onların altlarından çıkıyordu. Bunun üzerine "Ey Cebrail, bunlar kim?" dediğimde, O; "Bunlar yetim malını haksız olarak yiyenlerdir." dedi."¹⁶⁹

Yine Râzî'de yer alan bir diğer bir görüşe göre ise, "*Karınlarına ancak tıka basa doldurulmuş bir ateş yemiş olurlar.*" ayeti mecazi bir ifade içermektedir. Yetim malı yemenin cehennemi gerektirmesi ve cehenneme götürmesi nedeniyle sanki bu ateşi yemek gibi olmuştur. Ayette mecazi anlama da zahiri anlama da işaret vardır. Ancak mecazi anlamı daha evladır.¹⁷⁰

Allah-u Teala ayette "yemek" filini zikretmiş olsa da, bundan esas maksat her türlü tüketim ve harcamadır. Ayet, yetimin malını her türlü tüketme yollarını kasteder. Bu, o dönemin adetlerine göre ifade edilmiştir. Çünkü o dönemde yetimin malı, eti yenen, sütü içilen hayvanlardı. ayrıca malını ister

---

¹⁶⁷Râzî, bty , c. 9-20, s. 200.

¹⁶⁸Râzî, bty , c. 19-20, s. 200.

¹⁶⁹Râzî, bty , c. 19-20, s. 200.

¹⁷⁰ Râzî, bty , c. 19-20, s. 201.

hayırda ister şerde tüketsin, malını harcayan kimseye "O, malını yedi." denilmesi de bir adettir.¹⁷¹

Öte yandan rivayet olunur ki bu ayet indiği zaman, gereken sorumluluğu yerine getirmek, insanlara zor geldi ve bundan dolayı Müslümanlar, korunmaya muhtaç olan yetimlerle bir arada yaşamaktan tamamen uzak durdular. Bu sefer de herkesin yetimlerden uzak durması, yetimlere zor geldi. İşte bunun üzerine Cenab-ı Hakkın;

فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَىٰ قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَآخِزُوا نَفْسَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَعْنَتَكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (٢٢٠)

*"Dünya ve ahiret hakkında (düşünesiniz diye Allah size ayetlerini açıklıyor). Sana yetimleri de soruyorlar. De ki; onların durumunu iyileştirmek hayırlı bir iştir. Onlarla içli dışlı olursanız zaten onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah, düzelten ile bozanı bilir. Allah dileyseydi sizi güçlüğe düşürürdü. Hiç şüphe yok ki Allah izzet ve hikmet sahibidir."*¹⁷² ayet-i kerimesi nazil olmuştur.¹⁷³

Bu ayet-i kerimeden anlaşıldığı üzere yetimlerin mallarının idaresini düzene koyarak yardımcı olan kişi, Allah katında daha hayırlı bir sevap işlemiştir. Onların hem gıda malzemelerini hem de ticari mallarını, kendi mülkiyetlerinizle karıştırmanız; hem yetimlerle bir arada yaşamamanın verdiği bir gereklilik, hem de din kardeşi olmanın verdiği bir sorumluluktur. Kardeşler birbirine yardım edeceğinden onların mallarına merhametli bir kardeş nazarıyla bakılmalıdır. Yetimin mallarını kendi mallarınızla karıştırırken Allah sizin niyetinizin haksız yere yemek mi yoksa düzeltip çoğaltmak mı olduğunu elbette ki bilmektedir. Allah rahmeti ve merhametiyle muamele edip, sizi yetimin mallarını kendi mallarınızdan ayırmak zorunda bırakmamış ve Müslümanların işlerini kolaylaştırmıştır.¹⁷⁴

Buna göre diyebiliriz ki; Yetimlerin durumlarının iyileştirilmesi; yani içinde buldukları zor durumdan eksiklik ve noksanlıklardan bir şekilde kurtarılmaya çalışılması, ayetin ifadesiyle hayırlı bir iştir. Tam tersinin, yani; temiz olanın pis olanla değişilmesi, haksız yere onların mallarının kullanılması, el

¹⁷¹ Râzî, bty , c. 19-20, s. 201.

¹⁷² Bakara 2/220.

¹⁷³ Zemahşeri, 2016, c.1, s. 700.

¹⁷⁴ Taberi, 2003, c. 6, s. 700-705.

uzatılması; kişinin kendi karnını ateşlerle doldurması, kendi kendisine alevlenmiş bir ateş hazırlamasından başka bir şey değildir. Allah-u Teala'nın bu sorumluluk içerisinde sağladığı kolaylıklardan bir tanesi iyi bir niyetle yaklaşmak şartıyla kişinin, yetiminin mallarını kendi mallarıyla ortak işletme iznidir. Allah kalplerden geçeni elbette ki hakkıyla bilendir.

2.3.4.2. Yetime Mallarının Teslim Edilmesi

Yetimlerin hem bireysel varlıklarının hem de maddi varlıklarının Müslümanlar tarafından himaye edilmesi gerektiği ve insanlığın bundan sorumlu olduğu, zikredilen ve edilmeyen pek çok ayetle sabittir. Yetimlerin kişilik, karakter gelişimlerinin ve asli ihtiyaçlarının karşılanması yanında mal varlığının da korunması gerekir. Hatta sadece korumakla yetinmeyip yararının da gözetilmesi ve servetin arttırılmaya çalışılması gerekmektedir. Ve bunların hepsi Medenî ayetlerde hükme bağlanmıştır. Bu da Allah-u Teala'nın yetime verdiği önemi gösterir. Velinin yetimin mallarını koruması hususundaki sorumluluklarının ardından gelen hüküm ise; malını onlara teslim aşamasıyla ilgilidir. Allah-u Teala yine Nisâ suresinde şöyle buyuruyor;

وَابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهَدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا ﴿٦﴾

*"Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri deneyin; Eğer onlarda akılca bir olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin, büyüyecekler de mallarını alacaklar diye o malları israf ile tez elden yiyip tüketmeyin. Zengin olan veli yetim malına tenezzül etmesin. Yoksul olan da kararınca yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman yanlarında şahit bulundurun; hesap sorucu olarak da Allah yeter."*¹⁷⁵

Nisâ Suresinin 2. ayetiyle 6. ayeti arasında yetimin finansal hakları düzenlenmekte ve bu hakların korunumu ile ilgili hükümler içermektedir. Bu ayeti de diğerleriyle ilişkili olarak anlamamız gerekmektedir.

"Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri deneyin." pasajını anlamak için Nisâ Suresinin 2. ve 5. ayetlere bakmamız gerekmektedir: *"Yetimlere mallarınızı*

¹⁷⁵Nisâ 4/6.

veriniz."¹⁷⁶ve "Allahın geçiminize dayanak kıldığı mallarınızı akli ermezlere vermeyiniz. O mallarla onları besleyiniz, giydiniz ve onlara güzel söz söyleyiniz."¹⁷⁷

Bahsedilen iki ayetten çıkan sonuç ise; malına sahip çıkamayacak, koruyamayacak yaşta olan , ayrıca buna,akıl ve fikir seviyesi yeterli olmayan yetimlere mallarını hemen iade etmek doğru değildir. Bu bazen küçük olmakla, bazen akli yetersiz olmakla veyahut akil ve din noksanlığından kaynaklanan bir sebeple olabilir.¹⁷⁸ Böylesi hallerde,onlara mal vermek yerine yedirip giydirmenin daha doğru olacağı buyrulmuştur.

Yetimlerin bu durumda olup olmadığını deneme gereği ve zorunluluğunu koyan Allah, yetim haklarıyla ilgili, Müslümanlara ince ayrıntılar indirmiştir. Deneme süresini, yani ayette "*..evlilik çağına kadar..*" dediği süreyi bülüğ çağı olarak belirleyebiliriz. Bülüğ çağı ise ihtilam çağıdır. Bütün fakihlere göre, mevcut olduğunda sahibine sorumluluk yükleyen, cezalar ile hükümlerinin gerekli olduğu çağa ulaşmaktır.¹⁷⁹

"Rüş" sahibi olmak ise; yetimin malınıdeğerini fark ettiğinin, kendisinden de herhangi bir israfın sadır olmayacağını ve kötü niyetli kişilerin onu kandıramayacağını bilinmesidir. Sonra alimler, buna, dini anlamda yeterli olma halinindahil edilip edilemeyeceği konusunda ihtilaf etmişlerdir. Alimler,yetimin reşit olmadan bülüğ çağına ulaştığında kendisine malın verilemeyeceği hususunda görüş birliği içerisindeyler.¹⁸⁰ Yani, hak sahibi olan yetim, bu maddi haklarını yerinde kullanacak ve koruyacak yetiye sahip değilse, veli himaye etme görevine devam edecektir.

Velinin bu koruma, arttırma, uygun şartlarda tasarrufta bulunma haklarına İslam hukuku belirli sınırlar çizmiştir. İslam hukukuna bakıldığında yetimin malının muhafaza edilmesi hususundaki hükümler; yine yetimin faydasını ön planda tutacak hükümlerdir. Yetimin malını koruması ve arttırmasının yanında velinin; bu malı kiraya vermesi, mudarabe ortaklığı kurması, borç sebebiyle

---

¹⁷⁶Nisâ 4/2.

¹⁷⁷Nisâ 4/5.

¹⁷⁸ İbn Kesir, 1994, c.4, s. 1584.

¹⁷⁹Râzî, bty, c. 9-10, s. 188.

¹⁸⁰Râzî, bty, c. 9-10, s. 188.

iyileştirme yapılması,Şu'fa hakkında faydalandırılması gibi yetimin menfaatine olan bir takım uygulamalarda kullanma hakkı vardır.¹⁸¹

Velisi olduğu yetimin malını korurken o maldan faydalanma hususunda dikkate alınması gereken bazı meseleler vardır. Ayetin, "*..mallarını alacaklar diye o malları israf ile tez elden yiyip tüketmeyin. Zengin olan veli yetim malına tenezzül etmesin. Yoksul olan da kararınca yesin...*" ifadesinde yetimin malını korumakla görevli vasiye pek çok tavsiye yer almaktadır. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:

1. İhtiyacı olan vasi, yetimin himaye ettiği malından asgari ölçülerde kullanabilir.
2. Vasi, sadece ihtiyacı nispetinde yetimin mülkünden borç alabilir. Eli bollaştığında ise borcunu mutlaka öder.
3. Hanefi alimlerin mezhebinden bu konudaki görüş şudur: Vasinin maddi durumu nasıl olursa olsun, kullanma ve yahut borç edinme hakkına sahip değildir.

Râzî bu görüşü şu ayetlerle delillendirmiştir;

- *"Yetimlere mallarını verin. Temizi murdara değişmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza katarak yemeyin. Çünkü bu büyük bir günahdır."*¹⁸²
- *"Muhakkak ki yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler karınlarına ancak ateş doldurmuş olurlar."*¹⁸³
- *"...bir de yetimlere karşı adaleti ayakta tutmanız..."*¹⁸⁴
- *"Aranızda mallarınızı haksız sebeplerle yemeyin..."*¹⁸⁵

Ahkamu'l-Kur'an sahibi, Ebubekir er- Râzî'ye göre bu ayetlerde hüküm sabit olmakta ve vasinin maddi durumu dikkate alınmaksızın, emanet aldığı yetim malına dokunmasının her türlü haram olduğu açıkça görülmektedir. Diğer

---

¹⁸¹Leyla Batchaeva, *İslam Hukukunda Yetimin Malının Korunması ve Kullanılması*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara , 2013, s.60-61.

¹⁸²Nisâ 4/2.

¹⁸³Nisâ 4/10.

¹⁸⁴Nisâ 4/127.

¹⁸⁵ Bakara 2/188.

yandan, Cenab-ı Hakk'ın," *Kim de fakir olursa, örfe göre ondan yesin.*" ayeti kapalı bir anlam ifade ettiği için, muhkem ayetlere havale edilmesi gerekir.¹⁸⁶

Farklı görüşlerin olmasına karşılık kabule şayan olan görüş şudur; evlenme yaşına gelmiş ve fiilen rüşte yani malı akıllıca kullanma yeteneğine sahip yetimlere mallarını verene kadar, vasi, eğer fakir ise ihtiyaçları olduğu takdirde hukukuna uygun olarak yemeli, eğer zengin ise, yetimin malı koruma işini ücretsiz, hasbi olarak, sadece Allah rızasını gözeterek yapmalıdır.¹⁸⁷

Ayet-i kerime fakir velinin, himaye ettiği yetimin malından bir miktar yemesine müsaade etmekle birlikte, bunu iyilikle, temiz niyetle, haddi aşmamakla, israf etmemekle koşullandırmıştır. İhtiyacı olmayan velinin ise yetim malından yemesi tamamen yasaklanmıştır.

Allah-u Teala yine çok önemli bir konuya dikkatimizi çekmek üzere, "*Artık onlara mallarını teslim ettiğiniz vakit şahit bulundurun.*" buyurmuştur. Yetim rüştüne ulaştığı vakit, malı kendisine teslim edilirken şahit bulundurmanın lüzumu hususunda alimler ittifak etmiştir. Şahit bulundurmanın sebepleri, gerekliliğini yeterince izah eder;

1. Yetimin malını alıp almadığına dair şahit bulunması durumunda, velinin; kendisine ait olmayan malın, kendisinin olduğunu iddia etmesi zordur.
2. Yetim yalan bir iddiaya yöneldiğinde vasi böylece malını verdiği için şahidini getirir.
3. Şahit bulundurma konusuna dikkat eden vasinin, emanete sahip çıkan güvenilir bir kimse olduğuna delildir.¹⁸⁸

Görüldüğü gibi Allah-u Teala, kişinin emanete riayet ettiğini göstermesi ve kendinden töhmeti gidermesi için şahitler bulundurmasını emretmiştir. Nisâ suresinin 6. ayeti, yetim hakkının ve malının korunması meselesine bir yenilik getirerek, insani haklar arasına kalın çizgilerle yetim hakkını da eklemiştir. Yetim hakkı meselesi o kadar mühimdir ki, ayetlerin lafzından ve ruhundan anlaşıldığı

---

¹⁸⁶Râzî, bty., c. 9-10, s. 192.

¹⁸⁷ Heyet, Kur'an Yolu, 2014, c. 2, s. 19.

¹⁸⁸Râzî, bty., c. 9-10, s. 192.

kadarıyla, onu çiğnememek için gerekirse tek evlilikten çok evliliğe bile geçilebilir.¹⁸⁹

2.3.4.3. Yetime Ganimet ve Feyden Pay Verilmesi

Allah-u Teala yetimlerin haklarının oluşum sürecinde; Enfal suresinin 41. ayetiyle yeni bir düzenleme getirmiştir; onları savaş ganimetlerinden faydalandırmak için şöyle buyurmuştur;

وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِن كُنْتُمْ
أَمْنًا بِاللهِ وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّقَىٰ الْجَمْعَانَ وَاللهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤١﴾

"Allah'a ve ayırım günü yani iki topluluğun karşılaştığı gün kulumuza indirdiğimize iman etmişseniz, biliniz ki ganimet olarak ele geçirdiğiniz her şeyin beşte biri Allah'a, peygambere, yakınlarla, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. Allah her şeye kadirdir.¹⁹⁰"

Ganimet; gayri müslimlerden savaş yoluyla elde edilen her türlü mal ve esirleri ifade eden terimdir.

Ganimetle ilgili ayetlerin nüzul tarihlerine bakıldığında Bedir savaşının olduğu hicretin ikinci yılına kadar hiçbir ayetin inmediği görülmektedir. Öncesinde, önemli bir miktarda ganimet elde edilmediği için, hukuki bir düzenlemeye de ihtiyaç duyulmamıştır. Ancak Bedir Savaşında önemli bir miktarda ganimet elde edilmiş ve taksiminde Müslümanlar arasında bir takım anlaşmazlıklar zuhur etmiştir. Bunun üzerine Enfal Suresinin birinci ayeti nazil olmuş ve Allah-u Teala, "Sana ganimetleri soruyorlar. Ganimetlerin Allah'a ve Rasulüne ait olduğunu söyle! O halde siz gerçek mü'minler iseniz, Allah'a karşı saygısızlık etmekten sakının. Aranızı düzeltin. Allah'a ve Rasulüne itaat edin." buyurmuştur. Buna göre; her şey Allah'ın olduğu gibi ganimetlerin yine hepsi Allah'a aittir. O'nun Rasülü ise tebliğle, dini öğretme ve örnek olmayla yükümlü kılınmıştır. Mülkün tamamını elinde bulunduran Allah'ın nasip ettiği ganimetleri kullara nasıl paylaşacağı görevi de Hz. Muhammed'e (sav) aittir. Mülkiyeti Allah'a, tasarrufu Hz. Muhammed'e (sav) ait olan bir mal üzerine tartışmak, bu nedenle birbirini incitmek, öfkelenmek ise Müslümanca bir tavır değildir. Ganimetin Allah'a ve Rasulüne ait olduğunu ifade eden Enfal Suresi'nin birinci ayetini; ileride 41. ayetle gelecek olan ganimetlerin beşte birinin Allah'a ve

¹⁸⁹Nisâ 4/4.

¹⁹⁰ Enfal 8/41

Rasulüne, yakınlarına, yetimlere, ihtiyaç sahiplerine ve yolda kalmışlara verileceği emrinin nesh ettiği şeklindeki yorumu ortadan kaldırır. Enfal 1. ayette Allah-u Teala bir kul olarak, ahlaki anlamda konuya nasıl yaklaşılması gerektiğini öğretirken 41. ayette ise Allah'ın kendisine ait olanı nasıl dağıtmayı istediği bildirilmektedir.¹⁹¹Ganimetlerin Allah'a ve Rasulüne ait olduğunu bildiren ayetten sonra, Hz. Peygamber, o ganimetleri,savaşa katılanlara adaletli bir şekilde olmak üzere Medine'ye yakın bir yerde taksim etmiştir. Daha sonra savaştan elde edilen ganimetlerinin taksimiyle ilgili ayrıntılı bilgi veren Enfal 41. ayette Allah-u Teala ganimetlerin beşte biri Allah'a, Rasulüne, onun akrabasına, yetimlere, ihtiyaç sahibine ve yolcuyaait olduğunu bildirmiştir.¹⁹²Böylece ganimetlerin taksimi bir sisteme oturmuştur.

Allah-u Teala ganimetlerden yetimlerin de haklarını vermeyi emreder."Yetimlere" ifadesiyle kastedilen, savaşta esir olanların çocuklarıdır. Ama onların geride bıraktığı yetimlerden başka yetimlere de ganimetten verilebilir. Birinci derecede kastedilen yetimler, şehitlerin eşleri ve çocuklarıdır.¹⁹³

Ayette görüldüğü üzere Kur'an sadece ganimetleri elde eden gazileri değil aynı zamanda şehit olanların yakınlarını, yetimlerini, yoksullarını da gündeme getirmekte, ona öre bir taksim yapmaktadır.¹⁹⁴

Allah-u Teala'nın yetimlere verilmesini emrettiği bir diğer "hak" ise, Haşr Suresinde geçen ayet-i kerimede karşımıza çıkmaktadır;

مَا آفَاءَ اللَّهِ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا آتَيْتُمُ الرَّسُولَ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَيْتُمُ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٧﴾

*"Allah'ın başka beldeler halkından alıp, Rasulüne fey' olarak verdikleri, Allah'a, Peygambere, yakınlara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. (Servet) içinizden sadece zenginler arasında dönüp dolaşan bir şey olmasın diye böyle hükmedilmiştir. Peygamber size ne vermişse onu alın. Neyi yasakladıysa ondan kaçın. Allah'a karşı saygısızlık etmekten sakının. Allah cezalandırmada çok çetindir."*¹⁹⁵

¹⁹¹ HEYET,Kur'an Yolu, 2014, c. 2, s. 662.

¹⁹² Mehmet Erkal, "Ganimet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1996, c. 13, s. 351.

¹⁹³ Bayraklı, 2013, c. 8, s. 18.

¹⁹⁴Bayraklı, 2013, c. 8, s. 19.

¹⁹⁵ Haşr, 59/7.

Fey'; İslam devletinin gayrimüslim tebaadan savaşılmaksızın aldığı cizye, haraç ve ticaret malları vergilerini ortak adıdır.

Medine Döneminde Bedir gazvesinden sonra inen ayette¹⁹⁶ ganimetlerin taksimi ile ilgili ayrıntılı hükümler verilmişti. Medine yakınlarında yaşayan Beni Nadir Yahudilerinin bölgeden uzaklaştırılması ve savaşmadan mallarının müslümanların eline geçmesinin ardından Haşr Suresi'nin 6-10. ayetleri nazil olmuştur. Gayrimüslimlerden elde edilen mallar ile ilgili fey' kavramı kullanılarak, ayetler daha farklı hükümler içermektedir. Bu durum fey' ve ganimet terimlerinin kavram ve kapsam tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Surenin 7. ayetinde Allah'ın fethedilen yerlerdeki halkın peygamberine fey' olarak gönderdiklerinin sadece zenginler arasında dolaşan bir servet olmaması için; Allah'a, Peygambere, yakınlarla, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara şeklinde tahsis edildiği belirtilmiştir.¹⁹⁷

İhtiyaç hali ve liyakathiyerarşisinin gözetildiği Hz. Peygamber devrinden itibaren gayri müslimlerden elde edilen ganimet veya feylerin, cahiliye dönemi adetlerinde olduğu gibi sadece zengin kesimin tekelinde olması uygulaması kaldırılmış; ümmete, ihtiyaç esasına göre taksim edilmiştir. Hz. Ömer ise karşılaşılan yeni durumlar ve ihtiyaçlar çerçevesinde uygulamayı daha net ve sistemli bir hale getirmiştir.

Sabuni'nin aktarımına göre İbn Cüzey şöyle der; Bu ayetle Enfal suresindeki ayet arasında bir çelişki yoktur. Çünkü Enfal ayeti; savaşla, at ve deve sürmek suretiyle alınan ganimetin hükmü hakkındadır. O ganimetin beşte biri alınır ve geri kalan ise ganimeti hak edenler arasında taksim edilir. Bu ayet ise fey' hakkındadır. Fey, kafirlerden savaş yapmadan alınan maldır. Bu sebeple ayetler arasında bir çelişki yahut nesih bulunmamaktadır. Ganimet savaşla, fey' ise sulh ile alınan maldır.¹⁹⁸

Ayetin "*İçinizden sadece zenginler arasında dönüp dolaşan bir servet olmasın diye böyledir..*" kısmı; sosyal adaletin sağlanması ve refah düzeyinin daha geniş kitlelere yayılması, maddi değerlerin belirli bir kesimin elinde tutulmaması için vurgulanan bir ifadedir.¹⁹⁹ Yani Allah-u Teala buyuruyor ki; fakirlerin mala

---

¹⁹⁶ Enfal, 8/41.

¹⁹⁷ Mustafa Fayda, "Fey", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, c. 12, s. 511.

¹⁹⁸ Sabuni, 2015, c. 3, s. 1307-1308.

¹⁹⁹ HEYET, Kur'an Yolu, 2014, c. 5, s. 291.

şiddetli ihtiyaçlarına rağmen, onların değil de bu maldan sadece zenginlerin faydalanmaması için böyle yaptık.²⁰⁰

"Hz. Peygamber size neyi verdiyse alın ve size neyi yasaklamışsa ondan kaçının." ifadesi bağlamı dikkate alınarak bakıldığında; ganimet ve fey' gibi şeylerin taksiminde Hz. Peygamber'in yetkisine saygılı olma gereğini göstermekle birlikte, kapsamlı bir ifade olmasından dolayı Hz. Peygamber'in sünnetinin Müslümanlar açısından bağlayıcı bir kaynak olduğu hususunda da bir delildir.²⁰¹

Allah'a ve Rasülüne ayrılan beşte birlik pay aslında devletin hazinesi demektir. Devlet hazinesi bu şekilde idari literatüre girmiştir. Medine'de devletleşme, kurumsallaşma sürecine giren İslam, devlet eli üzerinden ganimet ve fey' taksiminin yanı sıra, böylece toplumun hangi kesimine yardım fonları oluşturması gerektiğinin bilgisini veriyor. Yetimler elbette ki her dönemde olduğu gibi toplumun kanayan yarası, sahip çıkılmaya muhtaç kesimi olduğundan ötürü; bireysel ve kurumsal olarak yetimlerin himaye edilmesi, ihtiyaçlarının karşılanması ve her durumda fark edilmeleri gerektiği mesajını da içerir. Bu ayetlerle devletin; akraba, yetim, yoksul kesimiyle ilgilenme bilinci ve eğitimi, kaçınılmaz zorunluluk ifade eden görevi gündeme gelmiştir.

Yetimlere ganimet ve feyden pay ayrılması, devletin; toplumun himayeye muhtaç kesimi olan yetimleri kollayıp gözetme yolunda, gerekli görmesi halinde bir vergi koyabileceği ilkesini de gündeme getirmektedir.

---

²⁰⁰Sabuni, 2015, c. 3, s. 1307-1308.

²⁰¹HEYET, Kur'an Yolu, 2014, c. 5, s. 291.

2.3.5. Medenî Ayetlerin İçerik ve Üslup Bakımından Değerlendirilmesi

Yetim hakları hususundaki Medenî ayetleri de inceledikten sonra, bu ayetleriMedenî ayetlerin genel özellikleri çerçevesinde tahlil edilmesi; ayetlerin kavranması için büyük bir önem arz etmektedir.

Hz. Peygamber'in hicret öncesi Mekke döneminde, imani ve ahkali bakımdan müminleri eğitimden geçirerek, Müslüman bir şahsiyet ve kimlik oluşumunu sağlamış, İslam Medenîyetini kurmaya hazır hale getirmiştir. İtikadi ve sosyal olarak, bu hazır bulunuşluğu ise; İslam adına kendi topraklarını, mallarını, yakınlarını terk edip, Medine'ye hicret ederek ispatlamışlardır. Böyle bir fedakarlık; gönüllerin İslam'la nasıl mükemmelleşeceğini, dönüşeceğini ve olgunlaşacağını gösterir.

Medineli Müslümanlar ise aynı fedakarlık , ihlas ve kararlılıkla Mekkeli Müslümanlara kapılarını açmış ve Hz. Peygamber'in (sav) her türlü emir ve yükümlülüklerini seve seve yerine getirecek ehil bir toplum olmuştur. Böylece Mekkeli ve Medineli Müslümanlar; insanlık tarihinin muhabbet, kardeşlik, yardımlaşma, adalet temellerine dayanan, tarihin en yüksek ve örnekkültür ve Medenîyetini oluşturmuşlardır.

Dönemin şartlarının ve ihtiyaçlarının değişmesi ve dönüşmesiyle paralel olarak; gerek İslam'ın evrensel olarak tebliğ edilmesi, gerekse Müslümanların barış ve güvenlik içinde yaşayabilmeleri için siyasi ve hukuki bir takım ihtiyaçları doğurmuştur. Ayetlerin mahiyetinin de bu çerçevede nazil olduğunu görürüz.

Yetim hakları hususundaki nazil olan Mekkî ayetlerin hitaplarını incelemiştik. Medenî ayetlerin mahiyetinde ise; değişen ve dönüşen toplumun hem İslam'ı pratik hayata ilişkin yönünün bir tertibe sokularak sistemleştirilmesi, hem de devlet ayağının sürecin oluşum sürecinin başladığını görürüz.

Yetim hakları konusunda da hem uygulama hem de hukukileşme sürecine girildiği ve ayrıntılı bilgiler verildiği görülmektedir.

İnsan suresindeki8. ayetinde; "*Kendileri sevip istediği halde yoksula, yetime ve esire yemek verirler.*"buyrularak, infak etmenin yanında en güzel şekilde nasıl infak edilebileceği ifade edilip Müslümanlara nezaket, hassasiyet ve edep dersi verilmektedir. Sadece bir emir değil, içselleştirilmiş ahlaki bir öğretiye

Müslümanları davet edip, onları "has kulları" zümresine dahil olmayı vaat etmiştir.

Bir diğer ayet-i kerime olan Bakara 177. ayette ise Allah; gerçek iyiliğin ne olduğunu kullarına ifade ederken şöyle buyurmuştur; *"Yüzlerinizi doğuya ya da batıya çevirmeniz iyilik değildir. Asıl iyilik, o kimsenin iyiliğidir ki Allah'a ahiret gününe, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlarla yetimlere, yolda kalmışlara, isteyene ve kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekatı veren, anlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta, savaşın kızıştığı zamanlarda sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır. İşte bunlar doğru olanlardır. İşte bunlar Allah'a karşı sakınanların ta kendileridirler."* Ayet, yetime infak konusunun yanında Ehl-i Kitapla ihtilafa düşülen kible meselesinden de bahseder. Medenî ayetlerin genel özellikleri içerisinde; ehl-i kitaba hitaplar içermesi, İslam'ın ve oluşum sürecindeki devletin içerisine girdiği siyasi ilişkilerden ötürüdür. Mekkî ayetlerde yumuşak bir üslupla ifadeler yer alırken Medenî surelerde Ehl-i kitaba daha keskin çizgilerle, bazen de sert ifadeler yer alır. Hem kible konusunda ihtilaflar son bulmuş, hem de şekilselcilikle takvaya ve ihlase, gerçek iyiliğe ulaşamayacağı vurgulanmıştır. Bakara 83. ayette yine Ehl-i kitaptan İsrailoğullarıyla alakalı olarak, sözlerinden dönmeleri, taşkınlıkları ve azgınlıkları sebebiyle layık oldukları helakten bahsedilmektedir; *"Bir zamanlar biz İsrailoğullarından "Yalnız Allah'a kulluk edeceksiniz; ana babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz. İnsanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın, zekatı verin." diyerek söz almıştık. Sonra içinizden küçük bir kesim dışında, sözünüzden döndünüz; hala sırt çevirmektesiniz."* Verdikleri ve sonrasında döndükleri sözlerin arasında yetimlere iyilik etmek de yer almaktadır. "Hala sırt çevirmektesiniz" ifadesiyle de eleştirilmişlerdir.

Yahudilerden alınan sözlerin benzerini ise Allah, Nisâ 36. ayetinde Müslümanlara emretmiştir; *"Allah'a kulluk edin ve O'na hiç bir şey ortak koşmayın ana-baba, akrabaya , yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzakkomşuya, yakın arkadaşına, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara iyi davranın Allah kendini beğenen ve böbürlenip duran kimseyi asla sevmez."*

Bu ayetten de anlıyoruz ki Allah-u Teala Kur'an-ı Kerim'de ve Tevrat'ta yetim hakkına riayeti, onların dertleriyle dertlenmeyi, ihtiyaçlarıyla ilgilenmeyi evrensel ibadetler arasına almıştır.

Kur'an-ı Kerim'de maddi manevi ilgi ve şefkat ile hayır hususunda yetimler önemli bir yer tutar. Bakara 215. ayette; *"Hayır olarak ne harcarsanız o, anne-baba, akraba, yetimler, fakirler ve yolda kalmışlar içindir."* Nisâ 8-9. ayetlerinde ise Allah-u Teala miras taksimine şahit olan yetimlere karşı empati kurmayı, mirastan bir şeyler vermeyi yahut güzel söz söyleyerek gönüllerini almayı öğütlemiştir.

Miras hakkıyla, evlilikle, kadınlarla alakalı bir çok hususu içeren Nisâ suresi yetim haklarının hukukileşme sürecinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Adalet, hak sahibine hakkını verme, yetimlere sahip çıkma, mehir gibi konularla sosyal devlet anlayışına vurgu yapar. Allah kullarının kalplerine edebi, terbiyeyi, adaletle hakkı savunmayı telkin ederek yetimin halinden anlamaya teşvik etmiştir.

Kadınlarla ve yetim kız çocuklarıyla ilgili önemli düzenlemeler içeren Nisâ suresi; 3. ve 127. ayetlerinde yetimin haklarını korumak, mallarına göz dikmemek. emanete hakkıyla sahip çıkmak adına vasilerin yetimlerle evlenmesini belirli şartlara bağlamıştır. Zira Allah-u Teala yetimin hakkını, onun malını yemenin karınlara ateş doldurmanın kendisi olduğunu²⁰², temiz olanla pis olanı değiştirmek olduğunu²⁰³ ayetlerinde ifade eder.

Bir emanet olan yetimin malının korunması, arttırılması, haksız yere kullanılmaması, vakti geldiğinde iade edilmesi, iade şartları ve gözetilmesi gereken incelikleri hususundaki hukuki düzenlemeler Nisâ 2-6. ayetler arasında yer almaktadır.

Medine döneminde yetimlere tanınan, iade edilen haklarının arasında; sınırların genişlemesi, yeni toplulukların ve toprakların İslam Devletine dahil olmasıyla birlikte gelen ganimet ve fey' gelirlerinden pay verilmesi de vardır. Haşr suresinin 7. ayeti ile Enfal Suresindeki 41. ayetinde emredilen bu husus, toplumun her zaman ezilen kesimini oluşturan yetimlerin saygın bir statü edinmesinde

---

²⁰² Nisâ, 4/10.

²⁰³ Nisâ, 4/2.

önemli bir nitelik taşır. Sosyal adaletin sağlanması, gelirlerin cahiliye döneminde olduğu gibi sadece zenginlerin tekelinde olmaması için Allah ganimet ve fey'lerin taksimini bildirmiş ve yetimleri de hak sahibi kılmıştır.

Kısaca belirtmek gerekirse, ilgili ayetlerde yetimin korunması, yetiştirilmesi, evlendirilmesi, hukuki sorumluluklarının verilmesi, iyi bir gelecek inşası için hem yakınlarına ve Müslümanlara hem de devlete verilen sorumluluklar belirlenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HADİSLERDE YETİM

İslam'ı anlamak, Kur'an ve Sünneti bir bütün olarak kabul etmekten geçer. Ayetlerde yetim haklarından bahsettikten sonra Efendimiz'in (sav) hadislerine bakarak; toplumsal dayanışma, sorumluluk sahibi olma ve vicdan sahibi bir Müslüman olma konusunda yetim haklarının önemini daha iyi kavramamız gerekmektedir. Zira toplumumuzun bu önemli sorununu, ana ilkeler bağlamında sadece Kur'an ve Sünnet ışığında çözüme kavuşturabiliriz.

Yetimlerin toplumsal olarak en büyük sorunlarımızdan biri olduğu kabul edilebilir. Müslümanın duyarsız olması mümkün olmayacağına göre herkes sorumluluklarını yerine getirmek için elinden geleni yapmalıdır. Çünkü mensubu olduğumuz, iman ettiğimiz İslam bizden bunu istemektedir. Gerek ayetlerde gerekse hadislerde bunu açıkça görmekteyiz. Ayetlerdeki kesin emir ve hükümler, hadislerdeki teşvik, tavsiye ve emirler yetim haklarının önemini açıkça gösterir niteliktedir. Allah'ın razı olacağı bir insan olma, Peygamber'e layık bir ümmet olma gayesi olan bir Müslümanın bu konuda duyarsız kalması mümkün değildir.

Anne baba şefkatinden ve sevgisinden mahrum bir kişinin hem beden hem ruhen sağlıklı yetişmesi son derece zordur. Yetimin hissettiği bu eksikliği; umumi olarak tüm insanların ama özellikle Müslümanların gidermesi önemli bir sosyal sorumluluktur. Bu şerefli sorumluluğu Allah bize vermiştir. Tüm mahlukata karşı sorumlu olduğunun bilincinde olan sağlam inançlı kimseler elbette ki yaratılmışların en üstünü konumundaki insana, nasıl davranması gerektiğini de bilmesi gerekir.

Yetimlere karşı sorumluluk alanları maddi manevi açıdan ele alınabilir. Bakımlarının üstlenilmesi, aileden biri gibi kabullenilmesi, yetimlerle olan ilişkilerde empatiye dikkat edilmesi, canlarının ve namuslarının korunması, mallarının korunması, vakti geldiğinde mal ve haklarının onlara teslim edilmesi, yetimlere karşı dikkat edilmesi gereken başlıca hususlardır. Bu sorumluluklarımızın ayetlerde belirlenmiş olmasıyla birlikte; biz bunu Kur'an'ın hayata geçirilmiş hali olan Efendimiz (sav) 'in yaşayışında da görürüz.

İkinci bölümde; Müslümanların yetimlere karşı sorumluluklarını, ayetlerin Mekkî Medenî mukayesesıyla inceledikten sonra şimdi de bu sorumlulukları; yetimliğin nasıl zor imtihanları olduğunu yaşayarak gören , kimsesizliğin bütün zorluklarını hayatının tüm safhalarında yaşayan Peygamber Efendimiz'in (sav) söz, davranış ve tavsiyeleri ışığında inceleyeceğiz.

3.1.Yetimlere İyi Muamelede Bulunmak

Bir Müslümanın amacı ilk önce Allah'ın razı olacağı bir kul olmak daha sonra ise Peygamber Efendimiz'in (sav) sevgisine mazhar olmak, O'na layık ümmet olmaktır. Bunun yollarını ise Allah-u Teala ayetleriyle, Peygamber Efendimiz ise sözleri ve uygulamalarıyla göstermiştir. İnanç ilkemize göre cennette Efendimiz (sav) ile birlikte olmanın yollarından bir tanesi de yetime iyi muamelede bulunmaktan, korumaktan, kollamaktan, sahip çıkmaktan geçer. Yetime sahip çıkmanın erdem ve güzelliğinin vurgulandığı bir çok hadis-i şerif vardır;

حدثنا عبد الله بن عبد الوهاب قال حدثني عبد العزيز بن أبي حازم قال حدثني أبي قال سمعت سهل بن سعد عن النبي صلى الله عليه وسلم قال أنا وكافل اليتيم في الجنة هكذا وأشار بالسبابة والوسطى، وفرَّج بينهما

Sehl İbn Sa`d radiyallahu anh'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah sallallahualeyhi ve sellem: “Ben ve yetimi himaye eden kimse cennette şöylece beraberbulunacağız” buyurdu ve işaret parmağıyla orta parmağını, aralarını biraz aralayarak gösterdi.²⁰⁴”

حدثني زهير بن حرب حدثنا إسحاق بن عيسى حدثنا مالك عن ثور بن زيد الديلي قال سمعت أبا الغيث يحدث عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم كافل اليتيم له أو لغيره أنا وهو كهاتين في الجنة وأشار مالك بالسبابة والوسطى

Ebû Hüreyre radiyallahu anh'den rivayet edildiğine göreyse, Resûlullah sallallahualeyhi ve sellem şöyle buyurdu: “Kendi yetimini veya başkasına ait bir yetimi himayeeden kimseyle ben, cennette şöyle yan yana bulunacağız.”Hadisin râvisi -Peygamber aleyhisselâm'ın yaptığı gibi- işaret parmağıyla ortaparmağını birbirine yapııştırarak gösterdi.²⁰⁵

²⁰⁴ Buhari, bty., c. 7, s. 76., (Kitabu'l-Edeb, 24 nolu bab); Buhari, c. 6, s. 178, (kitabü't-Talak, 25. bab); Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre Tirmizi, *el-Camiü's-Sahih*, (Thk. İzzet Ubeyd ed-Duas), Dar el-Ibn Kesir, Beyrut, 2007, c. 6, s. 427., (Kitabü'l-Birr, 1918 nolu hadis).

²⁰⁵ Müslim, bty., c. 6, s. 377, (Kitabü'z-Zühd ve Rekaik, 42. hadis)

Bu rivayette yetimlerin soy açısından derecelendirmesi yapılmıştır. Yetim akrabalık açısından yakın bir yetim de olabilir, başkasına ait akrabalık bağı olmayan bir yetim de olabilir. Öncelikli sorumluluğumuzun yakınlarımız olduğu da bir gerçektir. Bir kimsenin kendi yetimi; torunu, yeğeni, kardeşi, üvey çocukları nevinden olabilir. Akrabalık bağı ise bir sorumluluk gerektirir. Yakınlarımızdan, elimizin ulaşabileceği ilk yerlerden başlayarak; bütün yetimlere iyi muamelede bulunup koruyan, kollayan sahip çıkan bir kimse, hadiste; cennette Hz. Peygamber'le (sav) yan yana olma şerefine nail olmakla müjdelenmiştir.

Yetimlerin maddi manevi ihtiyaçlarının karşılanması yakınlarından başlamak üzere toplumun tüm fertlerinin sorumluluğudur. Bu sorumluluğun gereğini yerine getirmek bireysel bir huzuru sağlamanın yanında toplumsal huzurun da temelini teşkil eder. Fertlerin huzuru ailenin huzurunu, ailenin huzurunun ise toplumun huzurunu sağlayacağı bir gerçektir. Yetimin yüzünün güldürüldüğü bir evin en hayırlı ev olacağını Resûlullah aleyhissalâtu vesselâmşöyle ifade ediyor:

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ يَحْيَى بْنِ أَدَمَ ، حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي أَيُّوبَ ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَبِي عَتَّابٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : خَيْرُ بَيْتٍ فِي الْمُسْلِمِينَ بَيْتٌ فِيهِ يَتِيمٌ يُحْسَنُ إِلَيْهِ ، وَشَرُّ بَيْتٍ فِي الْمُسْلِمِينَ بَيْتٌ فِيهِ يَتِيمٌ يُسَاءُ إِلَيْهِ .

Ebu Hureyre'den rivayetle; "Müslümanlar içinde en hayırlı ev kendisine iyilik yapılan bir yetimin bulunduğu evdir. Müslümanlar içinde en kötü ev de kendisine kötülük yapılan bir yetimin bulunduğu evdir."²⁰⁶

Hiz. Peygamber bir evin iyi veya kötü olmasını, o evde yetime nasıl muamele ettiğiyile ilişkilendirmiştir. Yetimler önceliğe sahiptirler. Bu çocukların bazıları şehit çocuklarıdır, bazıları annesini ya da babasını hastalığa, kazaya kurban etmişlerdir. Ya da bazı kimselerin dünyalık arzularına kurban gitmişlerdir. Savaşın soğuk yüzünün şehirleri tahrip etmesiyle geride kalan yetimlerin ruhları da harabeye döner. Bundan sebep sahip çıkılmayı en çok hak edenler yetimlerdir.²⁰⁷

Yetimlerin hamisi Allah Resülü'nün yetimlere karşı tutumunun en güzel örneğini ünlü sahâbi Enes b. Malik'e (r.a.) olan davranışlarında görmekteyiz. Hiz.

²⁰⁶İbn Mace, 2010, c. 4, s. 641, (Babu'l-Edep, 6. bab, 3679 nolu hadis)

²⁰⁷HEYET, (Mehmet Görmez, Mehmet Emin Özafşar, İsmail Hakkı Ünal, Yavuz Ünal, Bünyamin Erul), *Hadislerle İslam*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2015, c.4, s. 293.

Peygamber,yetim olan Enes b. Malik’i himayesine almış, Hz. Enes’in talim ve terbiyesiyle çokyakından ilgilenmiştir. Hz. Enes, Resûlullah’a on yıl hizmet ettiğini, O’nun kendisinedaima şefkatle ve merhametle davrandığını, Resulullah’tan bir defa bile azarışitmediğini²⁰⁸; bir hatası yüzünden kendisini ikaz edecek olan hanımlarına,Resulullah’ın “Bırakın çocuğu!” dediğini söylemiştir.²⁰⁹

Rasullullah (sav) önce kendi yaşayışı ve ahlakıyla örnek olmuş daha sonra Müslümanları yetimi korumaya teşvik etmiştir. Zira zayıfı himaye etmek müminlerin önemli özelliklerinden bir tanesidir. Müslüman olmak; dünya yetimlerinin sorunlarına, ihtiyaçlarına karşı sorumlu hissetmeyi gerektirir. Eğer bu konuda bir duyarsızlık yaşıyorsa toplumun ve bireylerin kendilerini sorgulamaları gerekmektedir.

3.2. Yetime İkranda Bulunmak

Toplumun yetimlere karşı davranışsal sorumluluklarının yanı sıra; asli ihtiyaçlarının karşılanması ve yetimin hayatını idame ettirebilmesi için gerekli olan maddi ihtiyaçların da karşılanması bir sorumluluktur. Sadece duygusal anlamda değil maddi anlamda da yetimler sahiplenilmesi gerektiği bir gerçektir. Allah Rasulü; yetimle ilgilenmenin, bakımını, eğitimini üstlenmenin, yetimle aynı sofrayı paylaşmanın ahirette büyük mükafatlarının olduğunu müjdelemiştir.

حدثنا سعيد بن يعقوب الطالقاني حدثنا المعتمر بن سليمان قال سمعت أبي يحدث عن حنش عن عك رمة عن ابن عباس أن النبي صلى الله عليه وسلم قال من قبض يتيما بين المسلمين إلى طعامه وشرابه أدخله الله الجنة إلا أن يعمل ذنبا لا يغفر له

İbn-i Abbas anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "KimMüslümanlar arasından bir yetim alarak yiyecek ve içeceğine dâhil ederse, affedilmeyen bir günah işlememişse, Allah onu mutlaka cennete koyacaktır."²¹⁰

Affedilmeyecek suç ifadesi hatıra iki büyük günahı getirmektedir. Bunlardan bir tanesi Allah'a şirk koşmak yani Allah'tan başka bir ilahın varlığını kabul etmek, diğeri ise kul hakkı yedikten sonra helallik istememektir.²¹¹

²⁰⁸ Buhari, bty., c.7, s. 82, (Kitabü'l-Edep 39. bab);Buhari, bty., c. 2, s. 244, (Kitabü's-Savm 53. bab); Müslim, bty., c. 5, s. 343, (Kitabü'l-Fezail 52 nolu hadis); Müslim, bty., c. 5, s. 357, (Kitabü'l-Fezail 82 nolu hadis); Tirmizi, 2007, c. 6, s. 470, (Kitabü'l-Birr 69 nolu hadis)

²⁰⁹ Buhari, bty., c. 3, s. 190, (Kitabü'l-Vesaya 25. bab)

²¹⁰ Tirmizi, 2007, c. 6, s. 428, (Kitabü'l-Birr, 14 nolu hadis)

²¹¹ İmam Nevevi, *Riyazü's-Salihin*, (Çev: M.Y. Kandemir, İ.L. Çakan, R. Küçük), Erkam Yayınları, İstanbul, 2013, c. 2, s. 377.

Yetime ikramda bulunmak, onların bakımını en güzel şekilde yerine getirmek kişiyi cehennem ateşinden korur. Yetimlere merhamet eden kişi aslında yetimleri ateşle kendileri arasında kalkan yapıyor demektir. Bu yetimlere gösterdiği merhamet, sevgi ve ilginin neticesidir.²¹² İnsanlara merhamet edene elbette ki Allah-u Teala da merhamet edecektir. Yetimlerin ateşe karşı bir perde olduğunu Hz. Aişe (r.a) şöyle anlatır:

حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ بْنُ حَزْمٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ دَخَلَتْ امْرَأَةً مَعَهَا ابْنَتَانِ لَهَا تَسْأَلُ فَلَمْ تَجِدْ عِنْدِي شَيْئًا غَيْرَ تَمْرَةٍ فَأَعْطَيْتُهَا إِيَّاهَا فَفَسَمَتْهَا بَيْنَ ابْنَتَيْهَا وَلَمْ تَأْكُلْ مِنْهَا ثُمَّ قَامَتْ فَخَرَجَتْ فَدَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْنَا فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ مَنْ ابْنَتِي مِنْ هَذِهِ الْبَنَاتِ بِشْيءٍ كُنَّ لَهُ سِتْرًا مِنَ النَّارِ

”Bana, iki (yetim) kızıyla birlikte bir kadın geldi. Benden bir şeyler istedi.Yanımda sadece tek bir hurma vardı. Hurmayı ona ikram ettim. Kadın da onu iki kızınapay etti. Sonra kalkıp evden çıktı gitti. Ardından Rasulullah (sav) eve gelince olayı ona anlattım. Şöyle buyurdu: ‘Kim bu kızlara iyilik yapar ve güzel bakarsa, kızlar onun için ateşten kendisini koruyan bir perde olurlar.’²¹³”

Bir başka hadis-i şerifte Resûlullah (sav) yetime infak etmenin önemine değinmek için buyurdular ki:

حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ ، حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْكَلْبِيُّ ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْأَنْصَارِيُّ ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبِيعٍ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ عَالَ ثَلَاثَةَ مَنْ مِنَ الْيَتَامَى ، كَانَ كَمَنْ قَامَ لَيْلَهُ ، وَصَامَ نَهَارَهُ ، وَغَدَا وَرَاحَ شَاهِرًا سَيْفُهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ، وَكُنْتُ أَنَا وَهُوَ فِي الْجَنَّةِ الْخَوِيِّنَ ، كَهَاتَيْنِ أُخْتَانِ ، وَالصَّقَاقِطِ السَّبَابَةِ وَالْوَسْطَى.

"Kim üç yetimi yetiştirir, nafakasını temin ederse, sanki ömrü boyugeceleleri namaz kılmış, gündüzleri oruç tutmuş ve sabahtan akşama yalın kılıç Allah yolunda cihat etmiş gibi sevap alır. Keza, ben ve o, şu iki kardeş (parmak) gibi cennette kardeş oluruz." buyurdu ve şahadet parmağı ile orta parmağını birbirine yapıştırdı.²¹⁴

Hadis-i şerifte İslam'ın temelini teşkil eden ibadetlerle yetime infakta bulunmak üzerinde durulmuştur. Namaz, oruç tüm Müslümanların mükellef

²¹² Yahya Arslan, Hz. Peygamber'in Hadislerinde Yetimler, (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2017, s. 43

²¹³ Buhari, bty., c.2, s. 114-115, (Kitabü'z-Zekat 10. bab); Müslim, bty. c. 6, s. 65, (Kitabü'l-Birr 46. bab, 147 nolu hadis)

²¹⁴ Ibn Mace, 2010, c. 4, s. 642, (Kitabü'l-Edep 3680 nolu hadis)

olduğu farz ibadetlerdir. Cihat da Allah'ın farz kıldığı ibadetlerdendir. Ancak insanın tüm ömrünü namazla, oruçla, cihatla, ibadetle geçirmesi mümkün değildir. Ancak bazı işler vardır ki, Allah katında değerli; ömür boyu geceleri namaz kılmakla, gündüzleri oruç tutmakla, durmadan cihat etmekle denktir. O amel; koruyanı kollayanı olmayan yetimin elinden tutup nafakasını temin etmek, yetiştirmek, Allah'ın razı olacağı bir kul olması için çaba harcamaktır.

Hiz. Peygamber'le (sav) aynı dönemde yaşamış, ayetlerin muhatabı olmuş, Efendimiz'i (sav) bizzat yaşayışıyla örnek almış ashab-ı güzîn ise şahit oldukları, müjdelendikleri ayetler ve hadis-i şeriflerin ışığında yaşamaya gayret göstermişlerdir. Peygamber Efendimiz'in (sav) teşvikleri ve örnekliliği çerçevesinde saadet asrında yetişen sahabiler de elbette ki yetimleri koruyup kollamak, sahip çıkmak için birbirleriyle yarışmışlardır.

Kaza Umresinden Medine'ye dönüldüğü gün, Hiz. Muhammed'in (sav) üçyakını arasında bir tartışma çıkmış; Ali, Cafer ve Zeyd, Resulullah'ın Uhud'da şehitdüşen amcası Hiz. Hamza'nın kızı Ümâme'nin velisi olma konusunda tartışmışlardır. Yanlarına giden Resulullah (sav) durumu öğrenmiş, her üçünün de gerekçelerini dinledikten sonra hepsini överek sevgilerini belirtmiştir: "Ey Zeyd, sen Allah'ın ve Resulünün dostusun. Ey Ali, sen benim kardeşim ve arkadaşımın. Ey Cafer, sen banayapıca ve huyca en çok benzeyensin." Ardından kararını şöyle bildirmiştir: "Ey Cafer Ümâme'yi görüp gözetmeye sen daha lâıyıkısın. Çünkü onun teyzesi, senin eşindir. Teyze, anne yerindedir." Cafer bu karara çok sevinerek Ümâme'yi almıştır.²¹⁵

Dünyada bir geçimlik kaynağı olan servetin misalinin anlatıldığı bir diğere hadis-i şerifte de Hiz. Peygamber (sav) iyi kimseyi anlatırken; yetim, fakir ve yolda kalmışa infak etmenin kişiyi iyiler zümresine ulaştıracağını buyurmuştur.

أخبرنا زياد بن أيوب دلويه ، قال : حدثنا إسماعيل بن عليّة ، قال : حدثنا هشام ، قال : حدثني يحيى بن أبي كثير ، قال : حدثني هلال ، عن عطاء بن يسار ، عن أبي سعيد الخدري ، قال : جلس رسول الله على المنبر ، وجلسنا حوله ، فقال : إن مما أخاف عليكم من بعدي ما يفتح لكم من زهرة. وذكر الدنيا وزينتها ، فقال رجل : أو يأتي الخير بالشر ؟ فسكت عنه رسول الله ، فقيل له : ما شأنك تكلم رسول الله ولا يكلمك ؟! قال : ورأينا أنه ينزل عليه ، فأفاق يمسح الرخصاء ، وقال : أشاهدُ السائل ؟ [إنه ، ولم أفهم كما أردت] ، لا يأتي الخير بالشر ، وإن مما ينبت الربيع يقتل أو يلم إلا أكلة الخضر ، فإنها أكلت حتى إذا امتلأت خاصرتها ،

²¹⁵ Buhari, bty., c. 3, s. 168, (Kitabü's-Sulh 6. bab); Tirmizi, 2007, c. 6, s. 421, (Kitabü'l- Birr 6. bab)

استقبلت عين الشمس ، فتلطت ، ثم بالت ، ثم رعت ، وإن هذا المال خضرة حلوة ، ونعم صاحب المسلم هو إن أعطى منه اليتيم والمسكين وابن السبيل ، وإن الذي يأخذه بغير حقه كالذي يأكل ولا يشبع ، ويكون عليه شهيدا يوم القيامة.

Ebu Said el Hudrî (r.a)'den gelen o rivayete göre o şöyle demiştir: Resûlullah(sav) minbere oturdu, biz de etrafına oturduk. Dünya ve dünyanın zinetlerinden bahsederek: 'Benden sonra dünyalık servet yönünden başınıza gelecek felaketlerden korkuyorum' buyurdu. Bunun üzerine bir adam: "Hayır, şer getirir mi?" diye sordu. Resûlullah (sav) bir süre sustu, oradakiler o adama: "Resulullah (sav) sana bir şey dememiş iken sen O'nunla niçin konuşuyorsun" diye çıkıştılar. Adam sıkıntıdan dolayı kendinden geçmişti. Biraz kendine gelince terini sildi. Bunun üzerine Resulullah (sav): "Ey soru soran kimse! Beni dinliyorsunuz? Gerçekten hayır şer getirmez. Fakat bahar yağmurlarının bitirdiği nice otlar vardır ki o otların bir kısmı hayvanları öldürür, bir kısmı da onları besler. Ancak yeşillik yiyerek hayatlarını sürdürenler bunun dışındadır. Onlar şişip semirinceye kadar yerler, güneşten de istifade ederolar, zıplar, idrarını yapar, tekrar otlarlar. İşte dünya malı olan servet de böyledir, yeşil ve tatlı olup aldatıcıdır. Müslüman zengin kendisine verilen bu maldan yetim, fakir ve yolda kalmışa infak ederse, ne iyi kimsedir. O hakkı olmadığı halde her şeyi alan kimse ise yiyip yiyip de doymayan kimse gibidir. O aldıkları şeyler kıyamet gününde kendileri için şahitlikte bulunacaktır."²¹⁶

Müslüman olarak maddi durumu yerinde olan herkesin gerek zorunlu gerekse gönüllü yaptığı harcamaları yaparken malını paylaştığı kişilerin arasına yetimleri ve kimsesizleri de katması gerekmektedir.²¹⁷

3.3. Yetimin Mali Haklarını Korumak

Kur'an-ı Kerim'de ve hadis-i şeriflerde o dönemdeki tüm problemlere olduğu gibi yetim hakları hususuna da genişçe yer verilmiştir. Ayetlerde ve hadislerde yetimlerle ilgili karşılaşılabilecek her türlü sorun veya durum için esaslar belirlenmiş, müminlerin sorumlulukları ve kaçınmaları gereken yasakları

²¹⁶ Nesai, 2012, c. 5, s.521 ,(Kitabü'z-Zekat 2373 nolu hadis).

²¹⁷ Cemal Ağırman, Fert ve Toplumun, Yetim ve Öksüzlere Karşı Sorumlulukları, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, S. 2, 2007, s. 16.

geniş bir çerçevede ortaya konmuştur. Bu konulardan bir tanesi de yetim malının himaye edilmesidir.²¹⁸

Hiz. Muhammet (sav) nübüvvetinin ilk yıllarından itibaren yetimlerle ilgilenmiş onların haklarını korumaya çalışmıştır. Habeşistan'a hicret edenlerin başkanı Cafer b. Ebu Talib'in, Necâşi huzurunda yaptığı savunma konuşmasında Hiz. Peygamber'in emir ve nehiyelerini dile getirirken yetim malını yememenin de önemli bir husus olduğunu belirtmesi buna bir delildir.²¹⁹

Yetimin hakkını yemekten ümmetini korumak isteyen Hiz. Peygamber (sav) bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ ، عَنْ ابْنِ عَجَلَانَ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : اللَّهُمَّ إِنِّي أُحْرَجُ حَقَّ الضَّعِيفِينَ : الْيَتِيمِ ، وَالْمَرْأَةِ .

“Allahım! İki zayıf kimsenin, yetimle kadının hakkını yemekten herkesi şiddetle sakındırıyorum.²²⁰” Hitabın şekliinden yetim malı yemekten nasıl şiddetle kaçınılması gerektiği anlaşılmaktadır.

Yetimin hakkını yemekten şiddetle sakındıran Hiz. Peygamber'in ashabı elbette ki emrine uymuş ve yetimin hakkına girmemek için ellerinden gelen gayreti göstermişlerdir. Yetim hakkı yemenin haramlığıyla ilgili nazil olan ayetlerle birlikte ashabın tutumunu şu hadis-i şerifte daha iyi anlayabiliriz;

أخبرنا أحمد بن محمد بن عثمان بن حكيم ، قال : حدثنا محمد بن الصلت ، قال : حدثنا أبو كدينة عن عطاء ، وهو ابن السائب ، عن سعيد بن جبير عن ابن عباس قال لما نزلت هذه الآية ﴿ولا تقربوا مال اليتيم إلا بالتي هي أحسن﴾ ﴿وإن الذين يأكلون أموال اليتامى ظلماً﴾ قال اجتنب الناس مال اليتيم وطعامه فشق ذلك على الناس فشكوا ذلك إلى النبي فأنزل الله تبارك وتعالى ﴿يسألونك عن اليتامى قل إصلاح لهم خير﴾ إلى قوله ﴿لأعنتكم﴾

“İbn Abbas (r.a)’tan gelen rivayete göre o şöyle demiştir: Enâm sûresi 152. ayeti olan: “*Ergenlik çağına erişinceye kadar yetimin malına onun iyiliği için olmadıkça dokunmayın*” ayeti ile Nisâ sûresi 10. ayeti olan “*Doğrusu yetimlerin mallarını ve imkanlarını haksızca yiyip bitirecekler karınlarını sadece ateşle doldurmuş olurlar*” ayeti nazil olunca insanlar yetim malıyla ilgilenmekten uzak durmayabışladılar ve bu durum Müslümanlara ağır geldi ve Peygamber

²¹⁸ Arslan, 2017, s. 56

²¹⁹ Vecdi Akyüz, "İslam'da Yetim, Yetimin Hakları ve Sorumlulukları." 04.01.2001, <http://yetim.ihh.org.tr/islam-ve-yetimler/islam-dayetim-> (14.12.2019 tarihinde erişilmiştir).

²²⁰ Ibn Mace, 2010, c.4, s. 641, (Kitabü'l-Edep 3678 nolu hadis)

(sav)'e bu durumdanşikayette bulundular. Bunun üzerine Allah, Bakara suresi 220. ayetini indirdi:

“...Yetimlere nasıl davranılacağı hakkında sana sorarlar de ki: Onların durumlarını düzeltmek en iyisidir. Ve onların hayatlarını paylaşırsanız unutmayın ki onlar sizin kardeşlerinizdir. Zira Allah bozgunculuk yapanları düzeltmeye çalışanlardan ayırt etmesini bilir, Allah dileseydi taşıyamayacağınız yükleri omzunuza yüklerdi...”²²¹”

أخبرنا عمرو بن علي ، قال : حدثنا عمران بن عيينة ، قال : حدثنا عطاء بن السائب ، عن سعيد بن جبیر عن ابن عباس في قوله تعالى ﴿إن الذين يأكلون أموال اليتامى ظلماً﴾ قال كان يكون في حجر الرجل اليتيم فيعزل له طعامه وشرابه وأنيته فشذ ذلك على المسلمين فأنزل الله تبارك وتعالى ﴿وإن تخالطوهم فإخوانكم في الدين﴾ وأحل لهم خلطهم

İbn Abbas (r.a) Nisâ suresi 10. ayeti hakkında şöyle demiştir: “Bu ayet indiğisırada bazılarının gözetimi altında yetimler bulunuyordu. Ayetteki tehditten korktuklarıiçin aynı evde olmalarına rağmen yiyeceklerini, içeceklerini ve kaplarını ayırıyorlardı. Bu da Müslümanlara zor geldi ve yetimlerle ilgilenmekten uzak durmaya başladılar.Bunun üzerine kolaylık getiren Bakara 220. ayeti nazil oldu ve birlikte yiyip içmelerihelâl kılındı.²²²”

Yetimlerin durumlarını düzeltmek elbette ki bırakıp gitmekten daha hayırlıdır. Eğer ki yetimler ıslah edilmez, korunmaz ve kendi hallerine bırakılırsa; korumasız ve güçsüz oldukları için kötü niyetli insanlar tarafından gayrı meşru işlerde kullanılabilirler. Toplum kimsesi olmayan bu yetimlerin hayatlarını dikkate almazsa onların akıbeti zararlı bireyler olarak tekrar topluma dönecektir.²²³ Toplumun ve bireylerin huzurunun sağlanması için de yetimin gözetilip korunması, mallarının himaye ve idaresi, haklarının yenmemesi için ayetlerde ve hadislerde gerekli talimatlar verilmiştir.

Yetim malını yemenin helak edici şeylerden sayılması, meselenin ciddiyetini, İslam'ın yetim malını yemeyi nasıl günah saydığını göstermektedir. Şirk, insan öldürmek, faiz, savaştan kaçmak, namuslu kadına iftira atmak, anne babaya haksızlık, Kabe'de günah işlemeyi helal saymak büyük günahlardan olmakla birlikte yetimin malını yemek de bu gruba dahil edilmiş ve ehemmiyeti

²²¹ Nesai, 2012, c.6, s. 566, (Kitabü'l-Vesaya 3669 nolu hadis).

²²² Nesai, 2012, c.6, s. 567, (Kitabü'l-Vesaya 3669 nolu hadis).

²²³ Arslan, 2017, s. 52.

gösterilmiştir. Ebû Hüreyre radiyallahu anh'den rivayet edildiğine göre bir hadis-i şerifte Nebi (sav) şöyle buyurdu: "Yedi helâk ediciden kaçın!" Sahâbîler:- Ey Allahın Resulü! Bunlar nelerdir? diye sordular. Hz. Peygamber: "Allah'a ortak koşmak, sihir (büyü) yapmak, Allah'ın haram kıldığı bir nefsi haksız yere öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, savaş meydanından kaçmak, evli, namuslu ve hiç bir şeyden haberi olmayankadınlara zina isnat etmektir."²²⁴

Her ne kadar yetim malı yemenin haram olduğu ayetlerde ve hadislerde açık bir şekilde görülse de; yetimin velisi ya da vasisi uygun şartlarda, israfa kaçmadan, kötü bir niyet gütmeyen yetimin malından tasarrufta bulunmaya müsaade edilmiştir.²²⁵

Aişe (r.a): "Velilerden, kim zengin ise (yetimin malını yemeye tenezzületmesin) kaçsın. Kim de fakir ise, o hâlde örf'e göre (bir şey) yesin..."²²⁶ ayeti, yetimmalının velisi muhtaç bir kimse olduğu zaman, malının miktarına göre ve marûf surette yetimin malından faydalanabileceği hakkında indirildi" demiştir.²²⁷

Yetimin malından faydalanırken zengin ve fakirin durumu aynı değildir. Yetimin velisi zengin ise baktığı yetimin malı kendisine haramdır. Veli şayet fakir ise maruf ölçülerde, israf etmeden yetimin malından ihtiyacı kadarını kullanabilir.²²⁸

Eda ehliyeti bulunmayan veya eksik olanların mallarını koruma ve işletme , onlar adına mallarında tasarrufta bulunma sorumluluğunun verildiği kişiye vasi denilir.²²⁹ Babasını veya yakınlarını kaybetmiş, eda ehliyeti olmayan bir çocuğun da mallarını koruma ve işletme yetkisinin bir kişiye verilmesi gerekmektedir. Ancak yetimin bakımını ve mallarının idaresini üstlenecek kişinin de bazı özellikler taşıması gerekir.Zenginlik, kişilik ve dirayet olarak yetime bakabilecek durumunda olması gerekir.²³⁰

---

²²⁴ Buhari, bty., c. 3, s. 195, (Kitabü'l-Vesaya 23); Müslim, bty., c. 1, s. 212, (Kitabü'l-İman 145 nolu hadis).

²²⁵ Nevevi, 2013, c. 7, s. 69.

²²⁶ Nisâ, 4/ 6.

²²⁷ Müslim, bty., c. 6, s. 409, (Kitabü't-Tefsir 7450 nolu hadis).

²²⁸ Uluşal, 2006, s. 46.

²²⁹ Ali Bardakoğlu, *Vesayet* , Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013, c. 43, s. 66

²³⁰ Ağırman, 2007, s. 17.

حدثنا الحسن بن علي ثنا أبو عبد الرحمن المقرئ قال ثنا سعيد بن أبي أيوب عن عبيد الله بن أبي جعفر عن سالم بن أبي سالم الجيشاني عن أبيه عن أبي ذر قال قال لي رسول الله صلى الله عليه و سلم يا أبا ذر إني أراك ضعيفا وإني أحب لك ما أحب لنفسي فلا تأمرن على اثنين ولا تولين مال يتيم

Ebu Zerr (radiyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)buyurdular ki: "Ey Ebu Zerr! Ben seni zayıf bir kimse görüyorum. Ben kendim içinsevdiğimi senin için de aynen severim. Öyleyse iki kişi üzerine emir olmayasın, yetimmalına da velilik yapmayasın.²³¹" Ayrıca akraba da olsa yetim çocuklar merhamet sevgi ve şefkatten yoksun kalacağı ailelere verilmemeli, dahil olduğu ailede bedensel ve psikolojik şiddete maruz kalmamalıdır.²³² Bunun en önemli örneğini yine Peygamber Efendimiz'in hayatında görmek mümkündür. Abdullmuttalip ölümünün yakınlığı zamanlarda Efendimiz'i (sav) emanet ederken daha varlıklı olmasına rağmen Ebu Leheb'i seçmemiş, hem daha fazla çocuğu olan hem de maddi olarak daha zor bir durumda olan Ebu Talib'i vasi olarak seçmiştir.Neden böyle bir karar verdiği ve ne kadar isabetli olduğu ise vefatından sonra ortaya çıkmıştır. Ebu Leheb kötü alışkanlıkları ve sapkınlıklarıyla İslam'ın en azılı düşmanlarından olmuşken; Ebu Talib sağlam karakteri ve cömertliğiyle Peygamber'imizi (sav) en güzel şekilde sahiplenip korumuş ve örnek olmuştur.²³³

Yetimin mallarının muhafazası en az onların şahsiyetlerinin korunması ve eğitimleri kadar önemli bir konudur. Yetim malının muhafazası ise ona sahip çıkmak, arttırmak suretiyle ilgilenmek, ve vakti geldiğinde teslim etmekle mümkün olur. Malların alınıp, korumak adı altında bir kenarda tutulması ve bekletilmesi; zamanla değersizleştirilmesi anlamına geldiğinden gerçek bir koruma sağlanmış olmaz.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ الْأَمْتَنِيِّ بْنِ الصَّبَّاحِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطَبَ النَّاسَ فَقَالَ أَلَا مَنْ وَلِيَ يَتِيمًا لَهُ مَا لَقِيَ تَجْرٌ فِيهِ وَلَا يَنْزُكُهُ حَتَّى تَأْكُلَهُ الصَّدَقَةُ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ

Amr b. Şuayb (r.a.)'in rivayetine göre, Resûlullah(s.a.v) insanlara bir hutbe vererek şöyle buyurdu: “Dikkat edin! Kim malı olan bir yetimin velisi

²³¹ Nesai, 2012, c. 6, s. 566, (Kitab'ül-Vesaya, 10. bab, 3669 nolu hadis)

²³² Ağırman, 2007, s. 17.

²³³ Hamidullah, 2004, s. 54.

olursa, o malı ticarete değerlendirsin ve o malı zekâtın yiyip tüketmesineterk etmesin.²³⁴

Yetim malının muhafazası; sahiplenerek ve arttırarak koruduktan sonra da son olarak vakti geldiğinde sahibine teslim ederek sağlanabilir. Yetime malının ne zaman teslim edileceğiyle ilgili hususu aydınlatacak bir çok hadis-i şerif vardır.

İbn Abbas'a (r.a), "Yetimlik ne zaman biter?" diye sorulduğunda, "Ömrüme yemin ederim ki, adam vardır, sakalı çıkar da hala kendi hakkını almaktan aciz, kendinamına bir şey vermekten acizdir. İşte kişi kendi hakkını alacağında başkalarının alışverişi gibi doğru ve yeterli davranabiliyorsa, artık o zaman yetimlik durumu sona ermiş demektir." diye cevap verir.²³⁵

Sözlükte "hak yolunda dosdoğru bir şekilde ilerlemek, doğru yolu bulmak"²³⁶ anlamında olan rüşt kelimesi; kişinin mallarını yerli yerinde kullanıp harcamasını sağlayan fikri olgunluğu ifade eder. Kişinin yetimlik vasfının ne zaman sona ereceğini bilmesi; hak ve sorumluluklarını üstlenmesi bakımından önemlidir. Kişinin, bedensel gelişimini tamamlamış olması için ergenlik çağına girmiş olması yeterli olsa da; mali sorumluluklarını yerine getirebilmesi için ergenlik çağı yeterli görülmemiş, rüştünün ispatlanmış olması şartı ileri sürülmüştür.²³⁷

Neticede yetimlik; kişinin malına ve kendisine sahip çıkabildiği, bir korunmaya ihtiyaç duymadığı bir çağda son bulur. Bazen bülüğa girmekle rüşte ulaşılabilir. Bazen de akli olgunluğun beklenmesi gerekir. Sonuçta rüşt ile birlikte yetimlik bitmiş olur.

Yetimlik ortadan kalkana kadar yetimi koruyup kollamak, yetiştirmek, mallarına sahip çıkmak ve arttırmak, vakti geldiğinde ise sahibine teslim etmek her insanın sosyal bir sorumluluğudur. Müslüman olmanın da bir gereği olarak gerek yakın gerekse uzak olan yetimlere karşı sorumluluklarımızı bilmek edinilmesi gereken bir şuardur.

---

²³⁴ Tirmizi, 2007, c. 2, s. 588-589, (Kitabü'z-Zekat 15 nolu bab 641. hadis)

²³⁵ Müslim, bty., c. 4, s. 436-437, (Kitabü'l-Cihat ve Siyer 137 nolu hadis)

²³⁶ Saffet Köse, *Rüşt*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2008, c. 35, s.298.

²³⁷ Hüseyin Ertuç, *İslam'da Yetimlerin Hukuki Statüsü*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum, 2009, S. 31, s.130.

SONUÇ

Hz. Peygamber (sav), ahlak ve adalet bakımından gaflet içerisinde olan Arap toplumundaki dini ve toplumsal anlayışa ve yaşayışa karşı büyük bir mücadele başlatmıştır. Kısa bir süre içerisinde de yeni bir ahlaki ve sosyal düzen kurmayı başarmıştır. Cehaletin en koyu karanlıklarında olan, istedikleri zaman yedikleri, kendi elleriyle yaptıkları putlardan medet uman, tapan, büyük bir ahlaki çöküş içerisinde olan Arap toplumunu 23 yıl gibi kısa bir süre içerisinde Asr-ı Saadete çevirerek insanlık için en yüksek Medenîyeti tesis etmiştir. İnsanları birbirinden ayıran, güçlünün güçsüzü ezdiği, üstünlük kavramını benimsemiş bir toplumdandı; kardeşlik, dayanışma ve sevgi esasına dayanan bir toplum meydana getirmiştir.

Toplumda oluşturulmak istenen ve oluşturulan sevgi esasına dayalı dayanışmayı özelde yetimler konusu üzerinden işlediğimiz bu çalışmamızda bir nebze olsun görmemiz mümkündür.

Tüm insanlar gibi yetimlerin de onur ve haysiyetlerine yaraşır bir hayat sürmesini öngören Kur'an-ı Kerim, cahiliye döneminde hor görülüp ezilmiş yetimleri; maddi ve manevi olarak koruma altına alarak hem insanca yaşamalarını sağlamış hem de suistimale maruz kalmalarını önlemiştir. Bu noktada yetimin yakınlarına, Müslüman bireylere, topluma ve nihai olarak devletlere düşen görev ve sorumluluklar ayetler çerçevesinde açıklanmıştır. Konuyla ilgili ayet-i Kerimelerde Müslüman bireyleri ve toplumu bilinçlendiren önemli hususlara işaret edilmiştir. Yetimlere karşı eziyetleri durdurmakla başlayan ayeti kerimeler; kendi oluşum süreci içerisinde nasıl davranılması gerektiği, nasıl korunması ve sahip çıkılması gerektiğini, maddi haklarını, yetiştirilmesini ve evlendirilmesini, mallarının iade edilme hususunu, devlet tarafından yapılması gereken sorumlulukları da içine alangeniş bir hukuki alan oluşturur. Bu hakların tedricen inen ayetlerle kendi içerisinde bir oluşum süreci vardır. Ve bu oluşum sürecini tetikleyen, vahye muhatap olan toplumun kültürel ve sosyal yapısıyla, hazır bulunuşluğuyla alakalı bir çok etken vardır.

Yetimler hususunda Mekke'de nazil olan ayetlerle Medine'de nazil olan ayetlerin aynı başlıklar altında mukayese edilerek incelenmesi; hitap şekillerinin, hukuki düzenlemelerinin, nüzul ortamlarının, toplumun ihtiyaçlarının fark

edilmesinde ve ortaya konulmasında önemli bir etken olmuştur. Medine döneminde yetimlere tanınan hukuki haklar ve statüleri, siyasi yapılaşma ve devletleşme süreciyle ilişkilendirilebilir.

Ayetlerin Mekkî-Medenî mukayesesi yapılırken kapalı kalan bazı hususlar olabilir. Sosyal ve kültürel durumun incelenmesi, nüzul ortamlarının dikkate alınması bazı şeylerin göz ardı edilip edilmediği konusu üzerine düşünülebilir. Vahyin kendi içindeki tamamlanma sürecini göz ardı edilmesi belki de düşülen hatalardan bir tanesidir. Genel varılan kanıya göre Mekke'de ve Medine'de nazil olan ayetlerin arasındaki konu ve üslup farklılıkları muhatap alınan toplumun farklılığından kaynaklanmaktadır. Ancak Kur'an, Medine'de inmeye başlasaydı yine de Medenî konularla mı başlayacaktı? Zaman içinde ayetlerin farklı muhteva ve konular kazanması sosyal ve kültürel çevrenin değişmesinin yanında vahyin kendi içerisindeki tamamlanma sürecinin de bir gereğidir.

Kur'an'ın muhatabı olan Mekke toplumunun inanç ve örflerinin ayetlere yansması son derece normaldir. Medine toplumu için de bu böyledir. Ancak asıl önemli olan husus ayetlerin belirli sebeplere binaen inzal olmasının, toplumun sosyal şartlarının, kültür ve örf etkenlerinin yanısıra vahyin kendi içerisinde de bir oluşum süreci yaşadığına dikkat edilmelidir.

Mekke toplumun içerisinde bulunduğu ahlaki zafiyet nedeniye, ayet-i kerimeler öncelikle kötülüklerden uzaklaştırmakla başlamıştır. Daha sonra sevdirek daha güzeline yaklaştırmış, kalplere işledikten sonra da hukuki süreç başlamıştır. Müslümanların sayısının artıp yayılmasına binaen devletleşme sürecine girilmesinin ayetlerde de elbette ki izdüşümü göze çarpmaktadır. Kur'an'ın ve İslam'ın kendi içerisindeki oluşum süreci; ezilen ve tabakalaşmış olan sosyal toplumun en alt sınıfındaki yetimlerin, belli bir statü ve hak kazanma sürecinde de göze çarpar. Allah-u Teala'nın Mekkî ayetlerde "*yetime ikram etmiyorsunuz*" buyurarak eleştiriyi başladığı süreç yetimlere nasıl muamele edilmesi gerektiği, nasıl infak etmesi gerektiği, yetiştirilmesi ve evlendirilmesi, mallarının korunması, arttırılması ve teslim edilmesi; önce aile sonra Müslümanlar sonra da devlet eliyle nasıl himaye edilmeleri gerektiği en ince ayrıntısıyla belirlenmiştir. Bu süreç Mekkî-Medenî ayetlerin bütününe teşkil eder.

Sonuç olarak, yetimlerin himaye edilmesi, mallarının korunması, ahlaklı bir birey olarak yetiştirilip topluma kazandırılması hususunda sorumluluk hem yakın akrabalarının, hem tüm Müslümanların hem de devletin omuzlarındadır. Bu noktada dinimizin getirmiş olduğu emir ve yasakların günümüz insanının da gerektiği kadar bilmesi önemli bir gerekliliktir.

Bu gerekliliğin getirdiği bir takım sorumluluk ve vebal üzerine; sosyal kuruluş ve bazı yapılanmalarla, dönemin toplumsal sorunu haline dönüşmeden yetimlerin elinden tutulması gerekmektedir. Vakıflar ve devlet eliyle yapılan projelerin sayılarının arttırılıp toplumun bilinçlendirilmesi sağlanmalı ve bir sosyal farkındalık oluşturulmalıdır. Özellikle, ülkemizin en ücra köşelerinde dahi bir personelinin ve gönüllüsünün bulunduğu Diyanet İşleri Başkanlığıyla yapılabilecek olan ortak projeler daha çok hayata dokunmamıza sebep olabilir.

KAYNAKÇA

- Abdülbaki, Muhammed Fuad, *Mu'cemü'l-Müfhehres*, Daru'l-Hadis, Kahire, 1996.
- Ağırman, Cemal, "Fert Ve Toplumun Yetim Ve Öksüzlere Karşı Sorumlulukları" *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, S. 2, 2007, s.10-29.
- Akyüz, Vecdi "İslam'da Yetim, Yetimin Hakları ve Sorumlulukları" 04 01 2001. <http://yetim.ihh.org.tr/islam-ve-yetimler/islam-dayetim-> (14.12.2019 tarihinde erişilmiştir).
- Apak, Adem, "Hz. Peygamber'in Hicret Sonrasında Medine'de Örnek Toplum Oluşturma Adımları Üzerine" *Temel İlimler Dergisi*, 2007, s. 315-324.
- Arı, A. , "Yetim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2013, (c. 43, s. 501).
- Arslan, Yahya, "*Hz. Peygamber'in Hadislerinde Yetimler*", (Yüksek Lisans Tezi), 18 Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2017.
- Ateş, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, Yeni Ufuklar Yayınları, İstanbul, 1995.
- Ayral, Mehmet Şirin, "*Kur'an'ın Yetimlere Bakış Açısı*" (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007.
- Bardakoğlu, A., "Vesayet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013, c. 43, s. 66.
- Başkan, Ömer, "Mekkî Ayetlerin Yetimlere Yönelik Söylemine Dair Bir Analiz" *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 2013: S. 11, s. 121-138.
- *Yetim Kavramı Bağlamında Mekkî Ayetlerde Toplumun Zayıf Unsurlarına Yönelik Koruyucu Dil*, Çorum Belediye Kültür Yayınları, Çorum, 2013.
- Batchaeva, Leyla, "*İslam Hukukunda Yetimin Malının Korunması ve Kullanılması*", (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013.
- Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsir*, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2013.
- Beyzavi, Ebu Said Nasıruddin Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Envarü't-Tenzil ve Esrarü't-Te'vil (Beydavi Tefsiri)*, (Çev. A. Öztürk.), Kahraman Yayınları, İstanbul, 2011.
- Buhari, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Cu'fi, *Sahihü'l-Buhari*, Asitane Kitabevi, İstanbul, bty.
- Can, Ali, "Kur'an'a Göre Yetimleri Himayesi" *Diyanet İlmî Dergi*, c. 52, no. 3, 2016, (s. 129-136).
- Çağrıncı, M., " Kur'an", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, (c. 26, s. 391).
- Demirci, Muhsin, *Tefsir Usulü*, MÜİF Yayınları, İstanbul, 2012.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlı Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2000.

- Duman, Zeki, *Beyanü'l-Hak*, Fecr Yayınevi, Ankara, 2006.
- Erkal M., "Ganimet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1996, (c. 13, s. 351).
- Ertuç, Hüseyin, "İslam'da Yetimin Hukuki Statüsü" *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 31, 2009, (s.128-150).
- Eski, Nurullah, *"Hak ve Sorumlulukları Bakımından İslam Hukukunda Yetimler"* (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007.
- Fayda, M., "Fey", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, (c. 12, s. 511).
- Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, (Çev. Mehmet Yazgan), Beyan Yayınları, İstanbul, 2011.
- Ibn Mace, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünen-ü İbn Mace*, Daru'l-Risaleti'l-Alemiyeye, Beyrut, 2010.
- Ibn Manzur, Ebu'l-Fazl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrerem el-Mısri, *Lisanü'l-Arap*, Edebü'l-havza Neşriyat, İran, 1405.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, (Çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1993,
- Karaman, Hayrettin, Mustafa Çağrı, İbrahim Kafi Dönmez, ve Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2014.
- Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed, *Camiü'l-Ahkami'l-Kur'an*, Daru'l-İhyai'l-Teras el-Arabi, Beyrut, bty.
- Görmez, M., Mehmet Emin Özafşar, İsmail Hakkı Ünal, Yavuz Ünal, Bünyamin Erul, *Hadislerle İslam*, DİB Yayınları, Ankara, 2015.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin İbnü'l-Haccac, *Sahihü'l-Müslim*, (Thk. Celaleddin Abdurrahman b. Ebibekr es-Suyûtî), Daru'l-Erkam, Beyrut, bty.
- Nesai, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali, *es-Sünen*, (Thk. Celaleddin es-Suyûtî), Dar el-Marife, Beyrut, 2012.
- Nevevi, Ebu Zekeriyya Yahya İbni Müri. *Riyazü's-Salihin*. (Çev. M. Yaşar Kandemir, İsmail Lütfi Çakan ve Raşit Küçük), Erkam Yayınları, İstanbul, 2013.
- Özcan, Tahsin, "Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi Ve Eytam Sandıkları" *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 14, 2006, (s. 104-121).
- Râzî, Fahreddin, *Mefatihü'l-Gayb*, Daru'l-Kesb el-İlmiyye, Tahran, bty.
- Sabuni, Muhammed Ali, *Safvetü'l-Tefasir*, Mektebetü'l-Asriyye, Lübnan, 2015.
- Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammet Ve Evrensel Mesajı*, DİB Yayınları, Ankara, 2010.
- Suyûtî, Celaleddin, *el-İtkan fi Ulumi'l-Kur'an*, (Çev. Sakıp Yıldız, Hüseyin Avni Çelik), Hikmet Neşriyat, İstanbul, 1987.

- Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Camiü'l-Beyan fî Te'vili'l-Kur'an*, Daru'l-Alemi'l-Kütüb, Riyad, 2003.
- Tay, Hekim, "Mekke Toplumunda Sosyal Tabakalaşmanın Mekî Ayetlerdeki İzdüşümü", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.5, S. 2, 2016, (s. 33-54).
- Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. *el-Camiü's-Sahih*, Dar el-İbn Kesir, Beyrut, 2007.
- Uluşal, Neşet, "*Kur'an'da Yetim Kavramı.*" (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.
- Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Yenda Yayınları, İstanbul, 1999.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı-Soyadı	NURTEN UYAR
Doğum Yeri-Tarihi	Korgan- 20.04.1992
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	Ordu Üniversitesi Temel İslam Bilimleri
Bildiği Yabancı Diller (varsa)	
Bilimsel Faaliyetleri (varsa)	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Diyanet İşleri Başkanlığı
İletişim	
E-Posta Adresi	nurn-34@hotmail.com
Tarih	